БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1989 ЙИЛ

21 ИЮЛЬ № 30 (3030) ЖУМА

Принципиал масалаларда ён босишларнинг бўлиши мумкин эмас. Матбуотнинг йўналишини белгилаб бериши лозим бўлган сиёсий йўл ва асосий мақсадлар бор. Бошқа ҳолларда эса у ёки бу матбуот органида, нашрда, редакцияда ишловчи коммунистлар билан партиясизлар тўла ижодий эркинликка, муаммоларни ўртага қўйишда, ўз позициясини қаттиқ туриб ҳимоя қилишда тўла ҳуқуққа эга бўлишлари, умуман ижодкорлик ва масъулият билан иш кўришлари керак. Бизда нашрларда одатда партия аъзолари бошчилик қилишади, қолаверса, журналистларнинг анчагина қисми ҳам коммунистлардир.

М. С. ГОРБАЧЕВ

КПСС Марказий Комитетидаги кенгашда қилинган докладдан

ОДАМЛАРИ СОҒЛОМ ЭЛ, БАДАВЛАТДИР

Дала йўлидан бир аёл бормоқда. Қучоғида мурғак гўдаги, бир ёнида атак-чечак одимлаётган боласи, иккинчи ёнида тут баргини орқалаб олган «катта»си.

— Опа, чарчадим, — дейди этагидан ушлаб олган гўдаги.

— Озгина сабр қил, ҳозир етамиз, болам. Ана, акангга қара, қандай катта юкни кўтариб кетаяпти.

У шундай дейди-ю, баргнинг оғирлигидан қадди дол бўлиб бораётган ўғлига қараб раҳми келади. Яна ўзига ўзи тасалли беради: «Ҳеч қиси йўқ, меҳнатда пишади. Ўзимиз ҳам шундай улғайдик-ку».

Бу аёл Гурлан районидаги «Коммунизм» колхозининг тажрибали пиллакори Роза Салаева. Саккиз йилдан бери ипак қурти боқади. Қўлида ёш боласи бўлса-да, бу йил ҳам пилла тутди. Давлатга 135 килограмм ҳосил топширди.

Биз Хоразмда Розахон сингари кўплаб пиллакорлар билан танишдик. Уларнинг ютуқларидан қувондик. Аммо сўзларидан машаққатли меҳнатнинг барча оғири ҳамон аёллару болалар зиммасига тушаётганини англаб таажжубга тушдик.

Одатда ипак қурти боқиш бир ойдан ошмайди. Бироқ шу қисқа давр ичида пиллакор оила тиним билмайди. Ҳосил йиғилаётган пайтда колхозлардаги пионер лагерларида бўлдик. Болалар анча кам эди. Сабабини сўрадик. Тарбиячилар «Пилла долзарб паллага кирди. Бундай маҳалда болалар ҳам катталардек фойда беради. Уларни дам олгани қўйишармиди?» деб изоҳ беришди.

Уларнинг гапларида жон бор. Бу йил область бўйича 15 мингдан ортиқ хонадонда пилла қурти боқилди. Демак, 15 минг аёл бола-чақаси билан бир ой кунларни беором, тунларни бедор ўтказди. Лекин пиллакорларнинг даромадига эътибор қилсангиз, ачиниб кетасиз. Бир килограмм олий нав пилланинг нархи 7 сўм. Пастроқ навга олишса, 5—6 сўмдан тўлашади. Оила ишлаб топган даромад минг сўмга ҳам етмайди. Қолаверса, ҳарорат ўлчагичдан тортиб, сўрилар ясайдиган таxтагача ўзлари сотиб олишади. Иситиш ҳам чиқим талаб этади. Ипак қурти боқиладиган хоналар ремонт талаб бўлиб қолади. Шундай экан, пилланинг нархини ошириш лозим эмасми? Бу ҳақда область касаба союзлари совети раиси ҳамда область хотин-қизлар кенгашининг раиси Офелия Юсупова шундай дейди:

— Бир ёшга ҳам тўлмаган боласини изиллатиб, қурт боқаётган келинчакларни, зўрма-зўраки барг ташиётган гўдакларни кўрганимда бир ижтимоий адолатсизлик мени қийнайди. Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистонда пилланинг харид нархи Ўзбекистонга қиёслаганда икки-уч баробар кўп. Ҳолбуки, шароитимиз бир хил, меҳнатимиз бир хил. Нега тўлов ҳар хил. Менимча, бу фарққа барҳам бериш пайти етди...

Қишлоқ хотин-қизларининг меҳнати муносиб баҳоланмаслигига яна бир мисол.

Гавҳар Бекжонова қишлоқ ўқитувчиси. Шу билан бирга Урганч районидаги Калинин номидаги колхознинг ижарачиси. У бир ярим гектар майдондаги пахтанинг ишловини ўз зиммасига олган. Мактабдан бўш вақтларини, ёзги таътилни саккиз нафар боласи билан далада ўтказади. Офтобдан юзлари қорайган, камқонликдан лаблари гезарган, озғингина бу аёлнинг нигоҳларида ҳорғинлик акс этади.

Муаллима шундай дейди:

— Қишлоқларда яшаш қийинлашиб бормоқда. Меҳнатнинг оғири айниқса аёлу болаларни эзмоқда. Ўқувчилар пахтадан озод этилди, деб хурсанд бўлувдик. Ижара усули эса уларни қайтадан меҳнатга боғлаб қўйди. Ягана, ўтоқ, йиғим-терим пайтида ва пилла мавсумида мактабга қатнов камаяди. Дарс қолдириш кўпаяди. Келган ўқувчилар ҳам уйқусираб ўтиришади. Уларнинг юзу кўзларига қараб раҳмим келади. Билими бўлмаса ҳам саломат бўлса бас, деб кўнглимга таскин бераман. Саломат бўлиш учун эса даромад яхши, дастурхон тўкин-сочин бўлиши керак. Ўтган йили бир оиладан ўн жон далада ишлаб бир ярим минг сўм фойда олдик. Бу оғир меҳнатимизга яраша эмас. Биз-ку, эр-хотин ўқитувчимиз. Пахтадан келадиган даромаддан ташқари, мактабдан ойлик оламиз. Аммо фақат далада ишлайдиган деҳқон оиласи қандай кун кўради? Халқимиз қачонгача етишмовчиликлар исканжасида яшаши керак?

Муаллиманинг куюнишлари бежиз эмас. Даромаднинг ҳаминқадарлиги, етишмовчилик боис қишлоқ аёлларининг, деҳқон фарзандларининг соғлиғи ночорлашиб қолган. Камқонлилик, жисмоний заифлик ниҳоятда кўп. Шундай экан, барча жабҳаларда туб ўзгаришлар амалга оширилаётган ҳозирги кунда нимжонгина фарзандлари билан ишлаётган камқон аёлнинг — меҳнаткашнинг талаблари ҳам эътиборга олиниши лозим. Пахта харид нархини ошириш борасида неча йиллардан бери гапирилаяпти, ёзилаяпти. Лекин натижадан дарак йўқ. Минбарлардан қоп-қоп ваъдаларни насия қилган раҳбарлар одамларнинг қалбига, эл дардига қулоқ тутишса, муаммони ҳал этиш юзасидан амалий ишга ўтсалар, мақсадга мувофиқ бўларди. Чунки инсон саломатлигини муҳофаза қилиш умумдавлат иши. Одамлари, айниқса, аёллари-ю болалари соғлом эл эса ҳамиша бадавлат элдир.

Раъно ЗАРИПОВА

Дўстлик район, Саркисов номидаги совхознинг Рўзихон Мамадалиева бошлиқ бригадаси коллективи бу йил ҳосилдорликни 30 центнерга етказиш йўлида меҳнат қилмоқда.

СУРАТЛАРДА: илғор механизатор А. Қодиров; ғўзага ишлов берилмоқда.

Сирдарё область, Ховос район, Мичурин номидаги совхоз боғларида узум, ўрик, олма ғарқ пишди. Совхоз меҳнаткашларининг аҳди бу меваларни тезроқ шаҳарликлар дастурхонига етказиб бериш.

Сиз суратда кўриб турган қизлар Малоҳат Аҳмедова ва Раъно Шомирзаева совхознинг илғор ишчиларидан. Улар кунлик нормаларини доимо ошириб бажармоқда

П. ЭРГАШЕВ суратга олган

БИРИНЧИ САФАР

Бир неча кундирки, Тошкентда Ленин ва Октябрь революцияси орденли СССР Давлат академик Малий театрининг бир группа санъаткорлари ўз гастролларини давом эттирмоқдалар. Республикамизга биринчи марта ижодий сафарга келган мазкур театр коллективи спектаклидан тошкентлик санъат мухлислари мамнун бўлмоқдалар.

Театрнинг бу гастроль репертуарида биттагина спектакль бор. Улуғ рус драматурги А. Н. Островскийнинг «Олмоқнинг бермоғи бор» лирик комедияси асосидаги мазкур спектаклни СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофотларининг лауреати В. И. Хохряков 1972 йилда саҳнага қўйган эди. Шундан буён бу спектакль саҳнадан тушгани йўқ.

Спектаклдаги Круглова ролини РСФСРда хизмат кўрсатган артист О. Чуваева премьерадан буён мунтазам ижро этиб келмоқда. Ахов ролида эса РСФСРда хизмат кўрсатган артист Г. Оболенский чиқмоқда. Қолган ролларни З. Андреева, В. Носач, В. Фомина, А. Подьячев ижро этмоқдалар.

Мазкур лирик комедия концерт шаклида саҳналаштирилган бўлиб, томошабинларда катта қизиқиш уйғотмоқда. Буюк драматургнинг ўз даври воқеаларига, кишиларга муносабати бошқа асарлари қатори бу комедияда ҳам ёрқин акс этган.

СУРАТЛАРДА: шу спектакллардан кўринишлар.

С. МАҲКАМОВ суратга олган

НАЗИР ТЎРАҚУЛОВГА ҲАЙКАЛ ЎРНАТИЛДИ

Сталин машъум сиёсатининг қурбони Назир Тўрақулов XX аср ўзбек маданияти тарихида унутилмас излар қолдирди. У инқилобчилик фаолиятини Биринчи жаҳон уруши йиллари — Минскда мардикорлар орасида ишлаган чоғида бошлади: Туркистон халқларининг миллий-озодлик ҳаракатига ёрдам бериш учун «Эркин дала» яширин жамиятини тузди. Фидойи инқилобчи Улуғ Октябрь ғалабасидан кейин айниқса журналистика, маориф соҳаларида зўр ғайрат билан ишлади. «Инқилоб» журналини ташкил қилди. Москвадаги СССР халқлари Марказий нашриёти правлениесининг раиси бўлди...

Н. Тўрақулов араб, форс, турк, немис, француз ва рус тилларини яхши билган олим одам эди. Дарвеш тахаллуси билан ёзган асарлари уни кенг ўқувчилар оммаси орасида машҳур қилди.

Яқинда Тошкент шаҳрининг Акмал Икромов районидаги Н. Тўрақулов номидаги 283-ўрта мактаб ҳовлисида машҳур давлат ва жамоат арбобига ҳайкал ўрнатилди. Ҳайкалнинг яратилишида район Советининг депутати Сайфиддин Бузрукхўжаев ташаббус кўрсатди.

Тантанали маросимни Назир Тўрақулов номидаги мактабнинг директори Амиржон Алимов очди. ЎзКП МК қошидаги партия тарихи институтининг директор ўринбосари, тарих фанлари доктори, профессор Қодир Фозилхўжаев Н. Тўрақуловнинг жўшқин ҳаёти ва ижоди ҳақида гапирди. Митингда сўзга чиққан 283-мактаб ота-оналар кенгашининг раиси Яшар Измоилбоев, ўқитувчи ва ўқувчилар ҳам ўзларининг дил сўзларини изҳор этдилар.

Машҳура САЪДИНОВА

виридир. Бу қонунни тузишда халқ қанчалик фаол қатнашса, унинг қонунда акс этган иродаси ҳам шунчалик ёрқин бўлади ёки аксинча, у қатнашмаса, қонун ҳам шунга яраша хира чиқади, — деди **Муҳаммад Солиҳ**.

Қонунларимизда халқ хоҳиш-иродаси ҳисобга олинаяптими?

«Тиллар ҳақидаги қонун лойиҳаси»нинг халқ муҳокамасига қўйилиши сиёсий воқеадир. Лекин, афсуски, лойиҳада халқ учун, хусусан, ўзбек халқининг кўзини қувонтирадиган фақат бир модда бор. Бу ҳам бўлса, биринчи моддадир. Бу ҳақда гапиришдан олдин бир нарсани аниқлаб олишимиз керак.

Ўзбекистон ССР Олий Совети «Тиллар ҳақида қонун» чиқаришга ваколатлими?

Масалан, арман тили ҳақидаги қонунни Арманистон Олий Совети чиқаришга ваколати бор. Рус тили хусусидаги қонунни фақат Россия Федерацияси чиқариши мумкин. Борди-ю, бу тиллар мавқеини айнан бизнинг жумҳуриятимизда аниқлаш шарт бўлса, бунинг учун аввал ўша

Давоми иккинчи бетда

МУҲОКАМА ДАВОМ ЭТАДИ

11 июль куни ЎзФА Тил ва адабиёт институтида «Ўзбекистон ССРнинг Тиллар тўғрисидаги қонуни» лойиҳаси муҳокамаси бўлиб ўтди. Мажлисни институт директори, Тил бўйича ишчи комиссиянинг аъзоси Бахтиёр Назаров очди ва лойиҳа ҳақида ўз фикр-мулоҳазалари, шу кунларда олдинга сурилаётган тадбирлар ҳақида гапирди:

— Асосий масъулиятли иш иккинчи босқичда бошланади, биз бу босқичда тил ҳақида қонун қабул қиламиз. Шунинг учун ушбу лойиҳа ҳақидаги барча мулоҳазаларни айтишимиз, тарихий аҳамиятга эга тадбирни ҳар жиҳатдан пухта ўйлаб кўришимиз керак.

Шундан сўнг институт директорининг ўринбосари А. Ҳожиев институтда тайёрланган «Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат тили тўғрисидаги қонуни» муқобил лойиҳасини ўқиб эшиттирди. Мажлис аҳли мавжуд лойиҳа ва унга қўшимча сифатида тайёрланган муқобил вариант ҳақидаги танқидий фикрларини баён этишди. Муҳокамада ЎзФА мухбир аъзоси Ғ. Абдураҳмонов, ҳуқуқшунослик фанлари кандидати М. Файзиев, филология фанлари кандидатлари Ж. Лапасов, Н. Авазов, Й. Абдуллаев, Ш. Исматуллаев, З. Исомиддинов, Э. Жамолов, Н. Жумаев, ҳуқуқшунос Б. Каримов, иқтисод фанлари кандидати З. Салоҳиддинов ва бошқалар қатнашдилар.

МУҲАРРИРГА мактублар

АЙТМАСАМ ДИЛИМ КУЯР

Эндиликда республикамизда машҳур ва забардаст ... ларга айланган ёзувчи ҳамда шоирларнинг кўпчилиги ... лоқларда ўсиб-улғайишган. Шундай экан, ҳозир облас... ўшандай истеъдодлар йўқми? Албатта, ва айтиш мум... жуда кўплаб топилади. Фақат уларга эътибор кўнгилд... эмас.

Айтайлик, қишлоқдан борган ёш қаламкаш редакцияг... ниб-қимтиниб қадам қўяди. Ўша ерда ўтирган ўзи тенг... гина ходим эса унинг бедор тунлар эвазига яратган д... васини биргина «Ҳа» ёки «Йўқ» деган сўз билан ҳал қ... Агар ижодкор қўлёзмасини хат орқали юборса, баъз... дакциялардан бир хил қолипдаги, ўртасига исми ёзилг... воб келади. Бу ижодкорни ҳақорат қилиш эмасми?..

Баъзан бир газета-журналда ишлаётган шоир ёки ё... нинг асари бошқа газета-журналда, уники эса бунда ... кетин босилиб чиқади. Ёки уларнинг ўзи ишлайдиган ... буот органида саҳифа-саҳифа материаллари эълон қил... Қишлоқда яшовчи ижодкорнинг материаллари эса, ... борса, бир-иккитаси матбуот юзини кўради.

Пойтахтда яшаётган ёш ижодкорларнинг кўпчилиги ... китобларини чиқаришмоқда, Союзга аъзо бўлишмоқда ... бошқалар-чи? Уларнинг айби пойтахтда яшамаётг... Ёзувчилар союзининг область бўлимларида ҳеч қандай ... тиёз йўқ. Тошкентга тез-тез қатнагани тирикчиликдан ... риб бўлмаса, нима қилиш керак? Масъул ўртоқлар қа... ҳақда бош қотиришади?

Ҳозир баъзи адиблар республика Ёзувчилар союзи а... рининг сони 600 дан ошиб кетганлигини қайта-қайта ... билан гапиришмоқда. Тўғри, аъзоликка аввало ёрқин ... додларни саралаб олиш лозим, лекин ҳайронман, ... аъзоси мингта ёки икки мингта бўлса, бунинг нимаси ... Ахир республикамиз кичкина эмас, 18 миллиондан орт... лига эга. Ўша ҳужжатли ёзувчи-шоирларнинг адабиёт ... нида қолиш-қолмаслигини халқ, авлодлар ҳал қилмай... Буюк бобомиз Навоий ўз даврининг беш юз шоирини ... мат билан тилга олгани бизга ўрнак эмасми? Ахир а... бир-икки кишининг иши эмас-ку. Айтайлик, Эркин Во... нинг Эркин Воҳидов бўлишида «ўртамиёналар» ҳам м... «роль» ўйнамаганми?..

Мен яшаётган Андижон областининг ўзида қанча ф... талабчан истеъдодлар бор. Уларнинг нечаси ўша қоғ... лик ва сарғайишлардан безиб, ёшлигини ўтказишди. ... гилари ҳам худди шундай сарсон-саргардон. Бундайлар... қа областларда камми?

Яна бир гап. Маълумки, Фарғона водийсида респу... аҳолисининг салкам тўртдан бир қисми яшайди. Нега ... бу ерда нашриёт ёхуд журнал, ҳеч бўлмаганда, адаби... зета ташкил қилиш мумкин эмас? Ахир қачонгача иж... ёшлар фақат Тошкентга талпинишади! Мутасадди раҳб... нинг бу муаммоларни бартараф этишда бош-қош бўлиш... ни жуда истар эдим.

Набижон ЖАЛО...

КЕКСАЛАРНИНГ ҚАДРИГА ЕТАЙЛИК

Ҳозирги қайта қуриш даврида, фаровон совет зам... яшаётган қариялар, яъни — бир вақтлар ё... да — совет тузумини мустаҳкамлашга баҳоли қудр... меҳнатлари билан ҳисса қўшган, Улуғ Ватан уруши... ларида жанг майдонида тобланиб, бизнинг бахтли ке... гимиз учун жон фидо қилган барча қарияларимизн... гунги кунда ҳурмати жойидами, шароитлари кўнгил... декми? Биз ёшларнинг уларга нисбатан муносабат... эътиборимиз етарлими? Ёки қарияларимиз ўзлар... меҳнатлари эвазига яратилган бугунги турмушла... мамнунмилар? Ёшлардан-чи?

Ўзимнинг отам Улуғ Ватан урушида ҳалок бўлга... Онам 4 фарзандни оғир кунларда соғлом, тўғри та... лаб, халқ манфаати учун меҳнат қилишга, инсон... ҳурмат қилишга, Ватанни севишга ўргатдилар. Ҳо... кунда бизлар ҳаммамиз давлат корхоналарида с... дилдан меҳнат қиляпмиз. Оиламда 11 жон бўли... қарамай, агар бирор кун онамиз уйда бўлмасалар, ... надонимиз ҳувиллаб, кўнглимиз ғаш бўлади.

Сизлардан илтимос, газета саҳифаларида ёшла... қарияларга нисбатан ибратли муносабатлари, баъзи... ларда камситилишлар-у, хўрланишлар ёки қарияла... ёшларга нисбатан тарбиявий фикрлари, насиҳат-ўгит... бир сўз билан айтганда, ижобий ёки салбий муно... лари ҳақида мақолалар бериб борсангизлар.

Саломат АЗИМОВ...

Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти ҳо...

ИЛМИЙ НАШР ИЛМИЙ БЎЛСИН...

Алишер Навоий асарларининг йигирма жилдлик ... каммал нашри маданий ҳаётимизда муҳим воқеа, ... нашрни ўз навбатида юбилей нашри дейиш ҳам му... Аммо бу нашр кўнгилни хира қилувчи қатор камч... ларга эга. Анъанага кўра, «Фан» нашриёти чиқара... китоблар илмий нашр ҳисобланади. Хўш, бу камчил... нималардан иборат деган савол туғилиши мумкин.

Биринчидан, юбилей нашри ҳисобланадиган бу к... нинг ташқи кўриниши — юқори дид талабларига ж... бера олмайди. Иккинчидан, илмий нашрда умуман ... бўлмайди, безак сифатида ўша давр қўлёзмалари... миниатюралари ёки уларнинг нодир саҳифалари бе... ши мумкин. Учинчиси ва энг асосийси, классик ада... нинг илмий нашри матбаачиликда ўзига хос маълу... нун-қоидаларга эга. Агар нашр ана шундай қонун-қ... ларни инкор этар экан, ундай нашрнинг қадри илмий... сифатидан тушиб кетади. Жумладан, муаллиф дунё... шига таъсир кўрсатувчи ҳар қандай ҳаракатдан воз... чиш, яъни муаллиф текстини ҳеч қандай ўзгаришси... этиш шарт. Яна муҳим бир масала шуки, нима саб... Навоий атеист қилиб кўрсатилиши зарур? Ахир, Ал... Навоий ўз даврининг фарзанди, у имон масалалари... даври талабларини адо этган. Нима учун «Восточна... тература» нашриёти шу талабларга жавоб бера... нашрлар тайёрлай олади-ю, бизда бу талаблар инкор... лиши керак, нега рус адабиётшунослари «и Гоголь... Лермонтов, и Пушкин, и Тургенев, глубоко религио... люди» («Иностранная литература», 1989, 5-сон), деб ... этишлари мумкину биз Навоийни ўз даври имон тал... рини бажармаган деб ўйлашимиз керак?

Ўша даврда анъанага айланган басмала «Восто... литература» нашриётининг нашрларидан тушириб қ... рилмайди. Нима учун «Фан» нашриёти р... цияси учун бу ибрат бўлолмайди. Агар шундай ... дий ибора Навоий асарлари матнидан тушиб қола... бўлса, бу нашр Навоийнинг динга муносабатини билд... чи қандай «ўпирилишлар» ҳадя этиши мумкин, ... ўринли савол кўпчиликда туғилиши муқаррар. Бунда... Навоий дунёқарашини бузиб кўрсатмасмикан.

Шунинг учун ҳам бундай илмий нашр ҳеч қанда... гаришсиз чоп этилиши шарт, акс ҳолда бундай наш... илмий қадри ҳам бўлмайди.

Саъдулла АБДУЛЛАЕ...
Омон АЗИЗО...

СССР Рассомлар союзининг аъзола...

ҚОНУН ХАЛҚ ИРОДАСИНИ ИФОДАЛАСИН

Боши биринчи бетда

ни она тили деб бил- учун Автоном жум- тузишимиз керак. барибир, у ҳолда ҳам, или ҳақидаги қонунни втономия ҳал қилган эди. Ваколатлар бун- тақсимланар экан, Ўз- он ССР Олий Совети ўша тилларнинг конс- он ҳуқуқлари респуб- доирасида камситилмас- таъминлашга бурчли. Лекин конституцион дегани Ўзбекистонда ар- или ҳам, рус тили ҳам, тили ҳам тенг ҳуқуқли тили бўлиши керак, де- маънони билдирмайди. уқ шу тилларда мактаб- ниш, жамиятлар тузиш ща маданий тадбирлар ерилган ҳуқуқдир. Шу- учун ҳам қонун лойиҳа- «Ўзбекистонда ҳамма тенг ҳуқуқлидир», де- ибора ниҳоятда ноаниқ дир. Бунинг устига лойи- ўзи ҳам бу иборани тади: ўнлаб тиллардан иккитаси, ўзбек ва рус ига мақом беради.

бевосита ўша берил- ҳкомларга ўтайлик.

ҳанинг биринчи модда- бек тилини давлат тили эълон қилган. Аслида, чиқариш учун шу яго- модданинг ўзи кифоя қи- Жуда нари борса, дав- ли нима эканлигини, ҳуқуқи нималардан ибо- канлиги тушунтириб бе- кифоя эди.

н биринчи модда туга- заҳотиёқ, унга қарши л сифатлашлар билан ланган ўнлаб моддалар га ўтади. Ва қонун ло- нинг ўртасига келганда, ўша биринчи моддани бек тилига давлат тили берилсин, деган мод- бутунлай эсидан чиқа- қоборади. Нафақат бу, ўзбек тилининг ҳимоя- ақида ўйлай бошлайди. д, кейинги моддалар з ичида бир-бирига зид да, улар биринчи мод- қарши туришда бирла- Нега шундай? Ўзбек давлат тилига айлан- учун гапни шунчалик тириш шартмикин?

иҳа рус тилига миллат- о тил, деган туманли мақом беради.

лумки, рус тили жум- тимизда шу кунгача, ҳам амалда давлат ти- лавкеидаги тилдир. Шу туфайли, такрорлай- — айнан шу мавқе туфай- миллатлараро тилга ай- Энди биз унинг мав- қонун билан мустаҳ- мокчимиз. Гарчанд рус ҳимояга муҳтож бўлмаса этрофига қонундан қўр- тормоқчимиз. Оқибатда ли бир мантиқсизлик ву- келаяпти: ўзбек тилига тили мақомини бериш чиқарилган лойиҳа, амал- ус тилининг давлат тили игини таъкидламоқда ва қонунлаштирмоқда. Чун- қонун бўйича ўзбек ти- билган қирғиз, қозоқ, алпоқ ҳам ўзбек қардо- илан миллатлараро тил- аплашадиган бўлади.

инининг охирида Муҳам- Солиҳ Ўзбекистон Ёзув- уюшмасининг Тил ҳақи- қонун лойиҳасини (муқо- лойиҳа) ўқиб эшиттирди.

ндан сўнг сўз олган **Очил** в қуйидагиларни айтди:

Давлат тили ҳуқуқи би- галда давлат ҳокимия- ошқарув органлари, маж- а кенгашларда қўллана- тил, шу органларда амал иган расмий ҳужжатлар демакдир. Маълумки, ам бир аср давомида бликада рус тили но- й давлат тили вазифа- бажариб келмоқда. Маз- лойиҳа Ўзбекистондаги ги аҳволга бирон-бир иш кирита оладими? Ло- мутасаддилари рус ти- қонуний мустаҳкамлай- Улар бу ҳуқуқнинг соя- ўзбек тилига сермуло- лик билан тақдим эта- Лойиҳада расмий кен- р ва ҳужжатлар тили- жариш расман икки тил асига юкланган.

иҳанинг 9-моддасида идаги органлар фаолия- мажлис ва кенгашлар- қўлланадиган тил «қоида асида» ўзбек тилидир, лни билмайдиган шахс- учун рус тилига ва бошқа ий гуруҳлар тилларига има қилиш таъминлана- Ҳужжатлар «ўзбек тили- зарурат бўлганда рус ти- ёзилади» дейилади. 13- да ҳам худди шу фикр ланади: «расмий ҳуж- р ўзбек тилида ва рус а ёзилади». Кейинги да тегишли миллий гу- р тилида, яъни уч тил- зилади, деб таъкидла- Узоқ йиллардан бери топган бу расмий жа- и, яъни рус тилида рас- иш юргизиш тартибини сақлаган ҳолда мажлис ҳжатларни ўзбек тилига ўчиришнинг нима зару- бор, деган ҳақли са- ўғилади. Шу ҳақда ўй- имда мажлис ва кенгаш- ҳужжатлар икки тилда борилади, деган жумла 10-моддалар) менга тур- к йилларидаги сийқа тани эслатади. Сабаб?

ало, ҳозирги мавжуд ий жараённи икки тил- ўчириш, матбуотда эълон майдиган барча ҳуж- жатларни ҳам «ўзбек тилида тайёрлаб» (?), рус тилига таржима қилиш икки бор қўшимча меҳнат, катта ишчи кучи ва ресурслар сарфлаш демакдир. Республика кўламида доимий жорий этиладиган бу тадбир миллионлардан иборат сарф-харажатни талаб этади.

Лойиҳада ўзбек тилида ва рус тилида, бошқа миллатлар тилида мактаблар, боғчаларнинг кенг тармоғи вужудга келтирилади (34-модда), дейилади. Бунинг ўрнида 23-моддани аниқ лўнда қилиб, «Ўзбекистонда ҳар бир граждан-фуқаронинг ўз она тилида тарбия ва таълим олиш ҳуқуқи таъминланади», деб қайд этиш лозим.

Ҳамма сиёсий-ижтимоий тадбирлар, расмий ҳужжатларни икки тилда тайёрлаш ғоясига қаттиқ маҳлиё бўлган лойиҳа мутасаддилари республикада яратиладиган фильмлар ва томошабоп асарларни ёппасига рус тилига ва бошқа тилларга таржимасини ҳам қонунлаштирмоқчи бўладилар (28-модда). Масалан, бирор кимса, ўзбек адабиётида яратилаётган асарларни ёппасига рус тилига ва бошқа тилларга таржима қилинади, деб, қонун лойиҳаси ишлаб чиқса, биз унинг ақли расолигига шубҳаланган бўлар эдик. Чунки бадиий асарлар, фильмлар ва бошқа саҳна асарлари ҳам ғоявий-бадиий савиясига кўра танлаб таржима қилинади. Шунингдек, кўргазма ахборот-реклама ва эълонлар, лавҳаларнинг ўзбек ва рус тилларида чиқарилишини қонунлаштиришга нима зарурият бор? (33-модда).

— Ҳозир амалдаги Конституциямиздан олдинги Асосий қонунда ўзбек тили давлат тили, деб олинган эди, — деди **Ваҳоб Рўзиматов**. — Кейинги — Брежнев даврида қабул қилинган Конституцияда эса у тушириб қолдирилди. Ҳақиқатан ҳам суверен давлат бўлганимиздан кейин, ўз Ташқи ишлар министрлигимизга эга бўлгандан кейин ўз давлат тилимизга ҳам эга бўлишимиз керак. Шу маънода Қонун лойиҳасининг чиқиши бу тарихий ҳодиса, лекин у жуда шошма-шошарлик билан тайёрланганидан бўлса керак, таяниладиган жойи йўқ. Кўп кишилар бундай чала-чулпа лойиҳани ким тузди экан, деб қизиқиб юрибди. Лекин лойиҳанинг муаллифлари бизга номаълум.

Минг йиллик маданияти, тили, тарихига эга бўлган халқнинг тили давлат тилига ўтар экан, унинг ўзига хослиги ҳимоя қилинар экан, биз қандай қилиб уни икки ой ичида ҳал этиб қўямиз. Шу ҳам халқ муҳокамаси бўладими? Яшириб нима қилдик, давлат тилини амалга оширадиган раҳбарларимизнинг ўзлари ўзбек тилини билмайдилар. Билганлари эса уни бузиб, хунугини чиқариб гапирадилар. Шу тариқа тилимизнинг экологияси бузилиб кетаётганини ҳам унутмайлик. Қонун тилимизнинг жами гўзаллиги, бойлиги, нафосати, ўзига хослигини муҳофаза қилишга кафолот бериши керак.

Шундан сўнг тил масалалари билан шуғулланувчи ишчи группа аъзоси, Ўзбекистон комсомоли Марказий Комитети ходими ҳуқуқшунос **Акмал Саидов** сўзга чиқди. У қонун лойиҳаси юзасидан айтилаётган эътирозларга муносабат билдириб, улар ўринсиз деди.

—Мана, ниҳоят етмиш йилдан кейин ўзбек тилига ҳуқуқ берилмоқчи. — деди шоир **Жамол Камол**. — Шундай экан, Ўзбекистонда яшовчи ҳар бир граждан миллатидан қатъи назар ўзбек тилини билиши, тушуниши керак. Раҳбар кадрлар ўзбек тилида муомала қилиши шарт. Бўлмаса раҳбар бўлишга ҳақи йўқ. Табобатда шундай қонуният бор: икки нарса ёнма-ён қўйилса, катта нарса кичигини босиб кетади. Кичик паҳлавонни катта паҳлавоннинг салобати босади. Дарё билан денгизни ёнма-ён тасаввур этинг: денгиз дарёни ютиб юборади. Самарқанддаги Гўри Амир билан унинг ёнида қурилган «Интурист» меҳмонхонасини кўз олдингизга келтиринг: тарихий обида янги иншоот олдида ерга чўкиб кетгандай. Шунинг учун лойиҳанинг ҳар бандида ўзбек тили ёнига рус тилини тиқиштираверишн инсофданми?

Зоҳир Аълам рус синфларида ўзбек тилини ўқитиш ёмон аҳволда эканлигини таъкидлади. Ўзбек мактабларида рус тилини, рус мактабларида ўзбек тилини ўқитиш ҳақида қарор чиқди. Бироқ ўзбек мактабларида рус тилига олти соат, рус мактабларида эса ўзбек тилига атиги икки соат ажратилган, деди у.

Нотиқ республика министрликларида миллий кадрлар жуда озчиликни ташкил этишини гапириб, мисоллар келтирди. Жумладан, «Средазуголь» ташкилотида бу рақам икки фоизни ташкил этади, бу ҳам бўлса, боғбон ва қоровул.

Норбой Худойберганов расман эълон қилинган лойиҳанинг талабга жавоб бермаслиги ҳақида айтилаётган фикрларга қўшиламан, деди. У фақат номигагина ўзбек тилига давлат тили ҳуқуқи берилишини кўзлаб тузилган. Республикада миллатлараро мулоқот тили масаласи мужмал баён қилинган. Шу сабабли ёзувчилар уюшмаси таклиф этаётган лойиҳани қабул қилиш керак. Унда кўпчиликни қониқтирувчи тўғри фикрлар баён этилган. Лекин бу лойиҳанинг ҳам тўлдириладиган ва таҳрир этиладиган жойлари бор. Масалан, қонун дегани истайсизми, истамайсизми, бу мажбурият дегани. Шундай бўлмаса анархия келиб чиқади. Шу сабабли ёзувчилар уюшмаси таклиф этаётган лойиҳага ўзбек тилини ўрганиш юзасидан мажбурият, деган модда қўшилиши керак. Яъни, республикада яшовчи бошқа халқларнинг вакиллари икки ёки уч йилнинг ичида давлат тилини ўрганишлари шарт қилиб қўйилмоғи лозим. Акс ҳолда давлат тили деган гап номига қўлланади, холос.

— Ўзбек тилим ота-боболаримнинг, отам, онамнинг, аждодларим ва болаларимнинг тили, — деб сўзини бошлади **Ойдин Ҳожиева**. — Ўзбек тилим давлат тили бўлиши керак! Эълон қилинган лойиҳани ўқиб каттаю кичик, ёшу кексалар танқидий фикрини билдиришаяпти. Бизнинг журналга келаётган юзлаб хат-хабарларда шу ҳақда ёзишмоқда. Шу юртда яшаб ақалли конвертга ўзбекча ёзилган адресни ўқий олмаслик ёки буни хоҳламасликни қандай баҳолаш керак? Биз «Гулхан» журналига келган хатларга жавоб бериб, адресларни ўзбекча ёзган эдик, «Укажите адрес», деган қисқа ёзув билан ҳаммаси редакцияга қайтиб келди. Демоқчиманки, биз республикамизда ўзбек тилининг мавқеини кўтармоқчи эканмиз, бу йўлда пала-партишлик, хом-хатала ишлар, тадбирларга йўл қўймаслигимиз керак.

— Мазкур қонун лойиҳаси аслида «Ўзбек тилининг давлат тили ҳуқуқини амалга ошириш тўғрисида қонун», деб аталса мантиқли бўлур эди, — деди **Абдуқаҳҳор Иброҳимов**. — Чунки Ўзбекистон ССР — ўзбек социалистик суверен давлати тузилган куниёқ ўзбек тилига давлат тили ҳуқуқи берилган бўлиши табиийдир. Энди шунга амал қилиш зарурати туғилди. Янги қонун ана шу ҳақдадир. Маълумки, СССР Конституциясининг 119-модда 15-қисмига мувофиқ ССР Иттифоқи 15 та тенгҳуқуқли иттифоқдош республикадан иборат бўлгани учун мамлакатда 15 та тенгҳуқуқли давлат тили мавжуд бўлиши керак. Лойиҳада ўзбек халқининг ўз заминидаги қонуний ҳуқуқига рус тилини шерик қилиб қўйишга интилиш бор. Рус тилидек машҳур тил учун бундай имтиёзнинг ҳожати йўқ.

Фақат рус тилига миллатлараро муомала воситаси вазифасини юклаб қўйиш хато. Ўзбекистон ССР территориясида ўзбек тили (ёки Украина ССРда украин тили) миллатлараро муомала воситаси ҳам бўлиши керак. Ўзбек билан қозоқ, ўзбек билан қорақалпоқ ёки қирғиз билан уйғур ўзаро рус тилида муомала қилсин дейиш, устига устак буни қонун йўли билан расмийлаштириш хато. Миллатлараро муомала воситасини ўша миллат вакилларининг ўзлари танлашлари мақбулдир.

Ўзбекистонда барча номлар ўзбекча ягона миллий шаклда берилиши керак. Номлар фақат битта бўлади ва таржима қилинмайди. Халқаро миқёсда шундай қабул этилган. Масалан, Москвадаги Старая площадни, Манежни, Ленинграддаги Эрмитажни таржима қилинмаганидек, Тошкентдаги «Дўстлик» меҳмонхонасини, «Халқлар дўстлиги» кўчасини таржима қилиш хатодир. Ёки бўлмаса, Самарқанд шаҳрининг Темирйўл районини рус матбуотида «Железнодорожный район» деб таржима қилиб берилаётгани хатодир.

Қонуннинг ўзига хос тили бўлади. Бу лойиҳа тили жиҳатдан қонундан кўра турғунлик йилларида ёзиладиган халқлар дўстлигига доир жўнгина «публицистик» мақолани эслатади. Бўлмаса «ва бошқалар» каби мавҳум тушунчалар, «асарлар ўзбек тилида яратиш таъминланади, кейин бу асарлар таржима қилинади» сингари изоҳлар Лойиҳада нима қилади?!

Лойиҳада ўзбек тили ибораси 47 жойда тилга олинса, рус тили 51 ерда алоҳида уқтириб таъкидланади. Бу ўзи нима? Эҳтиёткорликми? Ёки ҳадиксирашми?

Иттифоқдош республикаларда рус халқининг асосий қисми эмас, балки бир бўлаги яшайди. 14 та иттифоқдош республикада русларнинг жами 17,5 фоизи яшайди, 82,5 фоизи эса ўз республикасида — Россияда истиқомат қилади. Шу сабабли РСФСРдан бўлак бошқа бирор иттифоқдош республикада, масалан, Ўзбекистон ёки Молдавияда рус тилига давлат тили ҳуқуқини бериб бўлмайди. 15 та иттифоқдош республикалар ҳам, уларнинг миллий тиллари ҳам тенг ҳуқуқлидир, уларнинг ҳеч бирига имтиёз бериб бўлмайди, агар шундай қилиб юборилса, СССР Конституциясига зид бўлади.

— Мен яқинда ўзбек тилида «Мени ишга олинг» деб ёзилган аризага қўл қўйдим, — деб сўз бошлади **Мирмуҳсин**. —Аммо нашриётнинг кадрлар бўлимидагилар «биз бунга тушунмаймиз, рус тилида ёзинг», деб аризани қайтариб юборибди. Ахири ўзим ўша бўлимга тушиб аризадаги сўзларни таржима қилиб беришимга, уни анча кўнгилхираликлар билан қабул қилдиришимга тўғри келди. Ўртоқлар, ахир бу нима деган гап? Халқ билан муомала қилинадиган жойларда ўзбек тилини биладиган, тан ола биладиган одамлар ишлаши керакмасми?

Қанчадан-қанча одамларнинг исм-фамилиялари мана шундай тил билмаслар туфайли телба тескари ёзилган. Ҳакимов бўлса Хакибов деб ва ҳоказо. Бир пайтлар Рихси Сахибоев Ширободни Шеробод деб тўғри ёзишга эришиш учун қанчалар маломатга қолганди... Тил тўғрисидаги қонун мукаммал бўлсин, ўзбек тилининг қадрини кўтарсин. Мана, яқинда Арманистонда бўлиб қайтдим. Мажлислар тўкис арман тилида ўтди. Бошқа халқларнинг вакиллари учун синхрон таржима таъминланган. Бу ҳеч кимга малол келгани йўқ. Бизда ҳам шундай бўлиши керак.

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти доценти **Ю. Эшонқулов**, «Сирдарё ҳақиқати» газетасининг ходими **М. Носиров** аввал сўзга чиққан нотиқларнинг фикрларини қувватладилар...

Маълум бўлишича, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти ўзбек тили ва адабиёти мутахассислигига ўтган йили 100 нафар студент қабул қилган эди. Бу йил эса бахтга қарши аҳвол бошқача — мазкур ихтисосликка атиги 50 йигит-қиз қабул қилинмоқда. Ўзбек мактаблари учун рус тили ва адабиёти мутахассислиги учун 100 ўрин ажратилгани ҳолда, рус мактабларида ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчилиги учун бор-йўғи 50 ўрин берилди. Буни қандай тушуниш керак? Миллий тилларга эътибор кучайган ҳозирги пайтда бундай муносабат ажабланарлидир.

— Лойиҳанинг ҳозирги шаклида республика доирасида икки тилликни жорий этиш нияти илгари сурилган, — деб сўз бошлади **Икром Отамуродов**, — агар у шу кўринишда қабул қилинса, тилларга, хусусан, ўзбек тилига бўлган муносабатда сираям ўзгариш бўлмайди. Фақат маълум мураккабликлар, иддаою ғашликлар кўпаяди, жиддий тарангликлар, нотабиий келишмовчилик пайдо бўлади. Чунки республикада асосий тил, яна давлат тили — ўзбек тили бўлса-ю, қонунда уни ўрганиш шарт қилиб қўйилмаса? Бу мантиқнинг бузилгани эмасми? Ёки бир идорада ҳар ким хоҳлаган тилида ҳужжат тўлғазса, мурожаат қилса, давлат тилининг ҳаракати қаерда қолади?

Кичик бир қайд. Ўзбек тилига давлат мақоми бериш хусусида гаплар қўзғалгандан кейин аксарият рус биродарларимиз ўзларида ўзбек тилини ўрганишга эҳтиёж сезгандилар. Луғатлар қидираётган эдилар. Мустақил ўрганиш йўлларини излаётган эдилар. Бинобарин, ўзбек тилига, ўзбек халқига ҳурмат кўрсата бошлаган эдилар. Қонун лойиҳаси чиқиши биланоқ уларнинг бу ҳаракати негадир тўхтаб қолди. Чунки қонун лойиҳасида ўзбек тилини ўқиб ўрганишга зарурат юклатилмаган.

— Лойиҳани тайёрлаш комиссияси тузилгани кўпчилик қатори мени ҳам хурсанд қилган эди, — деди **Эркин Воҳидов**. — Машҳур одамлар, халқимизга ғамхўр кишилар, олимлар шу комиссияга аъзо бўлишганди. Мен лойиҳа пайдо бўлгандан кейин шу одамлар қандай қилиб бу хилдаги лойиҳага рози бўлишди, қандай қилиб қўл қўйишди, экан, деган хаёлга тушиб қолдим. Эҳтимол, қандайдир мураккабликлар, тазйиқлар бўлгандир. Менимча, биз бугун лойиҳани тайёрлашда иштирок этган олимлардан бунинг сабабларини сўрашимиз керак.

Мен бир воқеани эслайман: 70-йилларнинг ўртасида Марказқўмга бир иш билан борганимда пропуска бюросида тўртта қора чопонли андижонлик одамга дуч келдим. Улар ариза кўтариб келишган. Бир гап билан Марказқўмга кирмоқчи. Аммо пропуска бюросида ўтирган аёл киши ҳеч уларнинг гапини тушунмайди, ҳалигилар эса фикрини тушунтиролмайди. Охири мен келиб қолиб, уларга тилмочлик қилдим. Ўзим телефон қилиб қишлоқ хўжалиги бўлими ходимидан уларни қабул қилишларини илтимос қилдим. Шу қора чопонликлар ўзбек тилида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида ўзининг сўзи, гапини тушунтиролмаганини мени жуда қаттиқ ғазаблантирди.

Бизнинг рус тилини билмайдиган отахонларимиз, онахонларимиз, меҳнаткашларимиз, бизни боқаётганлар, қоп кўтариб троллейбусга чиқолмайдиган, хуржун кўтариб троллейбусга чиқолмасдан «маданиятсиз» деб ном олиб юрганлар, бошқалар рус тилида гапириб, ўзларининг ижроия комитетларида сўзларини ўтказолмайдилар. Касал бўлиб, 0,3 га телефонда ўз она тилида гапириб, доктор чақиролмайдилар. Уйига ўт тушса 0,1 га қўнғироқ қилиб, воқеани тушунтириб беролмайдилар. Ахир, Ўзбекистон территориясида бундай бўлмаслиги керак. Биз Ўзбекистонга давлат тили мақомини беришдан асосий мақсадимиз истаган жойимизда, истаган ходимга — хоҳ у ресторан бўлсин, хоҳ у тақдиримизни ҳал этадиган маҳкама бўлсин, ўзимизнинг она тилимизда гапириб, юрагимиздагини айта олайлик. Биз шунинг учун уч йиллик ўтиш босқичини амалга оширимиз керак. Юз минглаб одамлар аҳолига хизмат қилиш жойларида ишлашади. Уларнинг 80 фоизи ўзбек тилини билмайди. Уч йил ичида уларнинг ҳаммаси ўзбек тилини биладиган одамлар бўлиши керак.

Эркин Аъзамов лойиҳа ҳақида айтилган танқидий фикрларни қўллаб-қувватлаб шундай деди:

— Ушбу лойиҳа хом деган гап айтилаяпти. Биз бу борада илтимос эмас, талаб қилиш йўлидан боришимиз керак. Биз қачон раҳбарларимиз билан тил топамиз. Ахир, тажриба шуни кўрсатаяптики, биз талаб қилсак, ҳукуматимиз қулоқ солади. Мана, лойиҳа эълон қилинди, халқ фикрини дангал айтаяпти, энди мақсадга мувофиқ қонун қабул қилиниши керак, ахир.

Бахтиёр Назаров мажлис аҳлини қизиқтирган саволларга жавоб бериб, шундай деди:

— Муҳокама давомида биз комиссия аъзоларидан қайта-қайта сўрашаяптики, ким бу даражадаги саводсизнамо лойиҳани яратди? Жуда ўринли савол. Шунинг учун ўртоқлар, мен шундай таклиф қиламан, шу лойиҳани тайёрлашда ким қандай иштирок этди, ким охирги вариантини тайёрлади — шуни аниқлаш учун жамоатчилик асосида комиссия тузилсин. Лекин биз бу лойиҳа қандай тузилганлигини билиш билан шуғулланиб қолмасдан, асосий эътиборни лойиҳани пухта тайёрлашга қаратишимиз керак. Идеология комиссияси, ЎзКП Марказий Комитети Идеология бўлими ва ходимлари қанча таклифларимиз бўлган бўлса инобатга олганлигини, ишга ёрдам берганлигини сизларга ишонч билан айта оламан. Лекин Идеология комиссиясидан ўтгандан кейин лойиҳа қайси даражага чиққан, кимларнинг қўлига ўтган — шуларни комиссия аниқлаб берса.

Мен Ёзувчилар уюшмасининг муқобил лойиҳасини қўллаб-қувватлайман, чала жойлари бўлса ҳам.

Биздан халқ таклифларимизни қаерга ёзайлик, деб сўрашаяпти. Биз буни аниқлаяпмиз, яқинда бу ҳақда эълон қилинади. Тағин Олий Совет қошида шу таклифларни ўрганадиган йирик комиссия тузилаяпти. Биз комиссия аъзолари рўйхатини эълон қилиш зарурлигини айтдик, таклифимиз қабул қилинди.

Маълумки, икки ой муҳлат муҳокама учун жуда оз. Биз шундай таклифни қўймоқчимиз: ҳозирги мавжуд лойиҳанинг ўзи билан чекланиб қолмасдан, бу лойиҳа қайта ишланиб чиқилгач, яна бир марта лойиҳа сифатида эълон қилинса. Қайта ишланган лойиҳа сифатида. Шундан сўнг муҳокама учун икки ой муҳлат белгиланса. ЎзССР Конституциясининг 73-моддасига қўшимча қилиб, «Ўзбекистонда ўзбек тили давлат тилидир», деган модда киритилса.

Биз Марказий Комитетда гаплашганимизда эҳтимол, муқобил лойиҳани эълон қилармиз, дедик. Комиссия аъзолари муқобил лойиҳа сифатида эмас, эҳтимол, мавжуд лойиҳага қўшимчалар, ўзгартиришлар киритиб қайта эълон қилармиз, дейишди. Мана шу масалани пухта ўйлаб кўрайлик.

Бир фикр аниқки, биз бу гапни юқорида бўлган учрашувда ҳам айтдик, тил ҳақидаги шу лойиҳани тайёрлашда айрим ўртоқлар тушунишга қийналаётган бўлса, айрим ўртоқларнинг тушуниши қийин бўлса, тушунишни хоҳламаётган бўлса, тушунишга тайёр бўлмаса тайёргарлигини кўрсин. Акс ҳолда бу нарсаларни эътиборга олмаслик ёмон, номақбул оқибатларга олиб келиши мумкин, деган фикрни очиқ айтдик.

Комиссия аъзоси сифатида мен бирорта комиссия аъзосидан ушбу лойиҳанинг ҳозиргидай аҳволда эълон қилинишида биздан ҳам ўтган жойи бор, деган гапни эшитмадим. Виждонан айтишим керак, биз комиссия аъзоларидан ҳам ўтган жойи бўлса керак, ҳушёррок, зийракроқ бўлолмагандирмиз. Лойиҳанинг 1-моддасидаги ўзбек тилига давлат ҳуқуқи берилади, деган сўзга маҳлиё бўлиб, бошимиз айланиб қолгандир. Бироқ буни комиссиянинг мутлақо бефарқлигига йўйиш тўғри эмас.

Озод Шарафиддинов комиссия аъзоси Бахтиёр Назаровга шундай савол билан мурожаат қилди:

— Сизлар Идеология комиссиясида муҳокама қилган лойиҳа билан эълон қилинган ушбу лойиҳа битта нарсами ёки икки хилми?

— Лойиҳани Идеология комиссияси қошидаги Тил масаласи билан шуғулланадиган ишчи группаси тайёрлаган. Дастлабки вариантини комиссия учун биз тузиб бердик, бизнинг институтимиз. Бу вариант тахминан йигирма марта қайта ишланди. Марказий Комитетнинг Идеология бўлими бирорта масалада бизга монелик қилгани йўқ. Энди савол туғилади: нега лойиҳа бу тарзда эълон қилинди? Шуни айтиш лозимки, кейинги босқичга ўтганда бизнинг таклифларимиз инобатга олинмади. Нима учун, кимлар томонидан инобатга олинмади? Буни тузилажак комиссия аниқлаб берса керак, —деди Б. Назаров.

Аввало, нима сабабдан тил ҳақида қонун чиқаришга зарурат туғилди? Зарурат Ўзбекистоннинг бош тили ўзбек тилининг аҳволи ниҳоятда оғирлашганидан, давлат идораларидан, расмий доиралардан, замонавий илм-техника соҳаларидан сиқиб чиқарилгани ва, натижада, тўрт девор ичига кириб қолганидан туғилди, ўзбек тилининг ҳуқуқий мавқеи торайиб бораётганидан туғилди. Ўзбек тили оила тили бўлиб қолди...

Муҳаммад Али сўзини давом эттириб, қуйидаги фикрларни баён этди:

— Ана шу ижтимоий-сиёсий кемтикликни тўлдириш, адолатсизликка барҳам бериш, ўзбек тилининг обрўси, шукуҳини кўтариш учун тайёрланган қонун лойиҳаси эса мутлақо талабга жавоб бермайди. Хусусан, 7-модда «Ўзбекистон ССР гражданлари давлат ва жамоат органларига таклифлар, аризалар ҳамда шикоятлар билан давлат тилида мурожаат қиладилар», деб ўзгартирилиши шарт.

Умуман лойиҳа «ўзбек тилида ва рус тилида ёзилади», «ўзбек тилини, зарур бўлганда рус тилини қўллайдилар», «ўзбек тилида ёки рус тилида қараб чиқадилар», «ўзбек тилида ёки рус тилида юритилади», «Ўзбек тилида ва рус тилида олиб борилади», «ўзбек тилида ёки рус тилида бериладн» қабилидаги сўзлар билан тўлиб-тошган. Бу ўша икки тилликнинг айнан ўзидир. Бу аҳволда биз қандай қилиб Ўзбекистонда ўзбек тили давлат тили деймиз? Бу халқни тўғри фикрдан чалғитишдир, ёлғон сўзлар билан кўнглини овлашдир. Бунга йўл қўйиб бўлмайди.

Ўзбек тили давлат тили деб қабул қилинар экан, Ўзбекистон доирасида жами давлат идоралари, муассасалар, ташкилотлар, почта-телеграф, ўқув юртларидаги иш давлат тилида олиб борилиши шарт. Буни қонун назорат остига олмоғи лозимдир.

24-моддада эски ўзбек ёзуви тўғрисида фикр юритилган. Бу ерда аниқ қилиб эски ўзбек ёзувини биринчи синфдан бошлаб мактаб программаларига киритиш лозимлиги ёзиб қўйилсин. 12-модда назаримда айрим давлат тилини билмайдиган раҳбарлар манфаатини кўзлаб ёзилгандек таассурот қолдиради. Бу ерда раҳбар ёки ходим ўртасидаги муносабатлар тили давлат тили деб ёзиш кифоя.

Яна бир жиҳатни айтиб ўтиш керак. Етмиш йил мобайнида она тилимизга бўлган адолатсизликлар туфайли жуда кўп атамалар таомилдан чиқиб кетди ва унутилди. Шу сабабли кўп сўзлар, иборалар ўзбек тилида йўқ, деган таъналар эшитилмоқда. Муродимиз шулки, зудлик билан Фанлар Академияси қошида Атамалар Маркази ишини тубдан кўриб чиқиш, унутилган сўз ва ибораларни ўз жойига қайтариш керак. Атамалар кўп нусхада китоб қилиб чиқарилиб идораларга, ташкилотларга, ўқув юртларига тарқатилиши лозим. Ахир, ўзбек халқининг ҳаётида етмиш йилдан бери бўлаётган оламшумул ҳодисанинг бутун маъно, мазмун ва моҳиятини тўлалигича англаб етайлик.

— Менимча, — деди **Ҳайдар Муҳаммад**, — 24-моддадаги эски ўзбек ёзуви тўғрисидаги қонун лойиҳасига ҳам ўзгартириш киритиш зарур. Масалан, лойиҳада бундай дейилади: «Ўзбекистон ССР араб алифбосига асосланган эски ўзбек ёзувини ўрганишни истайдиган гражданларга ёрдам беради». Мантиқан ўйлаб қараганда эски ўзбек ёзуви — ўзбек халқининг минг йиллик тарихидир. Бу айрим «истовчи гражданлар»нинг эрмак машғулоти эмас. Шунинг учун эски ўзбек ёзувини мактаб программасига предмет сифатида киритиш керак. Ўқувчилар бизнинг классик олим, ёзувчиларимизнинг асарларини эски ўзбек ёзувида ўқиб, имтиҳон топширсинлар. Эски ўзбек ёзувида газета, журнал ва адабиётлар нашрини йўлга қўйиш керак. Шу фикрлар қонунга киритилса биз олам-олам хазинали бой тарихимизга дарча очган бўлардик.

Масалан, 28-модда ҳам мунозаралидир. Чунки қонун лойиҳасида «республика телевидениеси ва радио эшиттиришлари асосан ўзбек тилида ва рус тилида олиб борилади» дейилади. Юқорида айтганимиздек, республикамизда рус тилида сўзлашувчи аҳоли атиги 10,8 фоизни ташкил этса-ю, Ўзбекистонда эшиттириш ва кўрсатувлар тенг даражада олиб борилса бу ҳам тенгсизлик.

Менимча, телевидение ва радио комитетининг социологик бўлими тадқиқотларини синчиклаб ўрганиб, эҳтиёж туғилгандагина кўрсатув ва эшиттиришлар ташкил қилиш керак. Бўлмаса кенг далага ўрнатилган радиокарнай кечгача бемақсад жаранглаб ётаверади.

Мен жуда кўп моддаларга рус тилини зўрма-зўраки тиқиштирилганлигини адолатли рус халқи талаб қилмаган деб биламан. Чунки рус тили ва рус халқи бундай суқилишга муҳтож эмас. Ўзимизнинг ташаббускорлар таклиф қилган, деб ўйлайман. Келинг, пухта ўйлаб, пухта қонун яратайлик. У амалда қўллансин. Қоғозни қора қилиб турадиган чалажон қонунлар ҳеч кимга керак эмас. Бу билан биз халқни адаштирамиз.

Ишчи **Б.Ҳамроев**, журналист **Э.Қодиров** республика ижодкорларининг ўлкамиздаги ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этаётганлари халқимизда катта хайрихоҳлик ва ҳурмат-эътибор уйғотаётгани ҳақида гапирдилар. Шоир **Юсуф Жумаев** ўзбек тилига бағишланган шеърини ўқиб берди.

Абдулла Шер лойиҳа ҳақидаги танқидий фикрларни қўллаб, айтилаётган таклиф ва мулоҳазаларни энди амалда қўллаш зарурлиги ҳақида гапирди:

— Мен республика Ёзувчилари уюшмасининг муқобил лойиҳасини ўқиб чиқдим, яхши. Буни биз эълон қилишимиз керак. Газетамиз бор, унинг ишига ташқаридан аралашишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Минг йилдан бери маданиятимизнинг, тарихимизнинг тили бўлиб келган эски ўзбек тили — туркий тил ҳақида лойиҳада аниқ муносабат бўлиши керак. Мен 5-модда сифатида эски ўзбек тили, яъни туркий тил давлат муҳофазасига олингани кўрсатилишини таклиф қиламан. Мактабларда 2-синфданми, 3-синфданми бошлаб мажбурий тарзда эски ўзбек тили дарсларини ўтиш йўлга қўйилиши керак.

Йўлдош Абдуллаев комиссия аъзоларини сайлашда шошма-шошарликка йўл қўйилганини таъкидлаб, ўзбек тили ҳақида қонун чиқар экан, комиссия ўзбек тили мутахассислари билан тўлдирилиши керак, деди.

— Ўзбекистонда яшасак, миллатимиз ўзбек бўлса, яна ўзимизга от қўйиб юрсак, ўзбекмизми, йўқми деб? — Ўзбекистон халқ шоири **Шукрулло** ўз сўзини шундай бошлади. —Лойиҳа мана шундай тутуруқсиз гапларга тўлиб-тошиб ётибди. У ўзига ўзи қарши чиқиб ёзилган. Бу одамларни чалғитишдан, алдашдан, риёдан бошқа нарса эмас. Биз ўзбек халқи интернационал халқмиз. Кимки бизга миллатчилик тамғасини босмоқчи бўлса жуда катта хато қилади. Оқибати ёмонликка олиб боради. Ўзбек бўлсак-да, яна ўзбек тили — давлат тили қандай бўлиши керак, деб муҳокама қилиб ўтирсак, уят эмасми? Менимча, ёзувчилар союзи томонидан тайёрланган лойиҳани эълон қилиб, муҳокамадан ўтказиб, тўлдириб, мукаммаллаштириб, 70 йилдан буён қўлга киритмаган қонуний демократик ҳуқуқимизга эга бўлайлик.

Экономика институти ходими **Бахтиёр Каримов** Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан тайёрланган муқобил лойиҳада қорақалпоқ тилининг ҳуқуқий ҳолати аниқ белгилаб қўйилиши хусусида таклиф киритди.

— Бертельс, Бартольд каби олимларимиз ўзбек тилини жуда яхши билишган, — деди **Маҳкам Маҳмудов**. —Фақат шунинг ўзи билан чекланмай, ўзбек тилининг дарсликларини ҳам ёзишган эди. Ахир, тил хусусида ва умуман, шу билан боғлиқ миллий сиёсатда ўзгариш бўлмаса, интернационализм амалда таъминланмайди. Ўзбек халқининг байналмилалчи халқ эканлигига тарих шоҳид. Аммо бугун тил ўрганиш заҳматидан қочиб, рус тилининг шу пайтгача бўлган ҳукмрон мавқеини сақлаб қолишга уриниш ҳеч қандай интернационалликка кирмайди. Байналмилалчилик икки томонлама бўлади.

Тил комиссияси аъзоси **Мирза Кенжабоев** лойиҳанинг яратилишида фаол қатнашмагани, лойиҳани тайёрлашда комиссия номидан иш кўрилганини айтди:

— Биз айрим таклифларимизни айтдик, холос. Шахсан мен айтган таклифлар қисман инобатга олинган, — деди у.

Шу билан республика Ёзувчилар уюшмасида Тиллар тўғрисидаги қонун лойиҳаси муҳокамасига бағишланган йиғилиш якунланди.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Идеология бўлимининг мудири **Ш. С. Зиёмов** иштирок этди.

КПСС Марказий Комитетининг миллатлараро муносабатларга бағишланадиган пленуми олдидан

САНЪАТДА МИЛЛИЙЛИК ВА ИНТЕРНАЦИОНАЛЛИК

Азим РАҲИМОВ

Адабий танқид

САНЪАТДА МИЛЛИЙЛИК ва интернационаллик масаласи, мана, 200 йилдан бери диққат марказида турибди. Айниқса қайта қуриш даврига келиб демократик принципларнинг ривожлантирилиши, ошкоралик муносабати билан миллийлик ва умуминсонийлик проблемасининг кўпгина масалалари қайтадан кун тартибига қўйилди.

Шаклан миллий, мазмунан социалистик деган сталинча формула узоқ вақт илмий тафаккурнинг ривожланишига тўсқинлик қилиб келди, санъат ва адабиётда миллийлик ва интернационаллик диалектикасини назарий ўрганишга имкон бермади. Масалага шундай қараш оқибатида шаклга менсимасдан муносабатда бўлиш авж олди, миллийлик фақат шаклдагина намоён бўладиган ўткинчи ҳодиса деб қаралди. Миллийлик миллатчилик билан тенглаштирилди. Турғунлик даврида ҳам миллий муносабатлар билан боғлиқ кўпгина масалалар ҳал этилмади, улар тўғрисида баландпарвоз гаплар билан қаноатланиш оқибатида кўпгина муаммолар чигаллашиб кетди. Тўғри, 50-йилларнинг ўрталаридан адабиёт ва санъатда миллийлик ва интернационаллик проблемасини ўрганишга қизиқиш кучайди, бу масалада олиб борилган тадқиқотлар ҳамда мунозараларда санъатдаги миллийлик ва интернационалликнинг табиати, диалектик бирлиги ва ривожланиш қонуниятлари билан боғлиқ жуда кўп жиҳатлар аниқланди. Бироқ ҳозиргача бу масалани ёритишда чалкашликларга йўл қўйилмоқда, интернационаллик миллийликдан ажралган, аллақандай мавҳум, англаб бўлмас нарса сифатида талқин қилинади. Эмиш, интернационаллик бир қулф бўлиб, миллийлик эса калит, усиз интернационалликни очиб бўлмайди («Ўзбек совет адабий танқиди тарихи», Тошкент, 1987, II том, 73-бет). Аслида миллийлик ва интернационаллик ўртасидаги диалектик алоқаларда ҳеч қандай сирли нарса йўқ, улар ўзаро боғлиқ ҳодиса ва моҳиятдир, бир ҳодисанинг икки жиҳатидир. Миллийлик ва интернационаллик ўртасидаги ички зиддият ҳам ана шу ажралмас бирликнинг натижасидир. Улар ўртасида бирликдан ташқари, ички зиддиятнинг ҳам мавжудлиги уларнинг бири иккинчисисиз яшайдиган, бири иккинчисини инкор этиб, йўққа чиқарадиган нарсалар эканлигини кўрсатмайди.

Миллийлик деганда ўзбек маданиятини, интернационаллик деганда Европа халқлари традицияларини тушуниш методологик хатодир. Агарда шундай бўлса, адабиёт ва санъатнинг тараққиёти ўзининг интернационал, умуминсоний моҳиятини тўларок рўёбга чиқариш эмас, бошқаларнинг анъаналарини кўпроқ ўзлаштиришдан иборат бўлиб қолади. Интернационаллик ташқаридан келган ва қанча хоҳласанг, шунча ётиб олиб ичаверса бўладиган текин шарбат эмас. Санъатнинг интернационаллиги унинг чуқур ички моҳияти бўлиб, ана шу ички моҳият қанчалик тўларок очилса, рўёбга чиқса, ҳар бир халқ санъати бошқалар учун ҳам шунчалик ширин ва қадрли бўлган умумий бойлик, битмас-туганмас чашмага айланади.

Миллий характер ва ундаги ҳаётий прогрессив хусусиятлар умуминсоний, коммунистик идеалларнинг рўёбга чиқишига монелик қилмайди. Шундай экан, ёшларга коммунистик ахлоқ тарбиясини беришда халқнинг миллий характери ва психикасидан келиб чиқиш, унинг энг яхши маънавий-ахлоқий анъаналарини эътибордан четда қолдирмаслик керак. Ҳозирда мактабларда оилавий ҳаёт этикаси предметини ўқитишда ҳам халқимизнинг энг яхши миллий урф-одат ва анъаналарини ҳисобга олинмас экан, бундай предметдан фойда жуда кам бўлади.

Совет кишиларида, айниқса ёшларда халқлар дўстлиги, интернационализм туйғуларини тарбиялаш ва такомиллаштириш учун даставвал уларни ўзлигини таниш руҳида тарбиялаш керак, уларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш зарур. Ўзлигини инкор этиш йўли билан бошқаларни ҳурматлаш туйғусини шакллантириб бўлмайди, ўз миллий ғурурини камситиш, ҳисобига интернационал ҳамкорлик ва биродарлик хусусиятларини пайдо қилиш мумкин эмас. Тенг ҳуқуқли, мустақил миллатларнинг ўзаро ҳамкорлигига асосланадиган бирдамликка эришмасдан туриб, турли миллатлар ва халқларнинг тенглиги ва ажралмас биродарлигига эришиб бўлмайди. Тарбияда шунга эришиш керакки, ҳар бир киши ўзини даставвал бетакрор, мустақил шахс сифатида, сўнгра муайян, миллий коллективнинг вакили сифатида ҳис этсин, янги социалистик жамият ва ватаннинг ажралмас аъзоси деб билсин, сўнгра бутун башариятнинг зарраси эканлигини англасин. Агарда ҳаммада ҳам шу туйғу шаклланса, бундан ортиқ интернационализм бўлмайди. Хуллас, энг муҳими, ҳар бир шахс ўзини ҳам, бошқаларга ҳам, уларнинг тили, дини, миллати, эътиқодидан қатъи назар, инсон деб қарасин, одамларни оқу қорага, яхши-ёмонга ажратишда эса кенг меҳнаткаш омманинг манфаатлари нуқтаи назаридан келиб чиқсин. Демак, кишини байналмилалчи қилиб тарбиялаш учун даставвал уни инсон қилиб тарбиялаш керак. Ҳақиқий инсон эса бошқаларни ҳам ўзи сингари инсон деб билади. Ҳақиқий байналмилалчи ана шундай бўлади.

Ҳақиқий интернационализм кишидан замонавий фикрлашни талаб қилади. Замонавий фикрлар эса «даставвал энг илғор, прогрессив, гуманистик ғоялар даражасида мушоҳада эта олиш бўлиб, ҳақиқий интернационализм маданиятларнинг ўзига хослигини ҳурмат қилиш, миллий тилларни, барча халқлар томонидан тўпланган бадиий бойликларни чуқур ҳурматлашга асосланади», — деб ёзади Ч. Айтматов.

Ҳаёт тараққиёт, маданий меросга муносабат масалаларини яна қайтадан кун тартибига қўймоқда. Маданий мерос фақат санъат ва маданият обидаларидангина иборат эмас, у миллий урф-одатлар ва анъаналарни ҳам ўз ичига олади. Миллий урф-одатларга муносабатда эса чалкашликлар жуда ҳам кўп. Гап шундаки, динни, диний одатларни танқид қилиш, уларга қарши кураш шиори остида миллий урф-одатларни ҳам оёқ ости қилиб юбориш хавфи туғилиб қолмоқда. Шунинг учун ҳам диний одатларга қарши курашиш деган қоидани амалга татбиқ этишдан олдин диний урф-одат дегани нима-ю, миллий урф-одат деганда нимани тушуниш кераклигини назарий жиҳатдан аниқлаб олишга тўғри келади. Акс ҳолда, бу қоида жуда ҳам хавфли бўлиб, унга биноан миллий урф-одатларни ёқлаб чиққан ҳар қандай кишини айблайвериш мумкин. Иккинчи томондан, динга қарши кураш шиори остида ҳар қандай урф-одатни ҳам осонлик билан зарарлига чиқариб ташлайвериш мумкин. Наврўз байрамига муносабатда буни яққол кўрамиз.

АЗАЛИЙ ЭНГ ЯХШИ одатларни тақиқлаб йўқотиш ва янгиларини киритишга уриниш натижасида халқ ўзининг анъанавий одатларини аста-секин унута бошлайди, янгидан киритилганини эса қабул қилавермайди. Халқнинг маънавий қашшоқлашуви шундай содир бўлади. Ваҳоланки, худди ана шундай урф-одатлар халқнинг ўзига хос қиёфасини белгилайди, унинг маънавий дунёсини характерлайди. Ана шундай бетакрор индивидуал хусусиятларгина халқларни бир-бири билан боғлайди, уларда бир-бирига қизиқишни кучайтиради. Бироқ миллий сиёсатни амалга оширишдаги бузилишлар, йўл қўйилган назарий хатоликлар, маданий меросга нигилистик муносабат оқибатида кўплаб яхши халқ одатлари турмушдан чиқиб кетди, айримлари йўқолиб бормоқда. Шунинг учун ҳам «...болалигимизда кўрган тўйлардаги сочқи сочишлар, қиз базмидаги тортишмачоқлар, келин томон ва куёв навкарлар ўртасидаги айтишувлар қани? Унинг ўрнини тўйларимиз мажлисларга, сўзамолларнинг мусобақасига айланиб кетмоқда» — дейди куюниб … Воҳидов. Қайта қуриш даврига келиб бундай масалаларга муносабатда ҳам жиддий ўзгаришлар юз берди. Бироқ ҳали ҳам дин танқиди шиори остида халқнинг урф-одатлари, асрий қадриятларига нигилистик қараш, уларни менсимаслик ҳолларининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Масалан, 1987 йили нашр этилган «Ислом ва атеизм» китобида чақалоқнинг биринчи марта сочини олиш, марҳумни ғусл қилиш (ювиш), кафанлаш, кўмиш ҳам диний маросимлар сифатида кўрсатиладики, бунинг нақадар ачинарли, айни пайтда, кулгили эканлигини гапириб ўтирмаса ҳам бўлаверади.

«Мамлакатимиздаги миллий муносабатларга миллатлар ва элатларнинг янада равнақ топиши хос бўлганидек, уларнинг ихтиёрийлик, тенглик, қардошларча ҳамкорлик асосида бир-бири билан муттасил яқинлашиб бораётганлиги ҳам хосдир. Бунда тараққиётнинг етилган объектив тенденцияларига сунъий равишда бирон-бир туртки беришга ҳам, бу тенденцияларни тўхтатиб қўйишга ҳам йўл қўйиб бўлмайди», — дейилади КПСС Программасида. Бироқ бундай яқинлашиш жараёнида байналмилаллик билан миллийликнинг диалектикасини тўғри белгилай олиш жуда ҳам муҳимдир. Совет миллий маданиятларининг бир-бирига яқинлашуви уларнинг равнақи, ўзидаги имкониятларни тўларок юзага чиқариши орқали юз беради. Яқинлашиш орқали равнақ эмас, равнақ орқали яқинлашиш. Зотан, ҳақиқий равнақ йўлига кирмаган, ўз имкониятларини эркин ва тўла рўёбга чиқармаган ҳар қандай миллий маданият умуминсоний интернационал маданиятнинг шаклланишига ҳеч вақо бера олмайди, уни бойитмайди. Ваҳоланки, интернационал асос миллий ривожланиш муваффақиятини таъминлайди, интернационал алоқалар йўлга қўйилар экан, умумий негиз мустаҳкамланади, умумий хонадонимиз мустаҳкамланади, деган назарий жиҳатдан нотўғри гаплар ҳам айтилмоқдаки, бунга сира қўшилиб бўлмайди. Миллий асосларни мустаҳкамламасдан, ҳақиқий тараққиёт, равнақ йўлига кирмасдан миллатларнинг, миллий маданиятларнинг яқинлашувига эришиб бўлмайди. Чунки интернационаллик, жамиятимизнинг, умумий хонадонимизнинг мустаҳкамлиги миллий асосларнинг қай даражада мустаҳкамлиги билан боғлиқдир. Миллий замин билан мустаҳкам боғлиқ бўлмасдан туриб, ундан ажралган ҳолда миллий маданият ва санъатлар интернационал қимматга эга бўла олмайди, бошқалар учун қизиқарли ва зарур нарсага айлана олмайди, умуминсоний маданият хазинасига бирор даражада ҳисса қўша олмайди.

Абдулла Қодирий роман яратишга киришар экан, тайёр Европа романи шаклини тўғридан-тўғри олиб киравермайди, балки Шарқ адабиётининг … ривожлантириш йўлидан боради. Европа романини тўғридан-тўғри олиб кириш тиши чиқмаган болага қурт шимдириш бўлур эди, дейди адиб. Шунинг учун ҳам Қодирий романи жаҳон адабиётида француз, рус, инглиз, немис, ҳинд романчилигидан кейинги олтинчи оригинал миллий роман мактаби сифатида шуҳрат қозона олди. Демак, маданият ва санъатни миллий заминда ривожлантириш бошқа халқлар традицияларидан фойдаланишни инкор этмайди. Лекин қардош халқлар традициялари миллий маданиятнинг ўрнини боса олмайди, балки унинг имкониятларини юзага чиқаришга, тўла ва ҳар тарафлама ривож топтиришга хизмат қилдирилгандагина самарали бўлади. Ваҳоланки, миллий маданиятимиз ва санъатимиз тараққиётининг шу кунги босқичида ҳам бутунлай бошқача ва ниҳоятда кўнгилсиз ҳолларга ҳам дуч келамиз. Буни ҳозирги ўзбек киноси мисолида кўриш мумкин. Ўзбек кино ходимлари ўзбек халқи ҳаёти ва унинг муаммолари хусусида бош қотириб ўтиришни ортиқча билиб, рус авторлари яратган ва йирик марказий шаҳарларда яшовчи рус халқининг ҳаётини тасвирловчи тайёр сценарийларини олиб, ундаги персонажларнинг номларини ўзбекчалаштириб суратга олмоқдалар ва шу йўл билан ўзбек киносанъатининг ривожланишига ҳисса қўшяпман, деб ўйлайдилар. Бундай фильмлардаги одамларнинг исмлари-ю, воқеалар суратга олинган ўзбек шаҳар ва қишлоқларининг колоритини ҳисобга олмаганда, фильмда тасвирланган воқеалар, кўтарилган муаммолар ўзбек халқи ҳаёти учун сира ҳам хос эмаслиги яққол кўзга ташланиб туради. Ўзбек телевидениесининг жуда кўп кўрсатувлари ҳам кўр-кўрона тақлидчилик натижаси бўлиб қолмоқда. Марказий телевидениеда нима янгилик пайдо бўлса, ўзбек телевидениесида ҳам шунга ўхшаш бирор нарса ўйлаб топишади, халқ ҳаётини чуқур кўрсатадиган, ундаги долзарб муаммоларни рўйрост очадиган оригинал томошалар яратиш ҳақида ҳар доим ҳам қайғураверишмайди.

Бундай кўнгилсиз ҳолни ўзбек музикаси ва вокал санъатида ҳам кўрамиз. Дирижёр З. Ҳақназаровнинг ёзишича, республика музика ўқув юртларида ўқишлар европача усулда олиб борилмоқда. Оқибатда хонандалар ўзбек музикасининг ижро йўлларини яхши билмайдилар, уларнинг овозида миллий колорит йўқ, халқ музикасига хос кочирим ва нолалар учрамайди («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1988, 15 январь). Музика мактабларини яхшигина битирганлар ҳам оддий ўзбек куйларини чалишни уддалай олишмайди. Профессионал композиторларимизнинг асарларида ўзбек музикасининг ички тузилишига асосланган куй ва усуллар йўқ, улар томонидан яратилган кўплаб қўшиқ ва романслар оммалашмасдан, архивларда қолиб кетмоқда, халқ севган хонандалар репертуаридан жой олмаётир. Бунинг асосий сабаби уларнинг асарларида халқ руҳи йўқ. «Бизда, — деб ёзади композитор М. Бурҳонов, — «замонавийлик» никоби остида, музиканинг тингловчилар дунёсидан йироқлашган услубларни … бораётгандай туюлади... Бошқача урғу бериб, сўзлар талаффузини бузиш, албатта, тингловчиларнинг ғашини келтиради» (шу газета, 1988, 2 декабрь).

Ҳар бир маданият халқнинг социал ҳамда тарихий тажрибасини қай даражада акс эттирса, у шу даражада миллий бўлади. Миллий мазмундан, миллий руҳдан ажралган санъат интернационал бўла олмаслигидан ташқари, оддий ҳаётий мундарижадан ҳам маҳрум бўлади. «Миллий руҳ деганда, ҳаёт ҳақиқатини тушунаман... — деб ёзади О. Ёқубов. — Чинакам ҳаётий асарда ҳақиқий миллий характер ҳам яратилади... Фақат сохта уйдирма асарлардагина ҳақиқий миллий характерлар яққол кўзга ташланмайди». Миллий заминдан ажралган руҳий қашшоқ санъат на миллий ва на интернационал қимматга эга бўла олади. Фарғона шаҳрининг қоқ ўртасида, халқ маорифи уйи ёнида жойлашган монумент ана шундайдир. Аввало, унда халқнинг миллий руҳи йўқ, сўнгра, ғоявий мундарижа аниқ эмас. Шунинг учун ҳам бу монумент ўзбекни ҳам, русни ҳам, бошқани ҳам ҳаяжонга солмайди, кишида нотайин мужмал туйғулар қўзғатади. Бундай нарсалар ўзбекнинг бетакрор бой маънавий дунёсини очмайди, халқ миллий характерининг интернационал моҳиятини рўёбга чиқармайди. Айни пайтда бу ҳайкални рус ёки бошқа Европа кишисига хос бўлган миллий ёки интернационал хусусиятларга ҳам бирор даражада таaллуқли деб бўлмайди. Бундай миллий руҳдан маҳрум саёз «асарлар» кишида қайғу-қувонч ёки шодлик-изтироб туйғуларини уйғотмаслигидан ташқари, инсонга оддий инсонийлик тушунчаларини ҳам бермайди. Ваҳоланки, ҳақиқий санъат асари, у қайси халққа қарашли бўлишидан қатъи назар, барчани ҳаяжонга солиши керак. Чунки ҳақиқий санъатнинг миллати бўлмайди, балки миллий хусусияти бўлади, холос. Ҳақиқий санъат асари ҳам доим интернационал моҳиятга эга бўлади. «Ҳиндистондаги меъморлик обидаларининг беқиёс гўзаллиги олдида сажда қилиш учун Муҳаммад уммати бўлиш шарт бўлмаганидек, қадимги Камбожа ёки Непал эҳромлари гўзаллигини муносиб баҳолай олмоқ учун ҳам буддапараст бўлиш шарт эмас», —деб ёзади академик Д. С. Лихачев. Яқинлашиш орқали равнақ топиш шиори шунинг учун ҳам нотўғрики, бундай ҳолда халқ умуминсоний маданиятни бойитишга ҳисса қўшмасдан, аксинча, ундан кўпроқ олишга мажбур бўлади. Чунки унинг ўзи равнақ топмаган ва ўзидаги умуминсоний аҳамиятга молик қадриятларни рўёбга чиқармаган. Бу эса миллат қиёфасининг, миллий характернинг йўқолишига олиб келади. Миллий характернинг йўқолиши халқнинг ҳалокати … бўлиб, бундай ҳолда халқ маънавий бойликлар ярата олмайди. Маънавий бойликлар яратиш эса халқнинг ҳаётий қобилияти нишонаси бўлиб, бунинг учун халқ талантдан ташқари, бошқалардан уни фарқлаб турадиган оламни ўзича идрок этиш қобилиятига ҳам эга бўлиши керак. Халқнинг ўзига хослиги, идрокнинг бетакрорлиги эса унинг тили, психологияси, анъаналари орқали намоён бўлиб, худди ана шулар халқнинг миллий ўзини англашига ёрдам беради. Миллий илдизлардан узилган ҳолда санъат умуминсоний аҳамият касб эта олмайди.

Демак, умуминсоний аҳамият касб этиш учун, бошқаларга ҳам керакли ва фойдали бўлиш учун, бошқа халқлар маданиятига яқинлашиш, уларни муайян даражада бойитиш учун ҳар қандай санъат миллий заминда тўла ва ҳар тарафлама равнақ топиши зарурдир.

МИЛЛИЙ МАДАНИЯТЛАРНИНГ бир-бирига яқинлашуви фақат бошқалардан таъсирланишнигина англатмасдан, бошқаларга таъсир кўрсатишни ҳам билдиради. Миллий маданият эса тўла равнақ топмасдан туриб бошқаларга таъсир кўрсата олмайди, бошқалар учун ҳам бирор даражада қимматга эга бўлган қадриятга айланмайди. Миллийлик ва интернационалликнинг бундай диалектик алоқаси фақатгина миллий маданият ва санъат учун эмас, миллий маданиятнинг барча соҳалари, жумладан, миллий тил соҳаси учун ҳам тўла тааллуқлидир. 60-йилларнинг ўрталарида тараққиёт жараёнида миллий маданиятларнинг бир-бирига таъсири давомида миллий тиллар бора-бора йўқолиб кетади, барча миллий тиллар, айниқса кичик халқларнинг тиллари йўқолиб кетади, деб қарайдиганлар пайдо бўлди. Шундан келиб чиқиб, миллий тилларнинг тезроқ бир-бирига яқинлашиб кетишини рағбатлантирадиган воситаларга алоҳида эътибор бериладиган бўлди. Шу йўл билан турли миллатлар ва халқларнинг бир-бирига яқинлашуви жараёнини гўё тезлаштиргандек бўлинди. Ваҳоланки, катта халқлар миллий тилларининг йўқолишидангина эмас, ҳатто энг кичик, оз сонли халқлар миллий тилларининг йўқолишидан ҳам инсоният манфаатдор эмас. «Тилни, маданиятни, миллий символикани ривожлантириш масалалари бор, биз учун бу масалалар бефарқ эмас... Агар элатлар йўқ бўлиб кета бошласа, агар ҳамма нарса текисланиб кетаверса, жуда катта хатолик, ҳатто жиноят бўлур эди. Йўқ, биз барча миллатлар ва маданиятларнинг янада равнақ топиши асосида федератив давлатимизни мустаҳкамлаш сари бораверамиз. Бу — Иттифоқимизнинг заифлиги эмас, балки бойлигидир», — дейди М. С. Горбачев. Бугунги кунда шу аён бўлиб қолдики, миллий тилларнигина эмас, ҳатто ҳар бир халқ тилида мавжуд бўлган диалектларни йўқотиш ҳам инсониятга жуда қимматга тушадиган, қайта тиклаб бўлмайдиган йўқотиш экан. Бироқ биз бу ҳақиқатни жуда кўп адашувлардан кейингина, жуда кеч тушундик. Ҳатто ҳозирда ҳам масаланинг нақадар муҳимлигини етарли даражада чуқур англаб етганимиз йўқ. Миллий тилни камситиш, уни йўқотиш — фикрлаш қобилиятини йўқотиш демак. «Миллий тил, —дейди Ўлжас Сулаймонов, —ишлаб чиқаришда қўлланилмаса, у инсонга меҳнатда ёрдам бермаса, қўпол қилиб айтганда, боқмаса, бундай тил маиший, оилавий доирадагина ишлатиладиган матоҳга айланиб қолади» («Правда», 1989, 27 январь). Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги статусини таъминлаш шунинг учун ҳам зарурки, ўзбек тили фақат жонли, адабий ҳамда публицистик тил сифатидагина эмас, илмий тил, расмий идора тили, ишлаб чиқариш тили сифатида ҳам ҳар тарафлама ривожланмас экан, у бойиб мустаҳкамланмайди, оилавий доирадагина ишлатиладиган пассив тил бўлиб қолаверади, натижада борган сари нутқ маданияти пасаяверади, луғат фонди булғанаверади. Бу эса оқибат-натижада халқнинг идроки, фикрлаш тарзига ҳам салбий таъсир кўрсатмасдан қолмайди.

Республикада яшайдиган ўзбекларнинг ярмидан кўпроғи рус тилини яхши билмайди ёки бутунлай билмайди. Демак, мажлис ҳамда идора ишларининг рус тилида олиб борилиши аҳолининг ас…
ташкил қиладиган…
аҳоли учун жидди…
ликларни келтириб…
ни ҳисобга олмасда…
Ҳатто йирик сан…
мизда ҳам рус тилини
биладиган, рус тилида…
та оладиган ўзбекларн…
осон эмас. Шунинг уч…
мурий идораларнинг…
гида иш юритувчи тех…
бошқа ходимлар орас…
бек қизлари йўқ ҳисо…
эса ўзбек қизларининг…
моий ҳаётдан четда к…
рига олиб келмоқда. У…
сан савдо тармоқларид…
моқдалар. Ўзбек оилал…
ларнинг бундай ишлар…
лашларига йўл бериш…
қийинлиги ҳаммага маъ…
мак, ўзбек аёлларини…
ижтимоий ҳаётдан ч…
лишлари, айрим ҳол…
жонларига қасд …
рига фақатгина ё…
ва ёмон қайноналар …
ҳам сабабчи бўлмоқда…
ган мулоҳазани айтмас…
майман.

Рус тилини СССР …
ўртасидаги алоқа т…
да ўрганиш билан…
да, миллий респу…
ториясида яш…
халқлар вакилла…
лий аҳолининг …
эканлар, уни …
рида рағбат …
бизнинг те…
ционали…
лари…
лаве…
вакил…
тилин…
ихтиё…
мажб…
тилм…
маҳал…
нишл…
истак…
кифо…

Ҳар бир халқ ў…
рор қиёфасига, м…
муҳит, иқтисодий …
да узоқ тарихий …
ишлаб чиқариш м…
лик ва мустақилл…
рашда шаклланган …
ва кўникмалари, м…
тер ва психология…
лади. Ана шулар…
ларида акс этиб, уни…
хусусиятлар бағишлайди…
инсон қандай муҳитда …
мат қилмасин, қандай …
да ҳаёт кечирмасин, …
қалб ёлқини, эътиро…
лишлари, бу интил…
туғдирган ва уни муай…
ти-ҳаракатларга ундаги…
ва баҳоналардан қатъи…
барча халқлар учун т…
қадрли бўлиб қолади.
…алқнинг ҳақиқий милл…
ғуларида айни …айтда…

…ЛЛИ…
ажралган ҳо…
ди. Миллийлик эса …
таассиб, тараққиётга …
қилиб қолган нарса э…
ки реал борлиқдир, …
ционалликнинг намоён…
шакли, яшаш тарзидир…
миздаги энг юксак ум…
ний, байн…
ҳам конкр…
вояга ета…
умуминсо…
бир милли…
вожланиш…
ши орқали…
лангина э…

Фарғона

ТЎПОЛОНДАРЁ САДОЛАРИ

Нигоҳ

…НЕНИНГ БИР чекка қишлоғида ҳайқи…иб дарё оқади. Унинг номини айтилса тасвирлаб ўтиришга ҳожат ҳам қолмай…

Тўполондарё дейишади уни.

Дашнобод анорзорлари ундан анча пастда …ўлган. Балки шунинг учун ҳам дарё унинг …олидан бехабар ўйинқароқлик қилиб оққани-оққандир. Энди юзига қизил югура бошлаши билан, ҳали бир жилмайишга улгурмай, буришиб кетаётган машҳур анорларнинг унга ҳаваси келади. Дарё барибир дарё-да.

Дарёдил одамлар эса сийраклашиб кетмоқда...

Шундай қилиб, сўзимиз шоир Сирожиддин Саидов ҳақида.

Бу ном эшитганлар учун янгилик эмас, аммо билмаганлар учун янгилик бўлган бир гап бор. Сирожиддиннинг шу кунгача учта китоби чоп этилди. Кейингисининг номи «Севги мамлакати»дир.

Замонлар ўзгаради.
Аскарлардай сатрлар.
Сизлар ёнгин эдингиз,
Шоирлар, комиссарлар!..

Сирожиддин шеъриятга ўша биз эслаган Тўполондарёдан қийқириб кириб келди. Дастлаб биз уни бироз тушунмадик, танқид қилдик…

«Тўполондарё» эса гоҳ шеър ёзиб, гоҳ достон ўқиб тўполон қилаверди. Ниҳоят, серҳафсала ва талабчан ўқувчининг дилидан бир ўй кечди: «Яхши шоирга ўхшайди...»

Ҳофиз қай ҳолатда туриб қўшиқ айтса ҳам қўшиғи ёмон бўлса уни биров эшитмайди. Аксинча, қўшиқ зўр бўлса, уни қай ҳолатда айтаётгани билан бировнинг иши йўқ. Истаса секин айтади, истаса авж пардада айтади — бу унинг иши.

Шоирга эса ҳатто шеър ўқишни ҳам ўргатувчилар кўп. «Ундай ўқи», «Бундай ўқи...»

Дунёга эътибор қилмадим,
Билмадим — билдимми, билмадим...

Сирожиддин ўйлаб шеър тўқимайди. Ўйламасдан ўқувчисига тақдим этмайди ҳам. Унинг шеърларининг ўзи юрагидан оқиб келади. Ўз оҳанги, оҳангрaбоси билан оқиб келаверади. Қофиялар унинг учун энг жиддий нарса эмас. Муҳими, шеърдаги фикр. Образ. Дастлаб … кўришда нималар… олган бўлса… манзарани… …илади. Худди … учун ҳам унинг яхши шеърларида ҳамиша самимият жилваланиб туради.

Шоирнинг самимий, дилкаш, дилбар шеърлари китобхон мулкига айланди.

Унинг «Севги мамлакати» тўпламидаги энг яхши шеърлари, менингча «Сен» туркумиди…

Сенинг борлигингни ўйлашнинг ўзи,
Шубҳасиз, мен учун энг олий тақдир.
Сенинг нафасингсиз ва лекин менга
Энди тирикликнинг маъниси йўқдир...
Кўнглингдан не алам кечди, Шоҳижон?

Гоҳи жон
Ўртанур-чун илғамадим?

Мен нима бўлса, майлига,
Лекин
Фақат сен йиғлама!
Сен йиғламагин!..

Яхши шеър ҳар куни ёзилавермайди. Яхши китоб ҳар йили босилавермайди. Мен «Севги мамлакати»ни кейинги йилларнинг энг яхши китобларидан бири деб айтишдан чўчимайман.

Хўш, шоир Сирожиддин Саидов билан Тўполондарёдан Тошкентга, тўғрироғи, ўзбек шеъриятига қандай янги фазилатлар кириб келди, дерсиз. Менингча, янги оҳанг кириб келди. Яна, бир шоир ижодида бунчалар мавзу ранг-баранглигини мен кам учратганман. У бармоқда ҳам, арузда ҳам қийналмай, ўқувчини қийнамай сўз айтади. Ишонтиради, ҳаяжонга солади, ўзи ҳам ҳаяжонга тушиб кетади.

Ғафлатга ёр этма, туғён буюргил,
Оромимни олгин, бўронимни бер...

Бизда, хусусан, бугунги ўзбек шеъриятида, кейинги йилларда тақлид камайгани йўқ. Баъзан худди Ҳасан-Ҳусанлардек бир-бирига ўхшаш шеърларни учратиб, улар аслида кимнинг фарзандлари эди деб ўйланиб қоласан. Ҳассос шоир Абдулла Орипов бир шеърида «ҳайҳот» сўзини ишлатиб қўйди-ю балога қолди. Ҳаммаёқни шу сўз босиб кетди. Рауф Парфининг «авто»лари шеъриятнинг барча чорраҳаларида ғизиллайверди. Ҳеч ким «эвоҳ» дегиси келмайди, «мошин» деган сўзни ишлатмайди...

Сирожиддинда тақлид деган нуқсоннинг йўқлиги мени қувонтиради.

Тоғлар чоллардайин чордана қурган,
Булоқлар кўзидан қувончлар равон,
Боғлар кўз-кўз қилар ҳосилларини,
Она биз меҳмон...

Ёзда Дашнободга бордик. Шийпонда учрашув бўлди. Анор териб юрган момолар тўрхалталарини тўлдириб бизга утишди: «Олинглар болаларим, Тошкентда анор фалон пул...»

Шийпон ёнидаги ариқ бўйида уч-тўртта болакай эчки боқиб юрган экан, секин уларни гапга солдик. «Шоирмисизлар? Сирожиддин акани танийсизларми?..»

Танийимиз, дедик. Мен қариндошиман деган бола ўзида йўқ хурсанд. Тўполондарёлик йигитча!

Шоир акангни бугун кўп одам танийди, оғайни. Жуда кўп мухлислар. Сен хотиржам бўл, бу ҳали бошланиши, хоюс...

Одамлар эрта тонгдан қоза шомгача далада меҳнат қилишади. Кечқурунлари телевизор кўриб, дам олишга ҳамманинг ҳам фурсати етавермайди. Китоб ўқишга-ку, қўяверинг.

Бироқ одамлар барибир китоб ўқишга фурсат топишади. Фақат яхши китобларни ўқишга. Яхши китоб эса бизда унчалик кўп эмас. Борлари ҳам ҳаммага етавермайди.

Сирожиддиннинг бундан олдинги китоби «Салқин харсанглар кафтида» деб номланган. У «Ёш гвардия» нашриётида чоп этилди. Китобдаги қайноқ, ўқигандаёқ ўзи билан тоғлар бағрига етаклаб кетадиган ўйноқи шеърлар шоирни йиллаб безовта қилган туйғулар. Ҳажман мўъжазгина бу китобчани ўқиб бўлиб ўша олис маскандаги меҳнаткаш, қадоққўл ва бироз хаёлчан одамларга меҳринг ортади. Ўзларини кўрмай, билмай туриб севиб қоласан, одам. Шеърларнинг бари эркин вазнда ёзилган. Эркин ифода, эркин мушоҳада, эркин одамлар...

Бу китоб асли ўша мен эслаган тўполондарёлик йигитча ҳақида. Унинг сарғайган анорлари, бир кафт чимзорда қимтиниб, майса излаб юрган улоқчалари ва унга ўхшаш ўнлаб ўғил-қизлари тақдирини ўйлаб, саратонда ғўза суғориб юрган ота-боболари ҳақида.

УМУМАН, КЕЙИНГИ иккала китоб ҳам Сирожиддин Саидов шеър аввало жуда катта меҳнат эканлигини юракдан туйиб ижод қилаётганининг белгиси.

Мен Сирожиддинни янги китоблари билан қутлагим келди.

Бир дўсти, бир ўқувчиси сифатида қутлагим келди.

Фақат ёзиш керак!
Майда-чуйда савдолар эмас,
Ёзиш керак катта дард, ғамлар билан!..
Майдонларда кезиб юраркан,
Ёзиб бориш керак қадамлар билан!

Муҳаммад ЮСУФ

КИТОБ ГРАФИКАСИ

Рассом Т. Саъдуллаев. Ёқуббек Яквалхўжа… чоп этилаётган «Қайтар дунё» ро…ига ишланг…

НАЗМ, НАСР

Исмоил ТЎХТАМИШЕВ

УМР

...и ёпилган бўлса ҳамки зич,
...нола келса қўшни хонадан,
...андек хуррам қайта онадан,
...бўлармикин осойишта, тинч?!

...гни юзида барқ урса севинч,
...илжиб бир оз иши шу замон.
...ш учун уни топмасдан имкон.
...б бўлармикин осойишта, тинч?!

...кўзларида балқигай илинж,
...узганмас ҳаётдан ҳали.
...чун бир пас бермай тасалли,
...армикин осойишта, тинч?!

...ли ниқмаса дилларни соғинч,
...лмаса борлигимизни.
Юксак манзилларга қадамай кўзни,
Яшаб бўлармикан осойишта, тинч?!

КУНИМИЗ КИМЛАРГА ҚОЛДИ, АКАЖОН

Абдулла акага

Дилларни кемирар хусумат, алам,
Оддий қувончни ҳам кўрмаслар баҳам,
Изимиз пойлашар қадам-бақадам
Кунимиз кимларга қолди, акажон!
Жойлари тўрдадир уларнинг ҳамон,
Имкон топса бермас жонларга омон.
Замин-ку қаттиқдир, баланддир осмон,
Кунимиз кимларга қолди, акажон!
Феълига қараб сўз дегаймиз токай,
Ич-ичдан ўзларни егаймиз токай,
Бошлар хам, бўйинни эггаймиз токай,
Кунимиз кимларга қолди, акажон!
Аслини олсак гар у ким-у, биз ким,
Қаршисида лолдай гап ютамиз жим,
Қорингамас, қадрга йиғлайман, иним,
Кунимиз кимларга қолди, акажон!
Вафодан гап очсанг, сендан куларлар,
Жафодан гап очсанг, сендан куларлар,
Асодан гап очсанг, сендан куларлар,
Кунимиз кимларга қолди, акажон!
Юрингиз, улардан узоқ кетайлик,
Меҳр масканига тезроқ етайлик,
Муҳаббатни дилга ошно этайлик,
Кунимиз кимларга қолди, акажон!

ТЎРТЛИКЛАР

Миннатдор бўл доим қошу-кўзингдан,
Ваъда бердинг, энди қайтма сўзингдан.
Диёнат йўқ дея солаверма жар,
Сен уни аввало изла ўзингдан.

●

Ўзларни ҳар ёнга урган, чопганмиз,
Баъзида қилинган айбни ёпганмиз.
Кўнгилни бир лаҳза тинчитмоқ учун,
«Тақдир» деган сўзни ўйлаб топганмиз.

●

Хаёлни эркига қўйганни кўрдим,
Чин гапни ҳазилга йўйганни кўрдим.
Бир лаҳзалик сохта шуҳрат, шон учун,
Севгисин гаровга қўйганни кўрдим.

●

Дунёда ҳали кўп сирлар яширин,
Баъзида ноилож, танг қоламиз чин.
Ажаб кўргуликдир тўкин замонда,
Бировдан қолган ош кимгадир ширин.

●

Келтириб бўлмайди ҳақиқатга шак,
Ҳолини билганлар толмайди бешак.
Отга тақа қоқса оёқ кўтариб
Бир умр масхара бўлмишдир эшак.

●

Айт-чи, дўстим, бу ҳаётда ким ҳам мангу, ўлмагай,
Қанча ёниб ишласак ҳам дунё туби тўлмагай.
Давраларда ўлтирганда лофлар урдик ва лекин
Супрамизга сичқон кирса усти қашқа бўлмагай.

Ўктам МИРЗАЕВ

НАФРАТ

Гоҳ йўлимда дуч келиб қолган
Тулкилардан қўрқмайман энди.
Бўрилар ҳам улиб, илиқиб,
Қафасларнинг қаърида тинди.
Энди қўрқсам қўрқаман фақат,
Мавруд кутмай келган ҳимматдан.
Ва яна ҳу, тишлари тилло,
Лаблари қон, совуқ сумбатдан.

БАЛОҒАТ

Ой суриниб кетди
бир жуфт сояга.
Хижолатдан пилдираб кетди,
Этаги илашиб қолди қояга.
Шошиб, ҳали ҳушин йиғмасдан,
Адир бўйлаб чопти юлқиниб,
Ҳаяжонли, титроқ вужуди
Адирга ҳам қолди сиғмасдан.
Ишқ қўшиғи тебранди шу тун.
Шу тун қўшиқ оҳ, янгроқ эди.
Тунни афзал билдик кундуздан,
Сояларимиз майсаларга йиқилди.
Уялиб йироқлашди ой биздан
Эҳ, юлдузлар, юлдузлар-а,
Болалик қилди, тикилди.

●

Боғда битган гулим, деди онам суйиб,
Менинг эрка улим, деди онам суйиб.
Атай чечак, тилга кирдим омон-омон,
Чарчоқ билмас шўх дулдулим,
деди онам.

Чиноримсан, деди онам,
Сен — норимсан, деди онам,
Йиллар ўтиб йўлга кирдим,
Сен — оримсан, деди онам...
Кўзимга нур... ...роғим...сан,
Пойинг... ...и тупроғингман,
Ме... ...оянгда соялайин,
...арахт бўлсанг,
япроғингман, деди онам.

Ашурали ЖУРАЕВ

ҲАЁТ ЎЙИНИ

ҲИКОЯ

Актёр Омон БЕГАНЖИЕВГА

...инни ...уайян ...шарс ...та ...ҳнат ...к у ...уф...

...ТОП! ХЎ, КИМГА айтаяпман? Стоп!.. Мундоқ тўхтасангиз-чи, Қутбиддинов! Одамни ...либ юбордингиз-ку. Актёр ҳам шунақа па...да бўладими? Мунча чайналасиз? Бу ланж ...ингизга, сохта ҳаракатларингизга томоша...шонмайди. И-шон-майди! Бузоқ ғажиб таш...аттага ўхшайсиз, Қутбиддинов! Ким айта...ди эл оғзига тушган актёр, деб?.. Уф-ф! ...афтадан буён аҳвол шу! Мажлисларда то...иртиб, катталар билан ади-бади айтишгун...раз устида ишласангиз бўлмайдими? Кош...и ...унинг фойдаси бўлса? Бундан таш... ...министрликдан қўнғироқ ...у аҳволда сизни саҳна...! — деди режиссёр

...ов бир зум саҳна ўрта...ай қаққайиб турди. ...Юраги оғир санчди. ...қ босди. Томоғига ни...ди. Режиссёрнинг ач... ...кўнглига тошдай тег... ...оғ бодичанинг боп... ...ди-ю, кечаги мажлис ...ан боплаб ўч олаёт... ...ю шашт билан ўрни... ...з юрмасин гўё танаси ...га ботиб-ботиб бораёт...н янграган шайтоний ...адамини тезлаштирди. ...касидан итариб юбор...

...улаклардан ўтиб, иккин... ...сига кирдию ўзи...лади. Боши... кресло су... ...оқ шифтга тикилди. ... ...ай бўлди. Чунки у оқ рангни азал...и. «Нега оппоқ ранглар фақат олис... тепангда бўлади? — унинг хаёли қоч...ега? Дунё бунёд бўлибдики, икки ранг— ...қора бир-бири билан талашгани-талашган. ...кураш...» У беихтиёр Мирза Бедилдан бир рубоийни эслади:

...или ҳасад тўла, ичи қоралар
Доим туҳмат ила покни қоралар.
Шип бурчига оппоқ пахта илиб кўр,
...адондан барча ис унга ўралар.

...оп-қора шамдон Зокир Мажи...ниб олди. Ундан бурқсиб тутун чи... Аслида Қутбиддинов билан бу қора Зокир Мажидович ўртасидаги ички ку...плари ачагина узун эди. Эҳ-ҳе, бу ку...ларида нималар бўлмади дейсиз?

...ирригатор бўлган бу тарвузнусха ...ай қилиб обкомнинг идеология ко...аммага қоронғу. Бир гал театрда ...н «Ҳамлет» трагедиясини қабул ...н унинг ҳақиқий савияси, ким...

...и у режиссёрга юзланиб. ...да қатнашмаяпти? Ча... ...елефон қилинг, дарров

...лди. Зокир Мажидович ...л аралаш қовоқ солди.

...ржаясиз, ука? — деди у ...ина кўрсаткич бармоғини

... тарк этганига уч асрдан ...ч! — деди у ўзини кулги...

...ўлган деб, оғзингга келган ...санми? — Зокир Мажидо...даги нималардир ёзилган ...ткилай бошлади. — Мана, ...индон» дединг. Тўғрими?.. ...има ҳаққинг бор? Бу гап...даги дўстлик алоқала...р дўстлиги масаласи ...нинг гапларинг сиё..., нега политикага ...қасиз?!

... бир-бирларига қа...қага силлиқ тараб ...ос дудуқланиб нима...ин товуши чиқмади.

...спир даврида бўлиб ...атимизга мутлақо ...еъдодли актёр Иззат ...и маромига етказиб ...ажойиб образ ярат...... Спектаклни томо...рнинг ҳам фикр-му... ...тиме меҳнатига ...бўлар...ирил...

нанинг четига олиб чиқиб тортмайсанми?.. Бўлди, йиғлама, тур ўрнингдан. Қани, ...жанжални бир бошдан айтиб бер-чи, нима бўлди ўзи?

Толмасов ўрнидан туриб, президиум томонга ...тио, бўлган воқеани икир-чикирларигача эзмаланиб айта бошлади.

— Мен саҳнанинг анаву жойида, режиссёр залда ўтирган эди, бир қўлида микрофон, бир қўлида тўрт тийинлик пирашка. Чапиллатиб чайнаётгани микрофондан эшитилиб турибди. Одамнинг ғашига тегади...

— Қандай мушт еганингни айт? —Унинг гапини бўлди Зокир Мажидович.

Толмасов яна чайнала бошлагач, Зокир Мажидович унга қатъий қилиб: «Ўтир» деди. Сўнг режиссёрнинг хатти-ҳаракатларини жиддий танқид қилди. Театр директорига иккаласидан ҳам «Тушунтириш хати» олиб, менга зудлик билан етказинг, деб тайинлади...

Режиссёр «тушунтириш хати» ўрнига ариза ёзиб қўяқолди. Толмасовга бир ой ичида «Халқ артисти» унвони берилди.

Кутилмаганда Зокир Мажидович секретарликдан кетиб, область маданият бошқармасига бошлиқ этиб тайинланди. Энди у театрга келиб тинимсиз мажлислар ўтказар, репертуардан спектакллар ўрнига кўпроқ концерт программалари ўрин олиши кераклигини ҳар сўзида таъкидларди. «Санъатнинг отаси — қўшиқ», дерди у семиз бармоқларини қирсиллатиб.

Концертбозликдан зада бўлган навбатдаги режиссёр Абдулла Қаҳҳорнинг «Тобутдан товуш» комедиясини саҳналаштиришга киришди, Сухсуров роли Қутбиддиновга берилди. Бир куни репетиция пайтида Зокир Мажидович қора қўланкадай ёпирилиб келдию ўшқира кетди:

— Ҳў, ука! Жонингиздан умидингиз борми, ўзи? Ахир бу асар қаттиқ танқидга учраган-ку! Уни бир группа катта ёзувчилар газетада урган. Жа, сенсация бўлган-да... Ҳозироқ тўхтатиб, зудлик билан янги концерт программасини тайёрланг!

Сўнг у бир четда мунғайиб ўтирган Қутбиддиновга юзланди:

— Ука, сиз ҳам нуқул пасон ролларда ўйнайвермасдан, мундоқ қўлингизга торни олиб саҳнага чиқинг. «Бир дона гул, бир дона»дан олинг, мазза қилиб эшитайлик.

Қутбиддинов унинг бу беъмани гапларига миқ этмади. Лекин шу билан унинг яна бир орзуси паймол бўлди.

Бундай тазйиқларга чидолмаган режиссёр шартта аризасини ёзди-ю ўша оқшом поездга ўтириб жўнаб кетди. Унинг ўрнига министрлик ҳозиргина Қутбиддиновни ролдан маҳрум қилиб, саҳнадан чиқариб юборган Маннон Рустамни режиссёр қилиб тайинлаб юборди. Аслида кинорежиссёр бўлиб, тўрт-бешта ўртамиёна бадиий фильмни суратга олган бу қайсар одам театрни яхши билмасди. Шунинг учун ҳам ишга келган куниданоқ трамвайга ўхшаб Зокир Мажидович кўрсатган «темирйўл»дан юра бошлади. Биринчи маслаҳатчи қилиб ёнига Толмасовни олди. Чунки Толмасов унинг иккита фил...мида бош қаҳрамон ролини ўйнаган эди. Энди ...ҳналаштириладиган асарларни режиссёр эмас, ...лай бошлади. Баъзан ...олла... тақсимлайди ...ишмишларга қара... га... ...дирек... ...шга

ган тоифалар жамилини ҳам, одамларни ҳам чалғитиб, тўғри ишларни тескари қиласизлар. Фикрингиз тўғрими, нотўғрими уни бажаришга қўл остингиздагиларни мажбурлайсиз. Бажармаганларни эса турли йўллар билан таъқибга оласиз. Ўрни келганда пашшадай эзғилаб ташлайсиз. Чунки сизга истеъдод ҳам, пашша ҳам бирдай...

— Шахсига тил теккизма! — деди одатдагидек Зокир Мажидовичнинг ёнида ўтирган Толмасов уни сенсираб.

— Сиз одамларни муттаҳам қилишга, уларни ўз чизган чизиғингиздан юргизишга устаси фарангсиз.—У Толмасовнинг луқмасига парво қилмади.— Ҳатто милицияда ишлайдиган жиянингиздан фойдаланиб, бировларнинг тақдири билан ўйнашасиз. Ўзингиз улар билан бирга ичиб, сўнг жиянингизга телефон қилиб... яна уларни гўё ҳотамтойдек ҳушёрхонадан асраб қоласиз. Қойиллей, артистлар саҳнада ўйнасалар, сиз ҳаётда ўйнайсиз. Ноёб талантсиз-да!

— Бас қилинг! Бу бемаъни гапларингизни исботлайсиз. Туҳматнинг ҳам чегараси бор. Ичкиликка қарор чиққан бўлса, причём здесь Мажидов! — Зокир Мажидович тарақлатиб столни муштлади. Унинг ҳали қизариб турган юзлари оқара бошлади. Бирдан кўксини чангаллаб, тил остига дори ташлади, Толмасов чаққонлик билан графиндан сув қуйиб узатган стаканни нари сурди.

— Калта қилинг, Қутбиддинов! — деди кимдир залдан.

— Давом этинг, Қутбиддинов! — деди бошқаси.

Зал ғала-ғовур бўлиб кетди. Мажлис раиси унинг гапириш-гапирмаслигини овозга қўйди. Кўпчилик овоз билан Қутбиддиновга яна вақт берилди. Берилди-ю, Зокир Мажидовичнинг боши «гуп» этиб столга тушди.

Афсуски, Қутбиддинов озиб-ёзиб бир битини тўкмоқчи эди. Бўлмади. Директорни зудлик билан касалхонага олиб кетишди. У одатдагидек ё найранг қилди, ё...

Бировлар Қутбиддиновга еб қўйгудек бўлиб ўқрайди. Бировлар эса пана-панада унинг қўлларини сиқишди. Лекин ҳеч ким на тўғри, на нотўғри гапирганини баралла айтмади. Чунки театр юбилейи яқин: кўплар унвон ва мукофотларга тавсия қилинган эди.

«Энди нима бўлади?!»

У хаёллар гирдобига чўмиб, гримхонасида узоқ ўтирганини сезмади. Ўрнидан туриб, кийиниб ташқарига чиққанида қош қорайиб қолганди. Ичкарида спектакль кетяпти. План бўйича бугун у бош ролларидан бирини ўйнайдиган «Қани, менинг юлдузим?» спектакли бўлиши керак эди. Лекин кеча режиссёр Зокир Мажидовични касалхонага ётқизиб келгач, дарҳол афишани ўзгартирип, Толмасов бош ролни ўйнайдиган «Осмону ф...к» спектаклини қўйди.

...йўқ! Қутбиддинов театрдаги бу найрангбозликларга, гуруҳбозликларга ич-ичидан чириб, занглаб кетган муҳитга, к... қув ва хушомадларга қу...иган ҳаётга томош... ...н бўлиб ўтирмайди.

— Лекин яхши, деб ҳам бўлмайди! — Кескин қўл силтади Зокир Мажидович.

Биринчи бўлиб халқ артисти Толмасов сўз олди. У Зокир Мажидовичнинг фикрларини тўла қувватлаб, режиссёр ва бош рол ижрочисининг камчиликларини «очиб» ташлади. Чунки у ҳам кўпдан буён Ҳамлетни ўйнашни орзу қилиб келарди. Лекин режиссёр «увол бўлади» деб бу ролни унга бермаганди. Муҳокамада бирин-кетин толмасовчилар сўзга чиқиб, спектаклнинг «тақдири»ни ҳал қилдилар. Муҳокамага Зокир Мажидовичнинг шахсан ўзи якун ясади.

— Тўғри, спектакль ёмон эмас. Лекин ўртоқ Толмасов ва бошқалар айтганларидек, режиссура бўш, Ҳамлет образи ниҳоясига етмаган. Хуллас, ўртоқ Маҳамедов, — у режиссёрга юзланди. — Замонавий асар қўйинг. Яхшиси бирор концерт программасини тайёрланг. Бўлмаса ё Шералини, ё Дадахонни таклиф қилинг. Иккаласиям зўр! Ҳам халқ томоша қилади, ҳам театрга план бўлади...

ҚАЙТИБ «Ҳамлет» саҳна юзини кўрмади. Қутбиддинов қалбида Ҳамлет образи— бир умрлик етолмас армон бўлиб муҳрланди. Режиссёр бу трагедияни саҳнага олиб чиқишга кўзи етмагач, замонавий драма устида иш бошлади. Иш жараёнида бош қаҳрамонлардан бири образини яратаётган Толмасов билан жанжаллашиб қолиб, унинг башарасига мушт туширди.

Шикоятни текширгани театрга яна Зокир Мажидовичнинг шахсан ўзлари ташриф буюрдилар.

— Ҳў, падарқусур Толмасов, шу девдай жасад билан мишиқи режиссёрдан таёқ едингми? Саҳ-юрганда... Кутилмаганда... Ҳа, кутилмаганда, Зокир Мажидович «ўз аризасига биноан...» вазифасидан озод этилиб, театрга директор лавозимига тайинланди. Тайинланган куни узоқ ва зерикарли мажлис қилди. Энди унинг бир ёнида Маннон Рустам, бир ёнида Толмасов ўтириб олиб, ҳар гапига қарсиллатиб чапак чалишни бошлаб юборишди. Чапаклар, кесатиқлар, тазйиқлар билан уни эгиб олишмоқчи, эгиб олиб бўйнига минмоқчи бўлишди.

Лекин Қутбиддинов асло бўйин эгмади. Ҳаммасига чидади. Чидаб келди-ю, охири кечаги мажлисда вулқондек портлади.

— Зокир Мажидович, сиз жуда кўп йиллардан бери, аниқроғи идеология соҳасида ишлай бошлаганингиздан буён маданиятимизни, айниқса театрни топтаб, оёқ ости қилиб келяпсиз. Сиз маънавий сўқирсиз. Мени кечиринг-у тўғриси, сиз ҳақингизда гапиришдан ҳазар қиламан, жирканаман. Чунки сизга ўхшаган думбуллар бизни шу кўйга солишди.

— Ҳў, ука! Жуда ҳаддингиздан ошманг. Зокир Мажидович ҳам ўйнаб юргани йўқ. Қанча актёрларга уй бердим, талашиб-тортишиб бўсаям мукофотлар, унвонлар бердик.

— Уй билан мукофотни сиз эмас, ҳукумат берган!

— А, шундай денг, ундай бўлса билиб қўйинг, ука, ҳукумат ўзимиз.

— Йўқ, сиз ҳукуматни одамлардан, одамларни ҳукуматдан бездирадиган тўсинсиз. Сизга ўхша-

Пешонасидан кўради. У турли томонларга, турли ташвишлар билан шошаётган одамлар тўдасига шашт билан қўшилди.

...**Р**ЕСТОРАН ГАВЖУМ. У баъзан кўнгли ўксиб хафа бўлган кезларида шу ерга кириб нафасини ростлайди. Сархуш бўлиб узоқ-узоқ, ширин-ширин хаёлларга ботади. Дунёни, ҳаётнинг икир-чикирларини бир лаҳза бўлса-да унутиб, қўшиқ айтаётган мовий кўз қизни, завқ-шавқ билан ўйин тушаётган одамларни кўриб дилининг чигили тарқайди.

Бу сафар ҳам унинг доимий ўрни — бурчакдаги икки кишилик стол бўш экан. Бориб ўтириши билан таниш официантка келди. Лекин буюртма беришга улгурмади. Ердан чиқдими, осмондан тушдими — қаршисида ҳамқишлоғи, мактабдош дўсти Музаффар турарди.

— Э, Иззатвой, бормисан, жўра? — деди Музаффар овозини баланд қўйиб, қучоқларини очиб, — ё сени фақат телевизорда кўриб юраверамизми, жўра?..

Салом-аликдан сўнг Музаффар ўзлари ўтирган столга таклиф қилди. Олдин уни стол атрофида ўтирганларга таништирди.

— Ҳали хизмат кўрсатмаган, лекин халқ артисти бўлишни орзу қилиб юрган дўстимиз Иззат Қутбиддинов, — деди у тантанавор оҳангда. Сўнг бўш қадаҳлардан бирини тўлдириб унга узатди.

— Бу ўтирганлар — навоийликлар... эртага Чернобилга командировкага кетаяпти... Қани, танишганимиз учун олдик.

Столнинг ўнг томон бурчагида ўтирган қорагина ... ...магадир ичмади. Унинг афт-ангоридан кайфияти йўқлиги билиниб турарди.

— Ҳа, Шуҳратжон, олинг. Нега ичмаяпсиз? — деди ёнидаги ноча киши уни туртиб.

— Ҳеч... кўнглим тортмаяпти, ака.

— Кўзни юмиб бир нихтанг, лип этиб ўтиб кетади...

Бола қадаҳни қўлига олди-ю, ичмади. Кўзлари жовдираб яна Музаффарга қаради.

— Ака, шу командировкага сал кейинроқ борсам бўлмайдими? — деди ҳазин товушда.

— Ҳозир Чернобилдан ҳам зарур иш борми?

— Ўғилчам сариқ касал бўлиб ётибди. Олдин ҳам бўлганди. Яна қайталаган. Аҳволи оғир.

— Қўй, бундай ваҳима гапларни. Худо хоҳласа ўғлинг отдай бўлиб кетади. Юравер, бир ўйнаб келасан. Агар чарчаган бўлсанг гостинсага чиқиб ёт! Эрталаб азонда учамиз. Қани, қуйилган қадаҳлар мустар бўлмасин. Олдик.

Шуҳрат қадаҳни нарироқ суриб, норози оҳангда пўнғиллади. Сўнг секин ўрнидан туриб, ресторандан чиқиб кетди.

— Музаффар, — деди Қутбиддинов жиддий оҳангда. — Агар иложи бўлса шу йигитга жавоб бер. Бечоранинг аҳволи оғирга ўхшайди.

— Сира иложи йўқ, жўра. Приказ министрликдан тасдиқланган.

— Агар унинг ўрнига олишса, ғинг демасдан борардим.

— Санми? Биз ҳам сани жон-жон, деб олиб кетардигу шу газетада урилганинг чатоқ бўлдида, жўра. Биласанки, ҳозир урилганларнинг аҳволини... — деди Музаффар ўзича кулги қилиб.

У ҳайрон қолди.

— Қачон? Қайси газетада? Нима деб урибди?..

— Саккиз бетлик газетада. Қачонлигини билмайман. Бир хотин театрни ёзганмиш. Ўзим ўқиганим йўқ. Жалойирдагилар ўқиб, сани роса дув-дув гап қилиб юрибди. Тунов куни Ҳалим аптекачининг тўйидаям фақат сани ғийбатинг бўлди. Ишқилиб, тинчликми?

— Тинчлик, — деди у ўзини босиб. — Ижодда, театрда бундай гаплар бўлиб туради. Қани олдик. Соғ-омон бориб келинглар...

Гап мавзуи ўзгарди. Лекин Қутбиддинов қайтиб гапга қўшила олмади. Хайрлашиб ташқарига чиқди. Чиқаётиб Музаффардан яна илтимос қилди.

— Илтимос, анови йигитни қолдириб кетгин. Бир одам кам борса осмон узилиб ерга тушмас.

— Ўша болаликдаги қайсар феълинг, ҳалиям қолмабди-да, жўра. Кўрамиз!

— Кўрамиз эмас, дангалини айт!

— Қолдиришга қолдираман-у кейин раҳбарлар менга виговорни ёпиштиришади.

— Агар унинг боласига бир гап бўлса, кимга виговор берилади? Кимга? Бечоранинг аҳволи Чернобилдан баттар-ку!

Ерга тупурдими ё... билолмади. Шарт бурилиб қадамини тезлатди. Унинг режиссёр тирнаган қалбига Музаффар тиғ санчди.

«Эҳ, бу одамлар қизиқ. — Асабий ўйлай бошлади у. — Виговор олармиш! Қўрқоқ! Ҳамма ўзини ўйлайдиган худбин бўлиб кетди. Бегонанинг дарди, ташвиши унга ёт. Агар ўзининг боласи шундай аҳволга тушса-чи? Касофат ё бирор фалокат ўз оиламизда содир бўлмагунча бошқа оиланинг дардини тушунмаймиз. Тавба, бу одамларга нималар бўляпти ўзи?..»

Унга фақат Музаффарнинг худбинлиги эмас, балки «қишлоқдагилар газетани ўқиб, сани роса дув-дув гап қилиб юришибди», degani ҳам ёқмади. Ахир мақолада «дув-дув» гап қиладиган ҳеч нарса йўқ-ку! Бор-йўғи бир жойда унинг фамилиясини келтирган, холос.

Уни кўп марта газета, журналларга мақтаб ёзишди. Лекин буларни бирорта ҳамқишлоғи эътироф этгани йўқ. Аммо бугунги гап унга оғир ботди. Одамлар, ҳақиқатан ҳозир оёғи қолиб тили билан юрадиган бўлиб қолди. Оддий гаплардан тоғ ясаб, уни бир-бирларига айтиб яйрайдилар. Шу билан кўнгиллари таскин топади. Ило... ...ча майда гапларни катта ...

тўй-маъракаларда айтишни, айтиб ҳаммани оғзига қаратишни ва шу билан бир бечорани бадном қилишни хуш кўрадилар. Тавба, театрдан тортиб қишлоққача шу аҳвол. Эҳ, мунчалар майда гап, тор феъл, биди-бидига, томошага ўч бўлмасак...

У уйига келиб яна кўнгилсизликнинг устидан чиқди. Хотинининг кўзлари йиғидан қизариб, шишиб кетган. Сочлари тўзғиган. Ранги рўйи бир аҳволда. Эрини кўриб яна уввос солди.

— Вой, худойим-ей! Бу кундан ўлганим яхши эмасми? Нима шармандалик бу? Вой-вой-ей...

— Нима бўлди? Тинчликми? Болалар қани?

— ...

— Тинчликми? Нима бўлди? Гапирсанг-чи?

Кийимларини чала-чулпа ечиб, хотинининг ёнига келиб ўтирди.

— Бир нотаниш аёл телефон қилиб: «Қизингиз касалхонадами?» деб сўради. «Ҳа» — дедим. «Кечирасиз, нохуш хабар бўлсаям айтмоқчиман. Кимдир касалхонада қизингизнинг номусига тегиб қўйибди. Ҳозир операция қилишяпти... Ҳақиқатпарвар одамнинг қизлари шундай бўлади...» — деди. Жоним чиқиб кетди. Болаларни қўшниникига қўйиб югурдим. Борсам, Дилноза ухлаб ётган экан. Худога шукур... телефон қилган манжалақининг овози танишдай.

— Зокир Мажидовичнинг лаганбардорларида... Мажлисдан сўнг ҳаммаси бўридек тишлари қайраб юришибди. У ғаламис, ифлосларга энди кўрсатаман! — Қутбиддинов шарт ўрнидан туриб асабийлашиб қўлларини мушт қилиб тугди. Шу... да юраги қаттиқ санчди.

— Яна жанжал кўтариб нима қиласиз, Иззат ака? Шунча йилдан буён жанжаллашасиз, ҳақ... қатгўйлик қиласиз, косангиз оқардими? Йўқ! Ило... ўша Зокир Мажидович ҳам, режиссёр ҳам ...рилиб кетсин.

— Диловар, мен икки дунёда ҳам улар билан тенг бўлишни, театрда савдогарлик қилишни истамайман. Мени бойвачча ошна-оғайниларим йўқки, ҳар байрамда театр раҳбарларига қути-қути совға олиб келсам...

— Қўйинг, бу гапларни, — деди хотини унинг гапини бўлиб. — Ишқилиб, ҳақиқатпарварлигингиз бир куни бошимизга бало бўлмаса кошкийди. Тўғри таёқлигингиз болаларимиз пешонасига тегмаса, деб қўрқаман...

Унинг боши ғувлаб, кўзлари тина бошлади. Қаршисида хотини эмас, бегона бир аёл турар, бидирлаб, уни тўғригўйлиги учун койирди.

— Бас қил! — Қутбиддинов чидаб туролмади. Хотин томон бир-икки қадам ташлаб, муштлари асабий тугилган чап қўлини шашт билан кўтарди-ю... хотинини урдими, йўқми билолмади...

...**Ғ**ИРА-ШИРА ЎЗИГА келиб англадики, у яна бир орзусига етишибди— ёнғоқ пўчоғининг ичига кириб олибди. Зўр бўлди-да! Биринчи галда у ёнғоқ пўчоғи ичида театр очади. Театрга фақат истеъдодли актёрларни қабул қилади. Директор лавозими бўлмайди. Театр — ижодий коллектив томонидан демократия асосида бошқарилади. Репертуардан фақат яхши асарларгина ўрин олади. Ўзи эса Ҳамлетни ўйнайди.

«Ё раббим! Мени ёмон тушларнинг азобидан қутқазгин-да, бир ёнғоқ пўчоғининг ичига банд қил. Мен у ерда ўзимни бепоён оламнинг султони деб санаган бўлар эдим!» — дейди Ҳамлетдек ҳайқириб. Зокир Мажидович ҳам, Маннон Рустам ҳам, Толмасовдек артистлар ҳам, Музаффар ҳам бу ерга киролмай, ёнғоқ пўчоғи остида қолиб, эзғиланиб кетадилар. Бундайларга театрда ўрин йўқ!

Чунки улар талантларнинг душмани. Талант душмани — халқ душмани...

Кутилмаганда кимдир ёнғоқ пўчоғининг устки бўлагини секин кўтарди. Туши б...ирдан ғойиб бўлиб, кўзларини очди у. Оппоқ ...шифт. Уйига ҳам, театрга ҳам ўхшамайди. Ҳидидан ... сал-пал билдики — касалхона. Бошини секин бу...риб ёнига қаради. Не кўз билан кўрсинки, ёнидаги ... каравотда бошини патли сочиқ билан танғиб, ...баланд ёстиқларга қўйиб олган Зокир Мажидович ...и кўзларини юмиб ётарди...

Ҳаёт ўйини шафқатсиз. С...аҳнадаги ўйинларга ...

1. 2. 3. 4. ... 6. 9. 10. 11...

— Владимир Петрович, СССР халқ депутатларининг биринчи съезди амалий фикр олишувлар, қизғин мунозаралар руҳида ўтди. Съезд ўз ишини якунлаганига бир ойдан ошаётганига қарамай бу мунозаралар совет кишиларининг кундалик турмушида, ўзаро мулоқотларида давом этмоқда. Кўп масалаларнинг ижобий ҳал бўлишига умид боғлаган кишилар ўз фикрларини, айрим депутатлар фаолиятидан қониқмаганлигини ҳам рўйирост айтишяпти.

— Бу табиий ҳол. Албатта, кўпчилик сайловчилар съездда кескин муаммоларнинг айтилишини ва ҳал қилинишини кутган эдилар. Болтиқбўйи депутатлари, грузияликлар ўз муаммоларини фаоллик билан ўртага ташладилар. Албатта, бошқа республикалар, шу жумладан, Ўзбекистонда ҳам бундай муаммолар оз эмас. Аммо уларнинг ҳаммасини айнан мана шу биринчи съезд ҳал этиб беради деб ўйлаш гўллик бўлур эди.

Съезд фақат олий ҳокимият органларини таркиб топтирди. Қарор қабул қилиб, СССР Олий Советининг кейинги фаолият программасини белгилаб берди. Шу маънода у ўз олдига қўйган вазифаларини бажарди, дейиш мумкин.

Олий Совет, янгидан тузилаётган комитетлар ишлаяпти, мавжуд проблемаларни, шу жумладан, бизнинг республикамиз депутатлари ўртага ташлаган масалаларни ҳам кўриб чиқмоқда.

— Бу мени ҳам ғоят ажаблантирди. Залдаги психологик ҳолат ҳам шунга туртки бўлган бўлиши мумкин. Эҳтимол, бу чиқиш анжуман охирида, одамлар ўз уйларига шошилиб турган кезларида бўлгани учун шундай кайфият туғилгандир. Аслида эса масала съездда ҳозиргидан кўра ҳам кескинроқ қилиб қўйилмоғи керак эди. Ўзбекистондаги оғир муаммоларни тўлалигича кўтариб чиқмоқ ва уларнинг ечимида бирор арзигулик натижага эришмоқ учун республика депутатлари бир-бирлари билан келишган ҳолда бир нечта чиқиш тайёрлаши зарур эди. Иккинчидан эса, сиз ўзингиз кузатиб турганингиздек, съездда энг кескин, жиддий муаммоларни кўтарган одамлар унчалик ҳам ҳурмат-эътибор топгани йўқ.

— Бу ҳол съезд руҳига ҳам таъсир этди.

— Албатта, масалан, москвалик депутатлар қанчадан қанча муҳим масалаларни илгари сурдилар. Лекин улар ҳам бюрократиянинг садоқатли ҳомийлари томонидан кўпчилик овоз билан рад этиб турилди. Бундан ташқари ҳар бир республиканинг раҳбари албатта депутатларнинг чиқишларида ўша республика шаънига танқид камроқ бўлишидан манфаатдор эди. Чунки танқид кўп бўлса, раҳбар ўз ишини уддаламаяпти, деган хулоса чиқиб қолиши мумкин эди. Шунинг учун ҳам, улар депутатларнинг сўзга чиқишини тартибга солишдан у ёки бу даражада манфаатдор эдилар. Ва бу нарса съезд давомида яққол сезилиб турди. Масалан, айрим депутатлар сўзга кеч ёзилса ҳам тез сўз олдилар. Бошқалари эса аксинча. Республикамиз депутатларидан шоир Абдулла Орипов ва яна ўн олти киши сўз сўраган эди. Аммо ўзингиз биласиз, фақат бир неча кишигина бунга муваффақ бўлди, холос. Биз келгусида бундай номақбул анъанани бузишимиз керак. Депутатлардан қайси бири нимани гапиришини республиканинг биринчи раҳбари эмас, депутатларнинг ўзлари келишиб ҳал қилиши керак. Аммо съезднинг энг катта хизмати шунда бўлдики — у бутун мамлакатни уйғотди. Ҳамма кимнинг ким эканлигини, кимнинг мустақил фикрловчи, яна кимнингдир эса қўғирчоқ эканлигини ўз кўзи билан кўрди. Демак, халқимиз эндиги сайловларда бутун имкониятни маҳкамачиларнинг ихтиёрига ташлаб қўйиб, ўзлари пассивлик қилиб ўтирмайдилар.

— Съезд кунларида Фарғонада бўлиб ўтган воқеалар кўпчиликда ҳар хил фикрлар уйғотди. Бинобарин, матбуот шарҳларида ҳам воқеага ҳар хил тус беришлар кўзга ташланди. Бу ҳақда сизнинг фикрингиз қандай!

—Бу фавқулодда ҳодиса ҳаммамизни ташвишга солиб қўйди. Республика депутатлари билан бир неча марта В. Чебриков, В. Бакатин, Д. Язов учрашдилар. Улар вазият ҳақида хабар бериб, армия иштирок этмаётганлигини айтиб турдилар. Шунингдек, съездда Фарғона водийсида алоҳида ҳарбий ҳолат жорий этиш ёки этмаслик масаласи ҳам кўрилди. Фарғонада ҳарбий ҳолат жорий этиш илтимоси билан Фарғона водийсидаги фавқулодда комиссия раиси, республика Министрлар Совети Раиси Ғ. Қодиров съездга мурожаат қилган эди. Съезд депутатлари унинг бу илтимосига жавобан бундай қарор учун бутун масъулиятни съезд зиммасига юкламаслик кераклигини, Ўзбекистон депутатлари йиғилиб, ҳарбий ҳолат жорий этиш ёки этмаслик масаласини ўзлари ҳал этишлари лозимлигини айтишди. Республика депутатлари ўз таклифларини съезд Президиумига ҳавола қилсинлар, дейилди. Албатта, бу демократик қарор эди. Республика депутатлари ҳам якдиллик билан ҳарбий ҳолат жорий этилишига қарши чиқдилар. Нега? Ҳарбий ҳолат дегани бу — нима? Бунда Конституцияга доир барча ҳақ-ҳуқуқларнинг ҳаракати амалда тўхтатилади. Бу маҳаллий партия ва совет органлари ўз вазифасини бажара олмади, вазиятни барқарор этиш учун қўлидан ҳеч иш келмади, дегани бўлади. Ички ишлар органлари ҳам вазиятни тартибга сололмаганини кўрсатади. Агар мана шундай ҳарбий ҳолат жорий этилганида борми, Фарғонадаги қурбонлар сони 90 ёки 100га яқин миқдор билан чегараланмас эди. Қурбонлар янада кўпроқ бўлур эди.

Менимча, Фарғонада юз берган ҳодисаларнинг бош сабаби — бу, социал муаммолардир. Ишсизлик. Айнан ишсизлик ва социал масалалар бу жойда ниҳоятда кескин бўлиб турган эди. Аҳолининг озиқ-овқат билан таъминланиш даражаси, халқни тўйдириш масаласи ҳатто 14-йилдагидан ҳам баттар аҳволда эди. Мана шундай вазиятда Фарғонада тўс-тўполон келиб чиқди. Ва, албатта, шундай жиноятчи гуруҳлар ҳам бор эдики, улар бу кескин вазиятдан фойдаланиб қолишга уриндилар.

Айримларнинг бу воқеаларда ўзбек халқини айблашга уриниши нотўғридир. Ахир ўз Ватанидан қувиб юборилган ўша месхетилик турк қочоқлари ва қримтатарларини ўз бағрига олган, қорнини тўйдирган, устини бутлаган, уйидан жой берган ўзбек халқи эди-ку. Энди месхети туркларини бошқа жойларга олиб кетилиши ҳам унчалик тўғри эмас. Бу турли миллатга мансуб кишиларнинг ҳар хил туйғуларини алангалатиб юборди. Яқинда менинг ҳузуримга бир гуруҳ журналистлар 600 кишининг имзоси қўйилган мурожаатни олиб келдилар. Унда нега биз турк биродарларимизни ҳимоя қила олмадик, бугун турклар кетса, эртага уларнинг ортидан қримтатарлари, арманлар, яҳудийлар, сўнгра руслар билан ҳам хайрхўш қилинадими дейилган. Уларнинг ҳуқуқини ким ҳимоя қилади? Мана шундай ташвиш билан юрган кишилар ҳам оз эмас. М. С. Горбачев Марказий телевидение орқали мурожаатида айтганидек, ҳар бир совет кишиси миллатидан қатъи назар мамлакатнинг исталган бурчагида ўзини тенг ҳуқуқли деб ҳис этиши керак.

— Ҳозир Ўзбекистон ССРнинг Тиллар тўғрисидаги қонуни лойиҳаси қизғин муҳокама қилинаётир. Сизнинг сайловолди программангизда ўзбек тилига давлат тили ҳуқуқи берилиши зарур деган бандлар ҳам бор эди. Қонун лойиҳаси ҳақида қандай фикрдасиз!

— Лойиҳа таҳрирга муҳтож. Жиддий таҳрирга! Аввало, унинг барча моддаларида ҳам тилларнинг тенг ҳуқуқлилиги принципи тўкис таъкидланмайди. 17-моддада ҳуқуқ-тартибот ва суд органлари тили масаласида ўзбек ва қорақалпоқ тилларига урғу берилган. Бу ўринда рус тили ҳам ёзилиши керак эди. Чунки республика Олий судида СССР Олий суди томонидан кўриладиган ишлар ҳам анча-мунча. Уларни кўриб чиқишда қийинчилик туғилмаслиги учун бу жараёнда рус тилининг аҳамияти ҳам унутилмаслиги керак.

Яна шу нарсани ҳам айтишжоизки, узоқ вақт мобайнида рус тили ҳукмрон тил бўлиб келди. Бу ерда ўзбек тилини билмасдан туриб ҳам яшаш мумкин эди. Аммо рус тилини билмасдан яшаш эса қийинроқ эди. Ўзбек тилини билмасдан туриб ҳам катта раҳбар бўлиб етишиш, ҳатто диссертация ёқлаш имкони бор эди.

— Ҳозиргача Москвадаги Олий Аттестация Комиссияси ўзбек тилида ёзилган диссертацияларнинг рус тилидаги нусхаси бўлмаса уни тан олмайди. Ўз она юртингда яшаб, илмий ишингнинг таржимаси учун 2—3 минг сўм сарфлашга мажбур бўлсанг...

— Бу масалаларни ҳам ҳисобга олиш керак бўлади. Лойиҳада, менимча, шу нарса таъмин этилиши, яъни Ўзбекистондаги барча соҳаларда барча тиллар тенг ҳуқуқли бўлиши керак. Бу менинг фикрим ва шундай бўлиши учун курашаман. Акс ҳолда биз яна қайсидир миллатнинг манфаатларини соя да қолдирган бўламиз.

— У ҳолда Ўзбекистонда яшовчи бошқа халқлар вакилларининг Ўзбекистондаги давлат тили — ўзбек тилини ўрганишлари учун ҳеч бир зарурат қолмайди-ку!

— Тил ўрганиш бу ҳар бир халқнинг, ҳар бир кишининг ички маданияти белгиси бўлиши керак. Шу жиҳатдан олиб қараганда Ўзбекистонда яшовчи бошқа миллат вакиллари ўзбек тилини ўрганишлари зарур. Лойиҳага келсак эса, унинг ҳар бир моддаси аниқ-пухта, ҳар бир сўз ўйлаб киритилган бўлмоғи керак. Ҳар бир моддада, такрор айтаман, тилларнинг тенг ҳуқуқли қўлланиши таъминланишини таъкидлаш керак. Масалан, 9-модданинг давлат органлари ишида қўлланадиган тил ҳақидаги бандида ҳужжатлар ўзбек тилида, зарурат бўлганда рус тилида ёзилади, дейилган. Қайсидир раҳбар «мен зарурат йўқ деб ҳисоблайман» деб туриб олса-чи?

— Сиз халқ депутати бўлганингиз учун республиканинг озиқ-овқат таъминоти билан боғлиқ саволларга ҳам муайян жавоб берасиз, деган умиддаман. Ўзбекистон аҳоли жон бошига тўғри келадиган гўшт, сут ва бошқа озиқ-овқатлар таъминоти бўйича мамлакатда энг охирги ўринларда туради. Ҳолбуки, пахтага қатъий давлат буюртмаси берилган. Республика ўз аҳолисини етарли миқдорда озиқ-овқат билан таъминлаш имкониятини яратиш учун пахта майдонларини ўз хоҳишича камайтириш ҳуқуқига эга эмас экан, нега энди СССР давлат План комитети республикани мамлакат бўйича ўртача даражада озиқ-овқат билан таъминлаш масаласини ўз зиммасига олмайди! Ахир биз бир мамлакатда яшаймиз-ку! Нега Госплан ҳаммага бир кўз билан қарамайди!

— Бу муаммони ҳал этиш учун биз Госпланнинг ўзигагина суяниб ўтирмаслигимиз керак. Аввало, ўз кучимизга таяниш ва сўнгра бу масалаларни ҳал этиш учун республикага тўла мустақиллик берилишига эришиш керак. Регионал хўжалик ҳисоби шарт-шароитларида Ўзбекистон ўзини ҳар жиҳатдан исталган маҳсулоти билан таъминлашга қодирдир. Ҳозир эса мустақиллик берилгани йўқ, хўжалик ҳисоби жорий этилмаган, ҳаммаёқни пахта босиб кетган, унинг нархи эса ниҳоятда арзон. Регионал хўжалик ҳисоби шартларига кўра республика мустақилликка эришса, у масалан, истаса, пахтасини Болтиқбўйига сотиб, у ердан хоҳлаган миқдорида гўшт харид қилиши ёки пахта майдонларини камайтириб, унинг ўрнига чорвачиликни ривожлантириши мумкин.

— Владимир Петрович, охирги савол: «Бирлик» халқ ҳаракати ҳақида қандай фикрдасиз!

— Бу ҳаракат халқ манфаатларини ҳимоя қилар экан ва СССР конституцияси доирасидан чиқмас экан, у билан бирга ишлаш мумкин, деб ўйлайман.

Суҳбатни М. АБДУЛЛАЕВ олиб борди

ДАВОМ ЭТАЁТИР

СССР ХАЛҚ ДЕПУТАТИ ВЛАДИМИР ЗОЛОТУХИН БИЛАН СУҲБАТ

БУЮК ИНҚИЛОБ

— Съезд кунларида айрим депутатларнинг маъмурий системага садоқати кўпроқ намоён бўлди. Улар ... ҳукмига ҳавола ... этиш ... муҳим масалалари ... ар сифада садоқатли вор... фойдасига тида бюрократия ... берилишини кўпчилик овоз ... таъминла... ди.

...да, шундай ҳолат аниқравшан сезилиб турди. Нима ҳам қила олардик. Бу ўринда сайлов жараёнимиз қандай шарт-шароитларда ўтганини эсдан чиқариб бўлмайди. Бу сайлов илғор фикрли кишиларнинг олий ҳокимият органига кўпроқ сайланишига реал имконият яратилган дастлабки сайлов эди. Бюрократия ҳар қанча қаршилик кўрсатмасин, ўз хоҳишини рўёбга чиқаришга ҳар қанча уринмасин, барибир, фикрловчи кишиларнинг анча-мунчаси депутатлар сафидан ўрин олдилар. Аммо улар нари борса, депутатлар умумий сонининг 20—25 процентини ташкил этади, холос. Бизнинг республикамизда сайлов бюрократик аппарат билан нечоғлик кескин кураш жараёнида ўтганидан хабарингиз бор. Ҳамма жойда ҳам ғалаба қилишнинг имкони бўлмади. Чунки сайлов жараёнидаги кўпгина ишлар эскича давом этди. Шунга қарамай, мана шу 20—25 процент ҳақиқий фикрловчи депутатларнинг сайланагани ҳам биз учун катта ютуқ. Агар шундай бўлмаганида на Попов, на Афанасьев, на Ельцин депутат бўла олармиди? Афтидан, кейинги сайловларимиз, ҳатто олдиндаги республика Олий ... йловлар ҳам бу... ича шарт-шароит... ига ишончим ко... меҳнаткаш халқ ... ва бюрократия ни... нди аниқ-равшан ту... и. Бу галги сай... ҳамачиларнинг «но... са керак, деб ўй...

... Ёқубов пахта моно... и халқимиз бошига ... офатлар ҳақида ку... иб сўзлаганини ҳамма ... Аммо шу муаммоларни ... га ҳал этиши мумкин ... мутасадди раҳбарлар ... зларни лоқайд эшитиб, ... кулиб, киноя билан қа... турганининг ҳам гувоҳи ... дик...

ФОТО КОНКУРС 89

Кутиш.

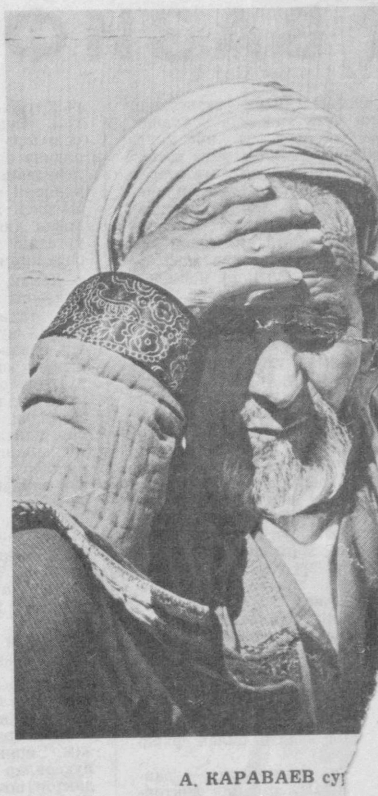

А. КАРАВАЕВ су...

ЎТМИШ ҲУЖЖАТЛАРИ

«ТАНҚИД» ДУШМАН ИЗЛАГАНДА

«5 сентябрдаги мажлисда Ойдин Собированинг[1] сўзи нуқул «билдим деб тутилдим, билмадим деб қутулдим»га айланиб кетди. Ойдиннинг шу сўзига қараганда, у Ойбекнинг Пушкин таржимасини яхши чиқишига сабаб, араб, форсий, чиғатой адабиётини яхши билганлигидан деб юрганини, ҳатто бу фикрни Москвага ёзувчилар пленумига борганда докладга киргизмоқчи бўлганини ҳам яхши билади. Бу фикрни халқ душмани Усмон Носир ҳам ёқлаган... Ойдин яна ўз сўзида Берегин ҳар вақт президиум мажлисига келиш учун халқ душмани Абдулла Қодирийга машина юбориб турар эди, деди...

Ўртоқ Плетнев Ойбекнинг ўз сўзида жамоатчиликни алдамоқчи бўлганини айтди:

— Ойбек ўзини оқлаш учун «Менинг табиатимда табиий беғамлик бор, мана шу беғамлик айбдор» — деб ўтди. Ёзувчининг юрагида ҳеч қандай табиий беғамликнинг бўлиши мумкин эмас. Бутун касал Ойбекнинг юрагида ҳали ҳам миллатчилик кайфиятларининг кучли эканлигида. Ойбекнинг миллатчи аксилинқилобчиларга хайрхоҳлик билан қарашида...

Ойдин Раҳмат Мажидийнинг миллатчи, аксилинқилобчи Абдулла Қодирийни ҳимоя қилганини, уни (Абдулла Қодирийни — Ш. Т.) совет ёзувчиси Алексей Толстой билан баробар ёзувчи, деб айтганини ва «Меҳробдан чаён»ни русчага таржима қилиш керак, — деб мажбур қилганини жуда яхши билар экан». («Бутун нуқсонларни охиригача фош қилинсин». «Ўзбекистон совет ёзувчилари союзининг пленумидан», «Ёш ленинчи», 1937, 8 сентябрь).

«Ойдин ҳам совет ёзувчиларининг «танланган қисмини» Марказкомда қабул қилиш вақтида халқнинг ашаддий душмани Акмал Икромовнинг берган аксилинқилобий установкалари, Мўмин Усмонов ва Қурбон Берегинлардан аввал, Ўзбекистон совет ёзувчилари союзида қўпорувчилик, бузғунлик ишларини олиб борган Раҳмат Мажидийнинг буржуа миллатчилар карнайи сифатида

Абдулла Қодирийни ... душманла... физодаларни осмонла... ерда экани ҳақида ке... Миртемир сургундан қ... га раҳми келиб модд... буржуа миллатчилари... га қандай тиришганл... бур бўлди». (Мажл... халқига лойиқ асар... 18 октябрь).

«Кейинги ва... Усмон Носир, ... лар. Бора-бора ... тушмайтурғо... да Ҳамид Ғ... лаҳатлар ... ғун бунг... Ҳатто «... топшири... қин ли... нинчи»...

«Ўз... сининг ... ноябр... Ял... қили... реги... ган, ... лоби... дара... чила... мита...

Шу... лобий ... лаган ... лий й... ва дў... лари ...

(«Ў... «Қиз...

1. Ойдин (Манзура Собирова, 20/XI — 1906 — ... 1953) — ўзбек совет адибаси. 1917 — 1923 Тошкентдаги хотин-қизлар билим юрти, 1927 — 1931 Самарқанддаги Педакадемияда ўқиди, 1932 — 1937 йиллар Ўзбекистон Ёзувчилар союзининг масъул секретари бўлиб ишлаган.

1. Ц... шони...

Адабиётш... ...дуллаев ... тўплаб н... тайёрлаган

«ХЎРЛИК»

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетамизнинг шу йил 14 апрель сонида Б. Эгамқуловнинг «Хўрлик» мақоласи эълон қилинган эди. Унда 1988 йилнинг 18 октябрида Самарқанд районида содир этилган жиноят — қотиллик нотўғри квалификация қилингани ва жиноятчи О. Назаровага нисбатан оғир жазо белгиланганлиги ҳақида ёзилганди.

Мақола юзасидан Самарқанд область суди раиси вазифасини бажарувчи А. Негай имзоси билан қуйидаги расмий жавоб хати олинди:

«Самарқанд область суди Самарқанд район халқ судининг О. Назаровага нисбатан чиқарган ҳукмини текшириб қуйидагиларни аниқлади:

Самарқанд район халқ суди томонидан 1989 йил 4 февраль куни Назарова Ойсара Ўзбекистон ССР ЖКнинг 81-моддаси билан айбли деб топилиб, 5 йил муддатга озодликдан маҳрум этилган...

Суднинг ҳукмига кўра, О. Назарова 1981 йилда Мирзакарим Назаров томонидан зўрланган ва мажбуран унга турмушга чиққан. Ўрталарида учта фарзанд бор. М. Назаров доимий равишда турмуш ўртоғини хўрлаб келган, ундан никоҳни бекор қилиш ҳақида ариза ёзиб беришни талаб қилган ва С. Омоновага уйланмоқчи бўлиб юрган.

1988 йилнинг 18 октябрь куни кечаси М. Назаров ишдан қайтиб яна жанжал қилган. Ухлагач, турмуш ўртоғи О. Назарова уни рашкдан электр мослама билан ўлдирган ва бу электр мосламани ўзи ишлайдиган боғчанинг ҳожатхонасига ташлаб юборган. Тергов жараёнида шу электр мослама топилган.

Самарқанд область судининг жиноят судлов коллегияси оқловчи Н. Мусурмонова ва судланган О. Назарованинг шикоят аризалари асосида 1989 йил 7 март куни жиноий ишни кўриб чиққан ва ҳукм ўзгаришсиз қолдирилган.

Қуйидагиларга кўра суд қарорини асосли деб биламан:

Судланган О. Назарова суд мажлисида берган кўргазмаларида ҳақиқатан ҳам 1988 йилнинг 18 октябрь куни М. Назаровни электр мослама ёрдамида ўлдирганлигини ва шу жиноятнинг келиб чиқиш сабабларини кўрсатиб ўтган...

С. Омонова суд мажлисида, ҳақиқатан ҳам, М. Назаров унга уйланмоқчи бўлганлигини айтган. Бу кўргазмани К. Омонов ҳам тасдиқлаган.

Бундан ташқари О. Назарованинг айби суд медицина экспертизаси хулосаси, топилган электр мослама, воқеа жойини кўздан кечириш протоколлари ва жиноий иш бўйича тўпланган бошқа далилий ашёлар билан тўла исботланган.

Суд томонидан О. Назарованинг ҳаракати Ўзбекистон ССР ЖКнинг 81-моддаси билан тўғри квалификация қилинган. Чунки О. Назарова эрини рашк туфайли ухлаганидан фойдаланиб қасддан ўлдирган.

Халқ суди томонидан О. Назаровага нисбатан мазмунан тўғри жазо белгиланган».

Куни кеча мақола юзасидан Ўзбекистон ССР Олий Суди раисининг биринчи ўринбосари А. Добронравов имзоси билан ҳам расмий жавоб олинди:

«Хўрлик» мақоласи асосида О. Назарованинг жиноий иши Ўзбекистон ССР Олий Суди томонидан назорат тартибида кўриб чиқилди. О. Назарованинг жиноий ҳаракати Ўзбекистон ССР ЖКнинг 81-моддасидан шу қонуннинг 82-моддасига қайта квалификация қилиниб, унга нисбатан ЖКнинг 43-моддасини қўллаш ҳақида протест киритилди.

1989 йилнинг 26 ию... ни Ўзбекистон ССР ... Суди жиноят ишлари б... судлов коллегиясининг ... мажлисида раислик ... С. Қодиров, коллегия ... лари А. Турғунов, Т. ... шиева, Ўзбекистон ССР ... курорининг ... Иброҳимов ... Назарованинг ... кўриб чиқ... юзасидан ... доклади т... ажримига ... район хал... йил 4 ф... Самарқанд... 1989 йил... ми қуйи...

Судла... рованинг ... Ўзбекист... моддасид... 82-модда... кация ... модда бил... нинг ...

рова... муҳтож... шахсик... чиқиш... қонунс... чи бў... олиб у... тон СС... қўллан... зо шар... рилди. Э... тирилиб ... дан озод...

РЕДАКЦИЯДАН: Адолатли олий с... Унда келажак ҳақида ғамхўрлик (а... асосида) акс этади. Биз қўшимча ... тишимиз мумкинки, «Хўрлик» ма... дан сўнг редакция мингга яқин ... ярли асосий қисмида (2тасидан та... си қўллаб-қувватланган, адолат қа... билдирилган. Хат муаллифлари во... таҳлил қилиб, О. Назарова албатта ... деган фикрни билдиришган эди. Б... гунги таълим-тарбия масалаларин... варлик, адолатли суд ҳақида ўй-м... тоқлашган газетхонларга миннатд...

ЎЗБЕКЧА КУРАШ ТИКЛАНАРМИКАН?

Яқинда Балиқчи районининг Чинобод посёлкасида Уммат полвон Маматқулов хотирасига бағишланган кураш мусобақаси бўлиб ўтди. Мусобақани район спорт комитети ташкил этди. Бу анжуманга Андижон, Наманган, Фарғона ва қўшни Ўш областидан полвонлар келишди. Стадионга йиғилган томошабинлар орасида нуроний кексаларни, партия ва совет ходимларини, айниқса, ёш ўсмирларни кўп кўрдим. Улар ҳар бир белдашувни қизиқиб кузатди...

...мат полвон ўзбек миллий кураши тарихида ўзига хос из қолдирган, жуда кўп йирик мусобақаларда ғолиб чиққан курашчи эди.

Бу мусобақа пайтида ўзбекча курашнинг ажойиб спорт тури эканлиги, бунда мардлик, чидамлилик ва ҳалоллик тўла намоён бўлиши ҳақида сўз кетди. Уммат полвон билан бел олишган Мамажон ота ёшларга қарата шундай деди:

— Сизлар ўзбекча курашни янада ривожлантирасизлар, деб ишонаман. Ҳозирги кунга келиб ҳамма ерда, жумладан, Балиқчида ҳам миллий курашга эътибор сусайиб кетди. Республикамиз бўйича ҳам бирор марта жиддий мусобақалар ўтмайди. Ҳатто телевизор орқали ҳам миллий курашга бағишланган биронта кўрсатув кўрсатилмайди.

Ҳа, кекса полвоннинг ачиниб гапиришида жон бор. Ҳозирги кунда биргина Балиқчи атрофида номлари халқли нотаниш бўлган кўплаб полвонлар яшашади. Улар учун М. Горький номидаги совхозда кураш секцияси ишлаб турибди. Лекин секциянинг иши яхши назорат қилинмайди. Бунинг сабаби республикада миллий кураш бўйича бирон-бир мусобақа ўтказилмаётганлигида.

Республика физкультура ва спорт комитети спортнинг бу турига эътиборни кучайтириши жуда-жуда зарур! Шундагина ўзбек полвонларининг шуҳрати қайта тикланади.

Шокиржон МАҲМУДОВ

ЮРАГИ АЧИШАДИ

Мен она шаҳрим Самарқанднинг бой тарихи, такрорланмас чиройи билан доимо фахрланаман. Лекин шу билан бирга, шаҳрим билан боғлиқ бўлган кўплаб муаммоларни кўриб, изтироб чекиб юраман.

Бундан бир неча йил бурун Регистон майдонида Шарқ маданиятининг икки буюк намояндаси Алишер Навоий ва Абдураҳмон Жомий ... ҳайкали ўрнатилган ... Нима ... обдан... дир ҳозир бу икки ҳайкал Регистон кўчасига, опера ва балет театри биноси ёнидаги хароба тепаликка ўрнатилди. Ҳайкал атрофидаги муҳит асар руҳига мутлақо бегона. Мутасадди ўртоқлар бу ўзгартишдан нималарни кутишганини ҳеч тушунолмайман. Бу асар мукаммал бўлмаса, нима учун ўрнатишга рухсат беришди? Мукаммал бўлса, унда нима учун мақсадга мувофиқ жойга ўрнатилмайди?

Наҳотки, бу ҳайкални Улуғбек, Шердор, Тиллакори мадрасалари жойлашган Регистон майдонига ёки бошқа бирор муносиб жойга ўрнатиш мумкин эмас?

Яна бир масала кўпдан хаёлимда. Регистон ансамбли шаҳар маданий-тарихий обидалари структурасининг асосини ташкил қилади. Улуғбек, Шердор, Тиллакори мадрасалари шу асоснинг энг ёрқин уч қиррасидир. Бу нодир обидалар асосий кўчаларда жойлашганлигини инобатга олиб, шу кўчаларда барча тур транспорт воситалари ҳаракатини тақиқлаб қўйиш вақти келди. Фақат пиёда сайр қилиб ўтмишимиз дурдоналаридан эстетик завқ олсак, руҳий-маънавий оламимизга тин берсак, аждодларимиз яратган мангу гўзалликни чуқур ҳис қилсак, қандай ажойиб бўларди.

Шунингдек, Гўри Амир мақбараси, Шоҳизинда, Бибиҳоним мадрасаси, Афросиёб музей-қўриқхонаси, Улуғбек расадхонаси каби бошқа обидаларимизга ҳам эътибор яхши эмас. Бу «тирик достон»ларда бораётган қайта таъмирлаш ишлари ғоятда чўзилиб кетмоқда, атрофлари тартибсиз, айримларининг деворига ҳаёсиз расмлар, турли тилларда исмлар, номлар ёзиб ташланган.

Шаҳримиздаги маданий-тарихий обидаларга шу хилдаги лоқайд муносабатни кўриб, одамнинг юраги ачишади.

Ўктам ҲУС...

куюнчак газетхонлардан хатлар

…ЕЛЕНУТҚ: МУАММОЛАР ВА ВАЗИФАЛАР

…АЪЛУМКИ, адабий тил ўз вазифасини …ёзма ва оғзаки нутқ шаклида ўтайди. …ий тил ҳақида гап борганда кўп ҳолда … нутқ, яъни адабий тилнинг ёзма шакли … тутилади, унинг оғзаки шаклига етарли …бор берилмайди. Ҳолбуки, адабий тилнинг …кам маънода умумхалқ алоқа қуролига, …лашув воситасига айланишида адабий …и нутқнинг умумнормага айланиши асо…оль ўйнайди. Ҳозирда ўзбек адабий ти…ма шаклининг мавжудлиги ва шакллан… шубҳасиз. Хўш, ўзбек адабий тили…ғзаки шакли умумнорма сифатида …ланми? Бунга ўзбек тилшунослигида …жавоб йўқ ва, умуман, бу муаммо ҳали … ўрганилиб, илмий умумлаштирилган …екин ўзбек адабий тилининг оғзаки …юзага келган, дейиш учун етарли асо…ор. Ўзбек зиёлилари, мактаб ўқитувчи…илари, студентлар, лекторлар, баъзи … давлат арбоблари, радио ва телеви…торлари, артистлар, киносанъати … (актёрлар, режиссёрлар) нутқида …й тили оғзаки шаклининг намуна…д. Аммо гап ушбу намуналарнинг …й тили нормалари ва нутқ мада…ларига қай даражада жавоб бе… Ҳозирга қадар ўзбек зиёлилари…тқи, унинг ҳолати, хусусиятла…илган эмас.

…й тилнинг шаклланиши ва бу …нормаларининг халққа сингиб … телевидение дикторлари …еқиёсдир. Чунки радио ва …ахборот воситаларидан ни…, доимийлиги, шунингдек …ида шароит талаб қил… билмаслиги билан фарқ…

…ие микрофони — дав…я. Шу сабабли диктор…азарида намунавий тил, …нг қонуний мақъуллан…лида ҳам …идай. Кўп… нутқидан …гақлид қи…

…каева, Н. …ги ўрнак …и йил… …утқлар, …ўпгина … Бун… ҳам

…има …ие…

раҳбар ходимлар, ҳатто олимлар, ёзувчилар ҳам телевидение орқали нўноқлик билан гапирадилар. Шубҳасиз, бундай нохуш ҳолларнинг олдини олиш лозим. Лекин бунга радио ва телевидениеда фақатгина адабий тилда сўзловчиларни чиқариш билан эришиб бўлармикан? Шуниси ҳам борки, телевидение орқали сўзловчи кишиларга адабий тил нормаларини ўргатиш телевидение ходимларининг вазифасига кирмайди.

Демак, теленутқнинг моҳияти ва асосини дикторлар ҳамда телемухбирлар нутқи ташкил этади. Дикторлар нутқида учрайдиган асосий нуқсонлар талаффуз билан боғлиқ. Бу, аввало, у ёки бу диктор мансуб бўлган шевага хос талаффузда кўринади. Дикторлар нутқида овоз ва дикция билан, интонация ва урғу билан алоқадор баъзи камчиликлар кузатилади. Аслида арабча ёки тожикча бўлган бир қанча сўзларнинг, шунингдек, русча-интернационал сўзларнинг талаффузида иккиланишлар учрайди. Ўзбекча текстларда кўп учраб турадиган русча-интернационал сўзлар, хорижий мамлакатларнинг номлари, атоқли отларнинг бошқа хил кўринишлари ҳозирда, асосан, рус тилидагидек ёки икки хилда талаффуз қилинмоқда. Шу сабабли Йипония — Япония, Чйковский — Чайковский, фигура — пигура, актив-актиф, курсив-курсиф, аппонент-оппонент каби талаффуз вариантлари учраб туради. Бунда телевидение дикторларининг аксарияти рус тилидаги мактабни тамомлаган ёшлар эканлиги ҳам ўз таъсирини ўтказмоқда.

Диктор нутқи ҳақида гап борар экан, ёзилган текстларнинг ўқилиши (ўқиб берилиши) билан, дикторнинг текстсиз ёки текстга қарамасдан эркин гапирган нутқини фарқлаш лозим. Биринчи ҳолатга мансуб бўлган нутқдаги нуқсонлар ва нутқий қоқилишларни фақат диктор номи билан боғлаш нотўғри бўлади. Бунда текстларнинг муаллифлари ва телемуҳаррирларнинг айблари бор. Бунинг устига, тилимиздаги бир қанча сўзлар ёзилиш ва айтилиш шаклларига кўра фарқланади. Чунончи; адабиёччи (адабиётчи,) китоп (китоб), йўхса (йўқса), итоассиз (итоатсиз), шупҳа (шубҳа), тузик (тузук), уйғин (уйғун), ойид (оид), қойида (қоида), шойир (шоир), вахт (вақт) кабилар. Бундай сўзларни худди ёзилганидек зўрма-зўраки айтиш ҳам сунъийликни туғдиради, тўғри талаффуз нормаларини бузади. Дикторлар тилдаги бундай қонуниятлардан яхши хабардор бўлмоқлари керак. Акс ҳолда тайёр ёзма текстларни ўқиганда баъзи сўзларнинг ёзилиш ва айтилиш шаклларини ўзаро фарқламаслик ҳолати билан боғлиқ нуқсонлар юзага келади.

Дикторлар нутқидаги диалектал талаффуз кўпроқ улар эркин (текстсиз) сўзлаганда юз бериши кузатилади. Шу ўринда баъзи жузъий, тасодифий нутқий нуқсонлардан, доимо такрорланувчи, типик нуқсонларни фарқлаш лозим. Диктор учун хавфли ва кечириб ҳам бўлмайдигани доимий такрорланадиган нуқсонлардир.

РАДИО ВА ТЕЛЕВИДЕНИЕ орқали бериладиган эшиттиришлар, кўрсатувларнинг …змунан қашшоқлиги, зерикарлилиги, ҳатто …л жиҳатидан ночорлиги текстни тайёрлайди…н телемухбирлар, телемуҳаррирлар ёки …а текстни ёзган муаллифлар савияси паст…лининг оқибатидир. Шу маънода диктор …қининг жозибадор, таъсирчан бўлиши …стнинг мазмунли ва тил жиҳатидан сифат… бўлишига боғлиқ. Бироқ дикторларнинг …қий маданиятини кўтариш лозимлиги ҳақидаги гапларда жон бор. Хўш, бунинг учун нималарга эътибор бериш лозим?

Нутқ маданиятини кўтариш, аввало, дикторларнинг ўз қўлида. Уларнинг қуроли оғзаки адабий тилдир. Диктор биринчи навбатда тилни қадрлаши, унинг нормаларини ҳурмат қилиши лозим. Адабий тил ва унинг имкониятларини чинакам маънода эгалламасдан, унинг бойликлари ва нозик қирраларини билмасдан туриб диктор оғзаки тилнинг табиий гўзаллиги, жозибасини сезиши, унда оғзаки адабий тилни ҳис қилиш кўникмаси шаклланиши мумкин эмас. Диктор адабий тил, адабий норма, диалект ва шева, нутқий услуб сингари тушунчалардан яхши хабардор бўлмоғи керак. У ўзи учун ноқулай, қийин туюлган сўз ва ибораларни белгилаб олиши, уларнинг тўғри талаффузини қайта-қайта машқ қилиши лозим. Бунинг учун эса диктор ўз нутқини назорат қила олиш, танқидий баҳолай олиш малакасини эгаллаши керак. Оғзаки нутқ маданияти мураккаб тушунча бўлиб, у нутқнинг мазмунли, бадиий юксак ва таъсирчан, мантиқан изчил, равон бўлишини кўзда тутади. Бунда диктор овозининг тиниқлиги, ёқимли ва таъсирчан бўлиши, керакли ўринларда сокинлиги ва вазминлиги, баъзан жўшқинлиги, шўхлиги муҳим роль ўйнайди. Диктор нутқи шунчаки шахсий фаолият эмас, у давлат сўзи, давлат овозидир. У халққа қаратилган мурожаат ва жонли даъватдир. Шу сабабли диктор нутқида ишонч ва қатъийлик белгиловчи омил бўлмоғи керак. Бадиий сўз сирларини, нотиқлик санъати ва нутқ маданияти талабларини билмасдан нутқий баркамолликка эришиб бўлмайди. Нутқнинг таъсирчанлигини оширишда ўрнида фойдаланилган имо-ишоралар ҳам муҳим ўрин тутади. Нутқий нўноқлик, дағаллик, дидсизлик дикторнинг душманидир.

Биринчи навбатда, бўлажак дикторлар ва саҳна нутқи эгалари таълим оладиган олий ўқув юртларида ўзбек тилини ўқитишни тубдан яхшилаш керак. Нотиқлик санъати, нутқ маданияти, стилистика каби соҳалардан бериладиган таълим соатларини кўпайтириш, ўқитиш сифати ва усулларини янада такомиллаштириш лозим.

Ҳозирга қадар дикторларга мўлжалланган биронта дарслик ёки қўлланманинг йўқлиги, бунинг устига ўзбек адабий тили оғзаки шакли қонуниятларининг деярли ўрганилмаганлиги, оммабоп адабий талаффуз луғатлари тузилмаганлиги ачинарли ҳолдир. Ўзбек радиоси ва телевидениесида кекса ва ўрта авлодга мансуб бир неча тажрибали, дикторлик маҳоратини эгаллаган кишилар меҳнат қилган ва қилишмоқда. Уларнинг маҳорат сирлари, тажрибалари илмий умумлаштирилиб, яхши мақолалар, рисолалар ёзилганича йўқ. Ҳолбуки, уларнинг нутқий тажрибаси ўзбек адабий талаффузи нормаларини такомиллаштиришда муҳим аҳамиятга эга. Шу жиҳатдан ўзбек тилшунослари дикторлар олдида қарздорлар.

СССР Телевидение ва радио эшиттириш давлат комитети қошида махсус «Илмий бўлим» бўлиб, у Марказий радио ва телевидения дикторларининг фаолияти, нутқий маҳорат тажрибаларини ўрганиш, илмий умумлаштириш ва тарғибот қилиш билан шуғулланади. Мана шундай илмий бўлимни Ўзбекистон радио ва телевидениеси ҳузурида ҳам ташкил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Дикторларнинг малакасини ошириш мақсадида уларни марказий телевидение ҳузурига, шунингдек, қардош республикалар телестудияларига тажриба алмашиш учун тез-тез юбориб туриш лозим. Шунингдек, республика телевидениесида дикторлар учун махсус доимий курслар, семинарлар ташкил қилиш керак.

ХУЛЛАС, ЎЗБЕК адабий тили ривожига, унинг оғзаки шакли такомилига бебаҳо ҳисса қўшиши мумкин бўлган теленутқнинг мавқеи ва жозибаси асосан дикторлар қўлидадир.

Эрнст БЕГМАТОВ,
филология фанлари доктори

…Н ЎРГАНАМИЗ?»

…лар… …к чиқдилар, ўқувчи…дан келган хатлардан …лар эълон қилинди. …н санъат бўлими поч…яна бир карра кўздан … эканмиз, давра суҳ…тирокчилари кўпчи…дилида йиғилиб қол… этилиши ниҳоятда …лган долзарб маса…ртага ташлаганлари …ўлди. Мактуб эгала…ксарияти мактаб …ўқитувчилари эканини… фикримизнинг да… Кўпинча бирор …ашланса, му… этиш … маънода …анча қиз… … деярли …да музи…йўлга қў…қув дар…с кадр… керак…бласти… таълим …ўқитув…дан ор…икашу…ўқитув…ошириш …кабине…ова. — … олий … …ош…инс…тети… Хора…қабул …асти…ола…нинг …даго… му…иш ма… зарур, … жиҳа…ахассис …жасида … Лекин …ари…ла…га …қа…дар…лан…ало…ари …қув …ин…тиб

…синф…рини …ериш …олиб … ана … …шириш ма… … хатларнинг асосий мазмунини ташкил этади.

«Нима учун, — деб ёзади Сариосиё районидан У. Муродов, — Болтиқбўйи республикаларида ҳафтасига 6 соатдан, энг ками 2 соатдан ўнинчи синфгача музика дарси ўтилади-ю, бизда 7-синфгача ҳафтасига бир соатдан ўтилади? Бу каби тафовутлар қачон барҳам топади?» Ҳақли саволлар.

Кўпгина хатларда республикамиздаги ташаббускор музика ўқитувчиларининг тажрибаларини оммалаштиришни, ўзаро фикр алмашишни кенг йўлга қўйиш кераклиги айтилган. «Бунинг учун, — дейди наманганлик Т. Ёқубжонов, — республикамизда «Мусиқа» деб номланган журнал ташкил этиш керак». Шунингдек, болаларнинг «Гулхан» ва «Ғунча» журналларида, «Ленин учқуни» газетасида болалар учун ёзилган энг яхши қўшиқларнинг текстларини бериб бориш (андижонлик Н. Мамадалиев) керак. Токи, мактаб ўқувчилари ўзлари қўшиқ танлаш имконига эга бўлсинлар.

Бугунги музика ўқитувчисини қийнаётган энг муҳим масалалардан бири дарслик муаммосидир. Ҳақиқатан ҳам, музика сабоғининг пухта бўлиши, аввало, юксак савияда, лўнда, қизиқарли ёзилган дарсликка боғлиқ. Афсуски, бу ҳал этилиши қийин бўлиб келаётган ишлардандир. «Ахир, қачонгача биз ўқитувчилар музика дарсларини дарсликсиз ўтамиз? Мақолада, ўқитувчилар эски дарсликлардан кўчириб олиб фойдаланяптилар, деган фикрлар бор. Ҳа-да, 15 йилдан буён дарслик нашр этилмаса, бошқа фанлар каби иш планлар газета саҳифаларига чиқарилмаса, нима қилиш керак?» Самарқандлик Қурбонованинг бу сўроқлари кўпчилик ўқитувчиларнинг дардларидир.

Ҳа, янги дарсликлар зарур. Шу билан бирга, янги программа ҳам керак. «Ана шу программа ва …рсликлар олдин ўқ…ла…лар муҳокамасига … этилса ва мактаблар… …жриба тариқасида синаб к…иб, сўнгра қабул қилинса, …қсадга мувофиқ бўларди», — деб ёзадилар фарғоналик Э. Мирзаев ва А. Шералиев. …азетхонлар шу программа в… дарслик республикамиз …ароитига мосланиб, ўзбек му…қаси тарихи ва ҳозирги к…чи ҳисобга олиб тузилиши …зимлигини таклиф этадила… Ҳали ўз миллий мусиқасини… …етарли англаёлмайдиган бо…лар қандай қилиб рус ва че… эл музикасини қабул қила…и…лар! «Ахир, шундай … бор-ку, — деб ёзадилар фарғоналик Р. Йўлдошев ва М. Неъматова, — ўзининг қадрини билмаган ўзганинг қадрини на билсин».

Хуллас, мактублар ҳам, таклифлар ҳам кўп. Лекин улар қанчалик ранг-баранг бўлмасин, ҳаммасида умумий фикр, якдиллик бор. Улар давра суҳбатида айтилган фикрлар фақат қоғозда қолмасайди, деб хавотир олмоқдалар. Мусиқа сабоғини болаларимизга боғча ёшидан сингдириб борайликки, токи, улар мактаб остонасида қоқилмасинлар. «Агар давра суҳбатида айтилган фикрлар амалда тез ҳал этилиб, аниқчора тадбирлар белгиланмас экан, ёшларимизнинг ҳар томонлама баркамол бўлишларига эришолмаймиз», — деб ёзади сурхондарёлик М. Мелибоев.

Ҳақиқатан ҳам, гаплар фақат қоғозда қолмай, амалда татбиқ этилсагина кутилган натижани бериши мумкин. Акс ҳолда муаммо муаммолигича қолаверади. Редакция мутасадди ўртоқлар бу ишга бефарқ қарамайдилар, деб умид билдиради.

Шунингдек, давра суҳбати хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини йўллаган А. Абдуғафуров, В. Раҳмонов (Наманган), М. Отабоев (Андижон), Р. Раҳимов (Урганч), Р. Азизов (Шофиркон), Н. Шамсуддинов, А. Мирзаев, Ж. Усмонов (Тошкент), А. Ҳакимов, М. Ашуров (Фарғона), Ш. Собиров (Тошкент области), Ш. Эшонқулов, М. Меликов (Сурхондарё) ва бошқа ўртоқларга редакция ўз миннатдорчилигини билдиради.

САНЪАТ БЎЛИМИ

Тошке… Давлат университетида таниқли кинорежиссёр, СССР халқ артисти Малик Қаюмов билан студентларнинг учрашуви бўлиб ўтди. Учрашувда М. Қаюмов ўз ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида гапирди, студентларни қизиқтирган саволларга жавоб берди.

СУРАТДА: учрашув пайти.

В. ТЎРАЕВ суратга олган.

ШАРҚОНА ҚЎҒИРЧОҚЛАР ҚАНИ?

кўюнчак газетхонлардан хатлар

Синглимнинг туғилган кунига атаб сочлари майда қилиб ўрилган, бошида дўппи, атлас кўйлакли, Барчиндай чиройли бир қўғирчоқ сотиб олсам деган эдим. Қўғирчоқлар магазинларини айланиб чиқиб, ҳафсалам пир бўлди. Европача ясантирилган, ҳатто Африка халқлари эртакларидаги қаҳрамонларни эслатувчи юзлаб қўғирчоқлар чанг босиб, еру кўкка сиғмай ётибди, аммо шарқона миллий руҳдаги биронта қўғирчоқни кўрмадим.

Нега шундай? Наҳотки, шунча эртак ва достонларимиздан қўғирчоқларга прототип бўладиган қаҳрамонлар топилмаса? Бошқа республикадан ёки чет элдан келган биронта меҳмон қизчасига эсдалик учун қўғирчоқ олса, бошқа дунё болаларида ўзбеклар ҳақида нотўғри тасаввур туғилмайдими? Умуман, ўзимизнинг фарзандларимиз ҳам гўдакликдан кимлигини билиб, қадим эртак-афсоналарга муҳаббат қўйиб вояга етса, ёмонми? Назаримда, бу биргина мени қийнаётган савол эмас.

Тегишли ўртоқлар бу ҳақда ўйлаб кўрсалар ёмон бўлмасди.

…ором МАТКАРИМОВА

РЕДАКЦИЯГА ХАТ

Газетанинг шу йил 2 июнь сонида «Асрашни ўрганайлик» номли мақолани қизиқиш билан ўқиб чиқдик. Асрлар бўйи яшаб келаётган обидаларнинг мангу қолиши, келажак авлодларимизга шу ёдгорликларни асл ҳолича етказиш, уларга ҳар жиҳатдан доимо эътибор бериб авайлаб-асраш барчамизнинг бурчимиздир.

Бу ишда Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги, барча ижодий ташкилотлар ва уюшмалар, халқ депутатлари бош-қош бўлишлари, уни кўтариб чиқишлари ва амалий ҳал этишда камарбаста бўлишлари керак. Шундагина мақола муаллифлари таъкидлаганидек тарихий ва маданий меросимизни асраб қолган бўламиз.

Мақола Ўзбекистон ССР Тарихий ва маданий ёдгорликларни сақлаш жамиятида ҳам муҳокама қилинди. Жамият правлениеси ушбу масалани кўтариб чиққан ёзувчи ва олимларимизга ҳамда мақолани чоп этган редакция ижодий коллективига катта миннатдорчилик билдиради.

Н. МУҲИДДИНОВ,
Ўзбекистон ССР Тарихий ва маданий ёдгорликларни сақлаш жамияти правлениеси раиси

МИЛЛИЙ ВИДЕОСАЛОНЛАР ЗАРУР

Ҳурматли республика Маданият министрлиги раҳбарлари!

Маданий меросимизга бўлган камоли эҳтиром шу хатни ёзишга ундади. Бир вақтлар кассетали ихчам магнитофонлар роса урф бўлди. Бироқ классик ва замонавий куй, қўшиқлар, аския ва радиоспектакллар, ғазал ёки шеърлар ана шундай кассетали магнит лентапарига ёзиб чиқарилмади. Бу чанқоқликни сизлар негадир сезмадингизлар. «Овоз ёзиш» дўкончалари ғойибдан унган қўзиқоринлардай кўпайиб, маданиятдан, санъатдан, диддан йироқ ғарб куй ва қўшиқлари халқни, айниқса, ёшларимизнинг талабини баҳоли қудрат қондириб, сизларга «кўмакдош» бўлдилар. Ачинарлиси шундаки, бу овоз ёзиш «усталари» махсус санъат билимига эга бўлмай дид ва фаросатдан, нозик ҳис-туйғулардан анча йироқ, тафаккур доираси тор, шунчаки «пул ишқивозлари» эдилар.

Ҳозир эса чет элдан қандайдир йўллар билан ўтган бемаъни ярим яланғоч, олди-қочдидан иборат бошдан-оёқ уятли кўринишли видеофильмлар кишилар маънавиятига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Ваҳоланки, видеолардан унумли фойдаланса бўлади. Масалан, «Тошболта ошиқ», «Келинлар қўзғолони», «Алишер Навоий» каби ўлмас драмалар, аския кечалари, миниатюралар, лирик хонанда ва созандалар репертуарлари асосида видеофильмлар яратилиб кенг савдога чиқариш мумкин. Шунингдек, миллиф урф-одатларимиз, маросим куй-қўшиқларимиз, достонлардан, халқимиз меросларидан туркум кўрсатувлар ёзилган, ҳаёт сабоқлари-ю, қайта қуриш муаммолари ҳақидаги видеофильмлар ҳам фақат фойда келтиради.

Менинг истакларим: Телевидение ва радио қошида овоз ёзиш ҳамда видеолентапарга сурат кўчириш бўйича устахоналар очилса, улар турли область ва районлардан буюртмалар олиб, шу асосда ишласалар.

Ўқув машқлари учун ёрдам тариқасида методик қўлланмалар, тажрибали олимлар томонидан турли дарслар ўтилган лентапар яратилса, айниқса, илм толиблари, мактабларга қанча кўмак бўлур эди.

Бу ишларга бош-қош бўлиш сизларнинг маънавий бурчингиз деб биламан. Лекин бу масъулият негадир узоқ вақтдан бери сезилмаётир. Ҳаттоки ҳозирги ошкоралик ва маънавий покланиш даврида ҳам. Маълумки, республикадаги барча видеобар, видеотека ҳамда шунга ўхшаш жойларда ўзбек тилида видеофильмлар кўрсатилмайди, сабаби улар йўқ, ишлаб чиқарилмаган.

Маънавий ва ахлоқий тарбия деймиз-у гапдан нарига ўтолмаяпмиз. Бу соҳада қачон ижобий ўзгаришлар бўлади?

Салом билан,

Абдураҳимжон ҲОШИМОВ

●

Биз бу мактубни Ўзбекистон ССР Маданият министрлигига ҳавола этдик ва қуйидаги мазмунда жавоб олдик:

Сизнинг хатингиз билан танишиб чиқдик.

Аввало ёшларни ғоявий… эстетик руҳда тарбия…лашдаги муаммоларни ч…ур ҳис … маданиятимизни тарғиб қилишдаги муҳим ва зарур саволларни ўртага қўйганингиз учун Сизга катта раҳмат.

Иккинчидан, мамнуният билан билдирамизки (балки Сиз бундан бехабар бўлсангиз керак), Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг қарори билан республика Маданият министрлиги қошида «Ўзбекистон видеомаркази» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси тузилди. Бу видеомарказга республикада видеофильмлар яратиш ва уларни кўрсатишни ташкил қилиш вазифаси юкланган.

Марказ республикамиз кенг оммаси ўртасида ҳамда Ўрта Осиё регионида кўрсатиш мақсадида хилма-хил жанрларда видеофильм ва видеопрограммалар, жумладан, бадиий, ҳужжатли, илмий-оммабоп, музикали ва бошқа қизиқарли программалар яратади.

Бундан ташқари, биз турли министрлик, корхона ва муассасаларнинг буюртмаси билан илм-фан ютуқлари, саноатимиз ишлаб чиқараётган энг яхши молларни реклама қилувчи видеофильмлар яратишимиз мумкин.

Ўзбекистоннинг тарихий архитектура ёдгорликлари ҳақида ҳужжатли филь…лар, халқимиз ма… …мероси… … булаги бўлган классик музика, археологик қазилмалар, халқимиз севган спектакллар ва концертлар ҳамда республикамиз киностудияларида яратилган энг яхши фильмлардан тузилган видеопрограммалар яратиш ниятимиз бор. Лекин, афсуски, ҳукумат қабул қилган қарорда видео ишлаб чиқариш учун моддий-техник базага маблағ ажратиш кўзда тутилмаган.

Ҳозирги пайтда маблағнинг, суратга туширувчи, кассеталарга кўчирувчи керакли жиҳозларнинг йўқлиги (буларнинг ҳаммаси чет элда чиқарилади ва валютага олинади) ижодий режаларимизни амалга оширишда жуда катта қийинчиликлар туғдирмоқда.

Чет эл кассеталари орқали тартибсиз, назоратсиз кўрсатилаётган видеофильмлар ҳақидаги фикрингизга биз ҳам тўлиқ қўшиламиз. Ҳозирги пайтда, Қорақалпоғистон автоном республикаси, область марказлари ва Тошкент шаҳрида «Ўзбекистон видеомаркази»нинг бўлимлари тузилди ва улар иш бошлади. Ўйлаймизки, бу тадбир видеосалонларни тартибга келтиришга ёрдам беради. Лекин бу масалада ҳам маълум қийинчиликлар пайдо бўлди. Биринчидан, бу бўли… …видеокўрсатиш аппа… …нинг етишмаслиги, … видеотекалардаги фильмлар с…нинг камлиги, айниқса ўзбек тилида видеокассеталарнинг йўқлиги муҳлисларни қат… …мoқда.

Бундан ташқари, жойлардаги комсомол, касаба союз, маиший хизмат министрлиги бўлинмалари, таълим-тарбия ишларини бир чеккага суриб қўйиб, давлат видеотекаларида бўлмаган, номаълум йўллар билан мамлакатимизга келтирилган, сиз хатингизда жуда тўғри баҳо берган чет эл фильмларини кўрсатиб, ҳукумат қарорини бузган ҳолда ўз видеозалларида осон пул топиш билан овора бўлиб қолдилар.

Биз бундай ҳолат ёшлар тарбиясига жуда катта зарар етказаётганини назарда тутиб, юқори раҳбар ташкилотларга таклифлар билан мурожаат қилдик.

Республикада видеокўрсатувни ривожлантириш, уни тўғри йўлга солиш мақсадида ҳужжатлар яратувчи комиссия тузилди.

Умид қиламизки, яқин вақтларда видеокўрсатувларни тўғри йўлга қўядиган ва назорат қилиш имкониятини берадиган муҳим тадбирлар амалга ошади.

Турди НОДИРОВ,
Республика «Видеомаркази» директори ўринбосари

САҲНАДА ОПЕРА-ЭРТА…

Опера-эртак! Қўғирчоқлар операси. Биз бу каби сўзларга ҳали унчалик ўрганмаганмиз. Яна ҳам тўғрироғи, бу биз учун янгилик. Чунки опера-эртак Ўзбекистонда, ўзбек қўғирчоқ театрида биринчи бор қўйилиши. Бу иш Республика қўғирчоқ театрининг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби И. Ёқубов томонидан амалга оширилди.

Қўғирчоқ театрида опера қўйилиши баъзи саволларни келтириб чиқариши турган гап. Хўш, мактабгача ёшдаги болаларга опера керакми? Улар тушунишармикин? Мана, бизнинг ўзимиз ёшлигимизда опера ҳақида ҳеч қандай тушунча олмаганмиз. Шунинг учун, тан олиб айтиш керакки, опера куйланаётганда зални ташлаб чиқиб кетганмиз. Чунки опера бизни қизиқтирмаган. Театрга эса мажбурлаб олиб келишган ёки билети касаба союз томонидан мажбуран тарқатилган эди. Телевизорда опера берилса, бошқа программадаги кинони ёки футболни афзал кўрганмиз. Албатта, ёппасига ҳамма шундай деган фикрдан мутлақо узоқдамиз. Лекин бугун операга (бошқа театрлар бундан мустасно эмас, албатта) томошабин ўз ихтиёри билан келяптими? Агар келмаётган бўлса, сабаби нимада? Тўғри, бу каби саволга ё муносиб либретто йўқлиги, ёки композитор, ижрочи каби сабаблар рўкач қилинади. Бизнингча, умумий тайёргарлик, яъни опера тинглаш малакаси йўқ. Бизнинг ёшимиздагилар болалигида мутлақо операнинг нималигини билмаган.

Чунки ёшликдан опера санъати, умуман, спектакль кўриш сир-асрорлари ўргатилмаган. Масаланинг бош сабаби ана шунда.

Республика қўғирчоқ театри ижодкорлари масаланинг худди шу томонига жуда тўғри ёндашишган. Бугун бу томошани келиб кўраётган 5—6 ёшлардаги томошабинлар ўн-ўн беш йилдан сўнг операга ихтиёрий билет олиб кирадилар, деб умид билдирсак хато бўлмас. Уларга бу театр кошонасида томоша билан бирга опера санъатидан илк сабоқ берилмоқда. Томоша бошланиши олдидан содда, одми сўзлар билан операнинг нима экани тушунтирилмоқда. Ундан сўнг саҳнада биринчи парда ичида содир бўладиган воқеанинг қисқача мазмуни сўзлаб берилади. (Бизнингча, томошанинг энг қизиқ жойигача сўзланиб, қолгани сирлилигича тургани маъқул).

Танаффусдан сўнг, иккинчи парда бошланиши олдидан биринчи пардадаги воқеалар қай ҳолатда тугаганлигини залда ўтирганлардан сўраш ҳам мақсадга мувофиқ. Саволга жавоб бериш учун залнинг ярмидан кўпи қўл кўтарди. Бу ҳол опера ёш томошабинларни қизиқтираётганинидан далолатдир. Чунки биринчи парда воқеасида (ижрочиси Н. Гончарова) сеҳрли тош Оҳанграбони топишига ёрдам бериш учун Момақаймоқ ўз қанотига ўтқазиб учиб кетади. Улар йўлда кучли шамолга дуч келиб, Пахтаой номаълум жарга тушиб қолади. Пахтаойга у ерда Чумоли (ижрочиси Г. Хорошавцева) ёрдам беради.

Биз «Пахтаой»нинг мазмуни билан таништириб ўтирмаймиз. Акс ҳолда, спектаклга қизиқиш сусайиши мумкин. Лекин Гармсел (ижрочиси Э. Карпушински) образининг талқинини алоҳида таъкидламоқчимиз. Бу образ ижроси қўғирчоқ театрининг имкониятла… …сизлигини кўрсатиб… Бошқа биронта … (кино мустасно) бу… шундай таъсирчан … характерини тўлиқ о… …риш қийин эди. У … ёвузлик тимсоли си… ўзининг бутун қиёф… намоён қила олган. Бу… ваффақиятда қўғирчоқ…лари В. Сагадаева, Л. …чикова, И. Бровикова…нинг хизматлари катта.

Асарнинг томошавийли…ни таъминлаган асосий омиллардан бири ўйин постановкасидир. Уни Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими И. Исмоилов саҳналаштирган.

Пахтаой образи беистисно жозибали, ёқимли, жасур, эзгулик тимсоли сифатида таҳсинга лойиқ, лекин умумий саҳналарда қўғирчоқнинг жисман кичиклиги соя ташлаб турибди.

Спектакль қимматини оширган омиллардан яна бири томоша давомида севимли хонандалар Н. Чурадаева, К. Қаюмов ва П. Борисов ижросидаги вокал партиялардир.

Балки …ектакль … санъати …тахассисл…лар… лабларига тўлиқ жа… …ролмас. …кин бирин…нинг ка…иликлари … бўлади. …атрнинг … шаббуси… табриклаш … уни бар… қўғирчоқ те…ларига тбиқ этиш ло… Шунинг…, ўзбекча опе…эртакла… яратиш пайти … аллақач… келган.

Умум… томошабинл…мизнин… эстетик тарбия…и такомил…штиришни қў…чоқ те…идан бошлаб, …ра-бал… театригача ривож…тириб бориш… керак…на шундагина …ошаби…) театрга ўз и…лари …ан келадиган …адила…

…мур ТЎРАБО…

МАЪРИФАТ ШАМЪИ

Қутлаймиз!

Маҳмуд ака ҳақида ўйлаганимда, бир таскин кўнгилга келади: «Йўқ, ҳали дунё охир бўлган эмас!»

Чунки ҳали орамизда шундай мубориз, беғараз одамлар бор. Ҳамма нарса ҳисоб-кит[illegible]га қурилган бир за[illegible]да холис ёрдамини ая[illegible]ган, сиз ундаги маъ[illegible]дан шуурингизга бир [illegible] оласизми-йўқми, бари[illegible]илмини бетаъма тақ[illegible]этаверадиган шундай [illegible]р бор.

[illegible]н ҳамкасбимиз Маҳ[illegible]аъдий эллик ёшга ки[illegible]лар. Ишонгинг келмай[illegible] Олис тоғ қишлоғидаги мактабда ўқиб юриб, газета ва журналларда у ёзган мақолаларни ўқиганда, тилининг дони[illegible]мандлигиданми, фамилия[illegible] бобокалонимизга ад[illegible]гиданми, кўз олдимга [illegible]д бир чол келарди.

[illegible]лфунунни тугатиб кел[illegible], кўрдим — одмигина кийинган, қирчиллама ёшдаги киши. Ҳадеб ўзини кўз-кўз қилавермайдиган, лекин айтганидан қайтмайдиган, чўрткесар одам.

Шамни ким ихтиро қилганини биласизми? Йўқ, дейсизми. Мен ҳам билмайман. Велосипеднинг, фотоаппаратнинг, ҳатто гугуртнинг ихтирочисини биламан. Маҳмуд ака ҳақида ўйласам, ана шу не-не буюк китоблар ёзилаётганда ёритиб турган шамнинг номаълум ихтирочиси хаёлимга келади. Маҳмуд ака ҳарф ўргатганлар бугун не-не унвонларга эга бўлдилар. У киши шунчаки гап ораси айтиб кетган фикрдан қалин асар ёзиб ёзувчи бўлдилар. Уларнинг ҳашамдор юбилейларига Маҳмуд ака айтилса борди, айтилмаса олисда қувониб юраверди. Бугун ўзлари элликка кирганда, нишонласакми-йўқми, газета саҳифасидан қанча жой берсак, деб ўтирибмиз. Унвони борми, китоби борми... Унвони — инсон, китоби эса — зарра-зарра бошқа китобларга сочилиб кетгандир.

Эллик ёш... Биз 25—30 орасидагилар, рости гап, бирмунча қув, замонага қараб диййдаси қотганроқмиз. Маҳмуд ака каби кишиларнинг соддалиги, қуввайи ҳофизаси мутафаккироналиги,

кўнгилчанлиги эса бир неча аср олдинги шарқона маънавиятга боғланади. Ана шу маърифатдан узилган биз ёшларни кўриб, у қўлидан келганча ёрдам қилади, асар ё диссертацияга сарф бўладиган вақтини бизга Наршахий, Насавийдан сўзлаб ўтказади. Унинг диссертацияси бўлиб биз қоламиз, бироз билимли, уйғоқроқ бўламиз.

«Озарбайжон» эмас, «Озарбойжон» ёзилади деб йиллар бўйи ўргатади ва айтганини қилдиради. Топган-тутганини ўмариб кетганни кечиради, «байналмилал»ни «байналминал» деб ёзганни кечирмайди.

Эллик ёш. Маҳмуд Саъдий: 1954—60: хат ташувчилик, ҳунар техника билим юрти, экскаваторчи. 1960—65: Тошкент Давлат университети журналистика бўлими, Ленин стипендианти. 1965—66: «Ленин учқуни»да адабий ходим. 1966—70: «Шарқ юлдузи»да танқид бўлими ходими, шу бўлим мудири, 1970—81: «Гулистон» журналида адабий котиб, бўлим мудири, «Теран томирлар» номли китоб. 1981 йилдан буён «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да бўлим мудири. Мана, бир инсоннинг эллик йиллик умри.

У кишининг тўқсон ёшли академик чол билан ҳам, «Шуъла» тўгарагининг 9—10 ёшли ҳаваскори билан ҳам баравар, эринмай гаплашганини кўриб, кулсангиз: «Дўстлик кишининг катта ё кичиклигида эмас, тенглик асосида бўлади!» — дейдилар. Буни миллатлар, республикалараро дўстликка ҳам боғлаб айтсангиз, тўғри бўлаверади. «Адабиётнинг вазифаси — халқни уйғотиш!» — дейди устоз. «Маҳмуд ака, сизлар бизга ваъда қилган фаровонлик қани?» — деб сўрайман. «Айб социализм ғоясида эмас, ленинча социализм билан сталинча социализм — бошқа-бошқа нарса. Ростликка қараб, адолатга қараб туб бурилиш кечмоқда...»

Бугун эллик ёш теварагидагиларнинг умрида хрушчевчилик уйғотган умид пайти, брежневчилик бу умиднинг гулханига сув қуйган давр ҳам кечди. Рост ёзишнинг имкони бўлмаганда, ҳеч бўлмаса ёлғон ёзмаслик мумкин. Маҳмуд аканинг кўпчилик тенгдошларидан фарқли ўлароқ кам ёзгани сўз масъулиятини ҳис қилганидан бўлса керак.

Устознинг жамиятимиздаги ростликка қараб бурилишидан қувончига қўшиламиз ва рост ёзишга имкон келганидан умид қиламиз.

Карим БАҲРИЕВ

ХЎЖА АҲМАД АББОС ТАВАЛЛУДИНИНГ 75 ЙИЛЛИГИ

ДЎСТЛИК ТАРҒИБОТЧИСИ

Дилрабо қўшиқлар ва сеҳргар рақсларга бой ҳинд фильмларини севмайдиган одамни халқимиз орасидан топиб бўлмаса керак. Айниқса, Ҳиндистоннинг мустамлака зулми остида эзилиб келган даврдаги оғир аҳволини тасвирловчи, ҳинд халқининг инглизлар ҳукмронлигига қарши курашини тасвирловчи реалистик фильмлар кўпчиликнинг дилига яқин.

Иккинчи жаҳон уруши даврида ва ундан кейинги йилларда шундай реалистик киноленталар яратиб, экран воситасида ватандошларини мустақиллик учун курашга чақирган тараққийпарвар санъат арбобларидан бири Хўжа Аҳмад Аббос бўлган эди.

Совет томошабинлари Ҳиндистоннинг киносанъати намуналари билан биринчи марта 1949 йилда Хўжа Аҳмад Аббоснинг «Ер фарзандлари» номли реалистик фильми орқали танишган ва унга юқори баҳо берган эдилар.

Уни мамлакатимизда фақат киносанъаткоргина эмас, ижодкор сифатида ҳам билишади. Зеро, адибнинг ҳикоялари 1951 йилда рус тилида, 1955 йилда эса ўзбек тилида нашр этилди. Шу кунларда рус тилида романлари чоп қилинмоқда.

Ўтган давр мобайнида Ўзбекистонда унинг жуда кўп насрий асарлари, саҳна ва экран санъатига оид ижодий маҳсулотлари нашрдан чиқарилди ва намойиш этилди. Жумладан, унинг 1955 йилда рус тилида нашр этилган «Келажак бизники» 1956 йилда рус тилида, 1962 йилда ўзбек тилида чоп қилинган «Ҳиндистон фарзанди» романлари, шунингдек, «Қора қуёш», «Тўрт дил — тўрт йўл» повестлари, Юрий Гагариннинг коинотга парвозига атаб ёзилган «Юлдузларга етмагунча» очерки ва кўплаб ҳикоялари ўзбек китобхонлари томонидан севиб ўқилади.

Унинг совет кино ходимлари билан ҳамкорликда яратган Россия ва Ҳиндистон халқларининг қадимий дўстона алоқаларини тасвирловчи «Уч денгиз оша саёҳат» фильми экранларимизда муваффақият билан намойиш қилинди. Шунингдек, унинг сценарийси асосида лентага олинган «Овора», «Жаноб — 420», ўз сценарийси асосида ўзи экранлаштирган «Ганга», «Мунна», «Тўрт йўл», «Икки томчи сув», Совет Иттифоқидаги ҳамкасблари билан ҳамкорликда суратга олган «Қора тоғ» ва бошқа фильмлари ҳам маълум. Ёзувчининг Африка халқлари озодлиги символи бўлган Патрис Лумумбанинг ваҳшиёна қатл этилиши ҳақида ҳикоя қилувчи «Қора қуёш» повести асосида яратилган радиоспектакль радио тўлқинларимиз орқали кўп эшиттирилган.

Республикамиз матбуотида унинг урушга қарши, тинчлик учун кураш ва инсоният олдида турган энг актуал проблемаларга бағишланган мақола ва очерклари тез-тез босилиб турарди.

Ўзбек ҳиндшунослари бу серғайрат, сермаҳсул қалам соҳибининг кўп қиррали ижоди намуналари билан танишибгина қолмай, улар устида илмий тадқиқот ишлари олиб бордилар. Ижоди илмий тадқиқ қилинди.

Аббоснинг ўзи диёримизга кўп маротаба меҳмон бўлиб келган эди. У биринчи бор 1951 йилда мамлакатимизда ҳинд экран санъатининг биринчи фестивали ўтказилганда ҳинд киноарбоблари делегациясига раҳбар бўлиб келганди. Мен севимли адиб билан 1969 йил декабрда Москвада, 1972 йил июль ойида эса Тошкентда меҳмон бўлиб турган кезларида ижодий суҳбатда бўлганман.

Адабиёт ва журналистика соҳасидаги, киносанъатидаги самарали хизматлари учун Хўжа Аҳмад Аббос Ҳиндистон ҳукуматининг ҳамда хорижий давлатларнинг бир қатор мукофотларига сазовор бўлганди.

Севимли адиб агар тирик бўлганида бу йил 75 ёшга тўларди. Лекин 1987 йил 2 июнда матбуотимиз Хўжа Аҳмад Аббос 73 ёшида Бомбайда вафот этганлиги ҳақида нохуш хабар олиб келди. У умрининг охиригача тинмай ижод қилди ва ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этди. Унинг 1986 йилда чоп этилган «13-қурбон» ҳикоялар тўплами, 1984 йилда босмадан чиққан «Бутун дунё менинг қишлоғим», 1987 йилда китобхонларга тақдим этилган «Бомбайим, менинг Бомбайим» романлари ҳам бизгача етиб келган.

Барча совет китобхонлари, шу жумладан, унинг кўп қиррали ижодининг Ўзбекистондаги мухлислари Ҳиндистоннинг атоқли ватанпарвар адибининг, ижтимоий тараққиёт учун фаол курашчининг, халқлар ўртасида тинчлик ғояларини тарғиб қилишга катта ҳисса қўшган ажойиб инсоннинг хотирасини ҳамиша эҳтиром қиладилар.

Уйғун ОРИПОВ

«ЎЗБЕКФИЛЬМ» павильонларида

«ҒОЙИБНИНГ ИККИНЧИ САЁҲАТИ»

Орол денгизининг бугунги аҳволи, унинг атрофида вужудга келган аянчли экологик вазият ҳаммамизнинг дардимизга айланди. Фожиавий бу аҳволни бартараф этиш — денгизни сақлаб қолиш учун ҳамма қўлидан келганича ҳаракат қилмоқда. Чунки келажак авлод олдида юзимиз ерга қараб қолмаслиги керак. Шу нуқтаи назардан «Ғойибнинг иккинчи саёҳати» бадиий фильми мавзу жиҳатидан ғоят долзарб. Фильм режиссёри Фарид Давлатшин, сценарийни таниқли ёзувчи Темур Пўлатов ёзган.

Воқеалар Ғойиб исмли кекса кишининг ўз ўтмишини эслаши асосида ривожланади. Болалик ва ёшлик йилларини денгиз бўйида ўтказган қария, ниҳоят денгизга эътибор билан қарай бошлайди ва унинг бугунги аҳволини кўриб хўрлиги келади...

Фильмдаги Ғойиб ролини қирғизистонлик таниқли санъаткор Асанқул Қуттибоев ижро этмоқда. Ғойибнинг йигитлик даврини актёр Сайдулла Молдахонов, болалигини эса Тошкентдаги 184-мактаб ўқувчиси Бахтиёр Ризаев талқинида кўрамиз. Бундан ташқари кинофильмда Нурмухан Жантурин, Наби Раҳимов, Пўлат Саидқосимов, Лола Бадалова, Виктор Шульгин, Иноғом Одилов каби таниқли санъаткорлар иштирок этишмоқда.

Оператор Ренат Ғалиев асар воқеаларини Красноводск шаҳри, Каспий денгизи ва унинг атрофида лентага муҳрламоқда.

«ҒАЛАБАНИНГ АЧЧИҚ ТАЪМИ»

Қатор фильмлари билан томошабинлар эътиборига тушган режиссёр Зиновей Ройзман янги телевизион бадиий фильмни суратга олмоқда. Турғунлик йилларида ички ишлар органларининг ходимлари содир этган жиддий хатолар ҳақида ҳикоя қилувчи бу киноасар сценарийсини Георгий Вайнер, Леонид Славин ҳамда Зиновей Ройзман ёзишган.

«Ўзбекфильм» киностудиясида ижод қилиб келаётган таниқли оператор Леонид Травицкий суратга тушираётган ушбу киноасар воқеаларининг ривожланишига областлардан бирининг жиноят қидирув бошқармаси бошлиғи ўринбосарининг номаълум киши томонидан отиб ўлдирилиши сабаб бўлади. Қотилни қидириб топишга қаттиқ бел боғлаган милиция ходими Тўра Холматов ҳақиқат учун кураш жараёнида жуда кўп тўсиқларга дуч келади...

Тошкент, Қўқон, Янгийўл, Жиззах, Исфара шаҳарлари ва Сижжак қишлоғида суратга олинаётган бу киноасардаги асосий ролларни Наби Раҳимов, Мурод Ражабов, Ҳожиакбар Нурматов, Паул Буткевич, Жавлон Ҳамроев каби таниқли санъаткорлар ижро этишмоқда.

«БИР МАВСУМЛИК ДАҲО»

Ёш режиссёр Собир Назармуҳамедов «Бўрилар» номли қисқа метражли бадиий фильми орқали томошабинларга танилди. Чунки фильмда кўтарилган муаммо, яъни бугунги ёшлар ҳаёти ҳеч кимни бефарқ қолдирмайди. Режиссёр бугунги кунимиз муаммолари ҳақидаги баҳсини навбатдаги янги тўла метражли бадиий фильмда давом эттирди. Киноасар сценарийсини Валерий Гусев ёзган, у асосан пионер лагерларидаги болалар тарбияси ҳақида.

Оператор Нажим Ғуломов суратга тушираётган бу фильмда Ҳожиакбар Нурматов, Ражаб Адашев, Эркин Комилов, Барчиной Бакирова, Рашид Маликов каби санъаткорлар ва бир группа мактаб ўқувчилари суратга тушишмоқда.

«ШЕРАЛИ ВА ОЙБАРЧИН»

«Ўзбекфильм» киностудиясида яратилаётган янги музикали бадиий фильм «Шерали ва Ойбарчин» деб аталади.

Кинодраматург Фарҳод Мусажонов ва Ўзбекистон ССР халқ артисти Шерали Жўраев ҳамкорликда ёзган сценарий асосида режиссёр Ҳожимурод Иброҳимов бошлиқ ижодий группа экранлаштираётган бу янги, икки серияли бадиий фильм халқлар дўстлиги мавзуига бағишланган.

...Шоҳ саройи. Сарой машшоқлари, хонандаю раққосалари шаҳаншоҳ кўнглини чоғ қилиш учун бор санъатларини кўрсатишмоқда. Ширакайф базм аҳли раққосанинг нозли хиромига тасаннолар ўқишяпти. Шу тобда даврага халқ орасида ажойиб ашулалари, ширали овози билан танилган ёш хонандани олиб келишади ва шоҳнинг талабига биноан ҳофиз йигит араб, ҳинд, эрон, турк ва бошқа халқлар қўшиқларини ижро этади. Унинг барча тилдаги хонишлари базм аҳлини лол қолдиради, аммо бу ҳол шоҳга ёқинқирамайди...

Саройдаги баҳс шу билан тугайдики, оқибатда хонанда барча совғалардан воз кечиб озор элига бадарға қилинган севгилисини қидириб сафарга йўл олади ва сафари давомида кўплаб халқ вакиллари билан учрашади, уларнинг санъатидан баҳраманд бўлади.

Ўзбекистон, Тожикистон, Туркманистон ва Озарбойжон республикаларида суратга олинаётган бу музикали бадиий фильмдаги бош ролларни таниқли хонанда Шерали Жўраев ва раққоса Муҳтарама Қоратоева ижро этишмоқда. Шунингдек, Зайнаб Хонларова, Жўрабек Муродов, Ортиқ Отажонов каби таниқли хонандалар ҳам турли роллар ижро этишмоқда.

Оператор Элдор Мамедов суратга олаётган бу фильмда Исамат Эргашев, Раъно Зокирова, Машраб Кимсанов, Матёқуб Матчонов каби санъаткорлар ҳам иштирок этишмоқдалар. Картинадаги рақсларни Зебо Аминзода ва Малика Қаландарова каби машҳур раққосалар саҳналаштирмоқдалар. Ижодий уюшма раиси Машраб Абдукаримбеков.

Р. БЕРДИЕВ

Шу кунларда республикамизнинг барча олий ўқув юртларида кириш имтиҳонлари қизғин давом этмоқда. Сураткашимиз С. Маҳкамов тасвирга туширган ушбу суратларда Тошкент Давлат университети журналистика факультетининг бугунги ҳаётидан лавҳалар.

ҚАРДОШЛАР ҲУЗУРИДА

Халқлар аҳиллиги, эллар осойиши учун адабиёт, санъат аҳли вакиллари билан учрашувларнинг аҳамиятини айтиб ўтирмаса ҳам бўлади. Яқинда ана шундай учрашувлардан бири қардош Тожикистоннинг Ленинобод вилоятидаги Исфара шаҳрида бўлиб ўтди. Сўлим Исфаранинг қоқ ўртасидан оқиб ўтувчи сой бўйида жойлашган зумрад оромгоҳнинг хушҳаво боғида адабиёт ва санъат мухлисларининг ўзбек ёзувчиси Нурали Қобул, адабиётшунос Бобохон Шарипов ҳамда Ўзбекистон ССР халқ артисти Шерали Жўраев билан учрашуви икки қардош халқнинг дўстлик рамзига айланди. Унда ўзбек адабиёти ва ёзувчилари олдида турган муаммолар ҳақида гапирилди, ошкоралик даврида яратилаётган асарларда кўтарилаётган масалалар хусусида маълумот берилди.

Адабий кеча дардли ҳофизимиз куйлаган қўшиқлар ила янада файзли бўлди. Унинг ижросида янграган ўзбек, тожик, қирғиз, туркман халқ қўшиқлари йиғилганларга ўзгача руҳ ва кайфият бахш этди.

СОВЕТОЛОГЛАР ВА МАФКУРАВИЙ КУРАШ

ТАҚРИЗ

Халқимизнинг бой тарихини чуқур ўрганиб, уни сохталаштирувчиларнинг даъволарини фош этиш — совет тарихчиларининг муҳим вазифаларидан биридир. Тарих фанлари доктори, профессор Гога Ҳидоятовнинг «Тарих ва мафкуравий кураш» («Ўқитувчи» нашриёти, 1988) китоби ана шу мавзуга бағишланган.

Асарнинг биринчи қисмида автор буржуа тарихчи олимларининг Ўрта Осиёнинг Россия таркибига киритилиши, бу ўлкада Октябрь революциясининг ғалаба қозониши ҳамда СССР халқларининг ўзаро муносабатлари масалаларига доир нотўғри қарашларини фош қилади. У А. Беннингсен, Ж. Уилер, Л. Тиллет, Р. Конкуэст, Э. Бэкон каби советшуносларнинг мақолаларини таҳлил этиш асосида бу авторларнинг ҳақиқий тарихий жараённи бузиб кўрсатишга уринганликларини очиб ташлайди. Улар даъвосича, гўё совет тарихчи олимлари ўз асарларида Россия империализмининг босқинчилик сиёсати ва уни чоризмнинг Ўрта Осиёни мустамлакага айлантиришини оқлашга уринаётган эмишлар, бу муаммони тадқиқ қилишда миллий республикалар тарихчилари билан марказда яшаётган тарихчи олимлар фикри бир жойдан чиқмаётган эмиш. Буржуа тарихчилари «бу даъволарининг мантиқини ҳам, улардан кўзланган мақсадни ҳам англаш қийин эмас, — деб таъкидлайди муаллиф. — Бу мантиқ оддийдир. Буржуа авторлари совет истографияси концепцияларини атайин соддалаштирадилар, унинг далилларини ғариб ва ибтидоий формада кўрсатадилар, шундай қилинганда уни танқид қилиш осон, ўз позицияларини тасдиқлаш эса енгил кўчади. Бундан кўзланган мақсад равшан — совет тарихчилари ва уларнинг илмий тадқиқотларига бўлган ишончга путур етказиш, воқеа-ҳодисалар ҳақиқий ҳолатини бузиб кўрсатиш йўли билан жамоатчиликни чалғитишдир».

Муаллиф тарихни буржуача сохталаштиришларга тарихни марксча талқин қилиш методологиясини қарши қўйиб, жуда кўп манбалар асосида Ҳиндистонга «русларнинг хавф-хатари» тўғрисидаги афсонани далиллар билан рад этади, у бу афсонани инглиз тарихшунослиги Буюк Британия империализмининг Ўрта Шарқдаги агрессив режаларини хаспўшлаш учун ўйлаб топганлигини айтади.

Китобнинг иккинчи қисми «Тарих антикоммунизмига қарши» деб аталган бўлиб, унда Ўрта Осиё Октябрь революциясининг ғалабаси проблемалари юзасидан буржуа муаллифларининг бадният мақсадлари фош қилинади.

Г. Ҳидоятов шу масала билан боғлиқ буржуа тарихий адабиётини ҳар томонлама ўрганиб чет эл историографияси концепцияси асосини ташкил этган бешта қоидани таърифлаб беради. Уларнинг таъкидлашларича, Октябрь революцияси аҳоли «ўртасида социал негизга эга эмас» эмиш. Инқилоб «телеграф орқали берилган буйруқ ва рус большевикларининг иши» экан. Бу концепцияни фош қилар экан, муаллиф Октябрь революцияси арафасида Ўрта Осиёда социалистик революция ғалабаси учун барча объектив ва субъектив шарт-шароитлар вужудга келганлигини, рус пролетариатининг маҳаллий миллат ишчиларига кўрсатган беғараз ёрдамини, бу революцияда маҳаллий ишчилар билан камбағал деҳқонлар ва косибларнинг иштирокини, революцияга ўлкада мавжуд бўлган большевистик ташкилотлар ва груҳларнинг раҳбарлик қилганлигини фактлар асосида исботлаб беради.

Буржуа тарихчилари — А. Парк ва Т. Раковска-Хармстоун тўқиб чиқарган концепцияга кўра, Туркистонда гўё иккита революция — пролетар революцияси /Тошкентда/ ва буржуа-миллий революцияси /Қўқон мухторияти кўзда тутилади/ бўлган эмиш. Иккинчи революцияга «бутун маҳаллий аҳоли эргашган» эмиш.

Г. Ҳидоятов бу концепцияни танқид қилар экан, Қўқон мухторияти эксплуататор синфларнинг революцияга жавоби бўлганини, улар ишчи-деҳқонлар амалга оширган Октябрь революциясидан Туркистонда ўз ҳокимиятларини ўрнатиш учун фойдаланишга уринганликларини, Мухторият меҳнаткаш аҳоли томонидан қўллаб-қувватланмаганлиги натижасида ҳалокатга учраганини далиллар билан исботлайди.

Китобда буржуа тарихчилари А. Беннингсен, Э. Уимбуш ишлаб чиққан «миллий коммунизм» концепцияси танқидига кенг ўрин берилган. Мазкур ғоявий-сиёсий концепциянинг вужудга келишини сохталаштирувчилар Октябрь революцияси тарихига боғлаб изоҳлайдилар, улар тарихий фактларни бузиб, сиёсий ноетуклигини ва тажрибасизлиги, қисман буржуа миллатчилиги ғоялари билан заҳарланганлиги туфайли маҳаллий-миллий коммунистик партиялар тузишни талаб қилган бир груҳ кишилар — бошқирдистонлик Заки Валидов, татаристонлик Мақсуд Султонғалиев, ўрта осиёлик Тўрар Рисқулов қарашларини бутун Туркистон Коммунистик партияси қарашлари деб кўрсатишга ва уни ҳатто КПСС сиёсатига қарши қўйишга уринган эдилар. Муаллиф буржуа идеологларининг бу ғояларини танқид этиш билан бирга, «миллий коммунизм»нинг асл моҳиятини ҳам очиб ташлайди, бу концепция тарафдорларининг асоий мақсади империализмга қарши қаратилган миллий-озодлик ҳаракатларини антисовет ва «антикоммунистик йўлга солиб юбориш» эканлигини таъкидлаб ўтади.

Г. Ҳидоятов китобнинг ижобий хислатларини қайд этиш билан бирга, айрим истакларни ҳам айтишга тўғри келади. Биринчидан, муаллиф ўз олдига қўйган муаммоларни ёритишда буржуа авторларининг кейинги пайтларда, айниқса, КПСС XXVII съездидан кейин ёзган асарларидан кенг фойдаланиб, уларни ҳозирги янги сиёсий тафаккур нуқтаи назаридан таҳлил этса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Иккинчидан, гап муаллифнинг 20- йиллардаги ғоявий курашга ҳозирги замон талаби билан назар ташланмаганлиги, ўша даврдаги зиёлилар /вакилларининг илмий, ижодий фаолиятига партиявий нуқтаи назардан қарамаганлиги ҳақида боради. Китобда, масалан, Фитрат, Элбек, Чўлпон, Сиддиқий, Ҳожи Мўйин, Шакурий каби арбоблар фаолияти фақат бир томонлама, салбий жиҳатдан талқин қилинган. Ҳолбуки, 1930- йиллари репрессия қилинган маданиятимизнинг бу улкан вакилларининг тарихимиздаги хизматлари каттадир. Учинчи мулоҳазамиз шундан иборатки, Ўрта Осиёда ленинча миллий сиёсатни ўтказишда, айниқса, Туркистон Компартияси Марказий Комитетининг фаолиятида Мусбюро ва Туркистон АССР Миллий ишлар бўйича халқ комиссарлигининг роли тарихчилар томонидан ҳам ўрганилганлиги сабабли бўлса керак ,муаллиф бу масалага ҳам етарли эътибор бермаган.

Кўрсатилган бундай нуқсонлар Г. А. Ҳидоятовнинг «Тарих ва мафкуравий кураш» асари тўғрисидаги ижобий хулосамизга салбий таъсир этмайди. Умуман бу китоб тарихчилар ва идеология ходимлари учун социалистик ва буржуа мафкурачилари ўртасида давом этаётган ғоявий курашни тушуниб етишда хизмат қилади.

Султонмурод СОЛИЕВ,
тарих фанлар доктори, профессор,

Охунжон БЕГМАТОВ,
тарих фанлар номзоди, доцент

НИДО

ТОШКЕНТ ШАҲАР ҚУРИЛИШ БОШ БОШҚАРМАСИ РАҲБАРЛАРИ ДИҚҚАТИГА!

Бу ташвишли аҳволдан тасодифан огоҳ бўлдик...

Бутуниттифоқ вакцина ва зардоб илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси директори, профессор Баҳром Вафоқулов мактубларга кўмилиб ўтирарди. Бу хатлар мамлакатимизнинг турли бурчакларидан келган.

«Нораста ўғлим жон талашиб ётибди, — деб ёзади озарбойжонлик Қосимов Муҳаммад Ҳусайн ўғли. — Врачларнинг айтишича, фарзандимнинг соғайиб кетиши учун бифидун бактерин дориси зарур экан. Уни фақат сизлардан топиш мумкин дейишди. Илтимос, ёрдам қилинг».

«Оғир дард туфайли тўнғичимиздан бир ярим яшарлигида ажралиб қолгандик, — деб таъкидлашади Оренбург область Гай шаҳридан эр-хотин Писаревлар. — Қизли бўлганимизда дил жароҳатимиз битгандек бўлди. Лекин у туғруқхонадан қандайдир дардга чалиниб чиқди. Вақти-вақти билан ҳарорати кўтарилиб, жонсарак бўлади. Даволовчи врачлар бифидун бактерин деган дори керак дейишаяпти. Эшитишимизча, бу дори фақат сизларда ишлаб чиқариларкан... Бор умидимиз сизлардан..»

— Мамлакатимизнинг турли шаҳар-қишлоқларида яшовчи юзлаб кишилар бизга шундай илтимослар билан мурожаат қилишаяпти, — деди Баҳром ака хатларга изоҳ бераркан. — Лекин ҳамма вақт ҳам уларнинг илтимосларини қондириш имкониятига эга эмасмиз. Бунинг учун 1984 йилда қурила бошланган дори-дармонлар ишлаб чиқариш цехини ишга туширишимиз керак. Афсуски, бу бизга эмас, қурувчиларга боғлиқ. Қурилишни тезлаштириш борасида арз қилмаган ташкилотимиз, бормаган жойимиз қолмади. Пудратчи ташкилот — Тошкент шаҳар қурилиш бош бошқармасининг 4-трестига қарашли 38-қурилиш бошқармаси бошлиғи А. Свидель, трест раҳбари Г. Трекусов охирги марта цехни 1988 йилнинг тўртинчи кварталида фойдаланишга топширамиз деб ваъда бергандилар. Мана, 1989 йилнинг иккинчи ярми ҳам бошландики, қурилиш ниҳоясига етгани йўқ. Ҳолбуки, бу цех республикамиз, қолаверса, мамлакатимиз учун сув билан ҳаводек зарур. Чунки бугунги кунда касалликнинг минг хил тури пайдо бўлган. Масалан, қарийб эпидемия даражасига етган сариқ касаллиги (гепатит)нинг вирусли «А» турини олинг. Қарийб ўттиз кунгача яширин тарзда кечадиган бу хавфли дардга жуда кўплаб одамлар, айниқса, болалар дучор бўлмоқда. Умуман, расмий маълумотларга қараганда, сариқ касалидан жаҳон бўйича ҳар йили 40 миллион киши ўлади. Бу ўта даҳшатли фожиадир. Бизда ишлаб чиқарилган иммуноглобулин — диагностикум деган дори ёрдамида бу дард олдиндан энг оддий усулда — боланинг сийдигини ёки нажасини анализ қилиш орқали аниқланади. Эмлаш йўли билан эса кишиларнинг соғлигини муҳофаза этиш ҳам мумкин. Бизда тайёрланаётган иммуноглобулиннинг жаҳонда тенги йўқ. Лекин цех битмаганлиги учун уни кўп миқдорда ишлаб чиқаролмаяпмиз. Ўтказилган кўп галги текширишлар ушбу дорининг жуда самарали эканлигини кўрсатди. Масалан, мутахассисларимиз 1988 йилнинг октябрь — декабрь ойларида Қашқадарё области шаҳар ва районларида кишиларнинг сариқ касалининг вирусли «А» тури билан касалланишини аниқлаш бўйича тадқиқот ўтказдилар. Шу мақсадда 186 жойдаги бир ёшдан беш ёшгача бўлган болалар қамраб олинди. Гаммаглобулин билан эмланган 56 минг 17 нафар боланинг соғлиғи уч ойдан тортиб беш ойгача кузатилди. Шу тариқа гепатит «А» касали билан 259 нафар бола хасталанганлиги аниқланди. Худди ўша жойлардаги эмланган болалар ўртасида гепатит билан оғриганлар ҳар юз минг болага 462 нафардан ошиқроққа тўғри келди. Эмланмаган шароитда эса бу кўрсаткич 1655 нафарни ташкил этди. Кўриб турибсизки, ўртада катта фарқ бор. Эҳтимол, касали билан оғриганига 15-20 кун бўлган беморлар анчагина бўлгандир. Чунки, ҳали айтганимиздек, бу касал ўттиз кунгача яширин тарзда кечади.

Болаларни дардга чалинмасдан олдин ушбу дори билан эмлашнинг самараси беқиёсдир. Агар бир беморни касалхона шароитида даволаш учун кетадиган одатдаги ўртача харажат 1740 сўмни ташкил этишини ҳисобга олсак, бизда гаммаглобулинни етарли миқдорда ишлаб чиқариш шубҳасиз давлатга миллион-миллион сўм фойда келтиради. Лекин ҳозирча гаммаглобулин мутлақо етишмайди. Уни зарур миқдорда ишлаб чиқариш масаласи эса яна туя гўшти еган қурилишига бориб тақалади. Мабодо, цех тезроқ ишга туширилса, бир йилда 2 миллион 800 минг дозагача эмлаш дориларини ишлаб чиқариш имконига эга бўламиз. Бу 2 миллион 800 минг болани эмлаш, аниқроғи, уларни хасталикдан сақлаб қолиш демакдир.

Кейинги йиллардаги текширишларимиз Тошкентдаги Ғалаба боғидаги кўл, Комсомол кўли, Волгоград кўчасидаги боғ кўли сувларида, Анҳор ва ҳатто ичиладиган водопровод сувида ҳам гепатит «А» касалини чақирадиган вирусли микроблар борлигини кўрсатди. Бу жуда ташвишли ҳол. Шунга қарамасдан, Тошкент шаҳар қурилиш бош бошқармасига қарашли 4-трест мутасаддилари цех қурилишини ҳануз пайсалга солмоқдалар. Республика Давлат таъминоти комитети эса цех учун зарур бўлган совутгичларни етказиб бермаётир. Наҳотки, улар минг-минглаб беморларнинг нидосини эшитмасалар!!!

Шомурод СИДДИҚОВ

МАҲАЛЛАДА УЧРАШУВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Бадиий адабиёт тарғиботи бюросининг ташаббуси билан 30 июнь куни Тошкент шаҳридаги «Гуручариқ» маҳалла аҳли ҳузурида, ҳашар йўли билан ободонлаштирилган чойхонанинг сўлим боғида ижодий кеча ўтказилди. Кечада шоирлар Анвар Эшонов, Мирпўлат Мирзаев, ёзувчи-таржимон Сиддиқа Аъзамова ва таниқли хонанда Ҳасан Ражабий қатнашдилар.

Суҳбатда маҳалла аҳли фаол иштирок этди. Ўзбекистон ССРнинг тиллар тўғрисидаги қонун лойиҳасининг муҳокамаси жуда қизғин ўтди. Маҳалла аҳлидан Мухтор Саидазимов, Исроил Сулаймонов ва бошқалар мазкур лойиҳада қатор ноаниқликлар борлиги, қонун боблари конкрет бўлиши, икки-уч хил талқин қилишга йўл қўйилмайдиган, энг муҳими, ўзбек тилига, ҳақиқатан ҳам, қонун билан муҳофаза қилинадиган давлат мавқеини бериш ҳақида гапирдилар. Кечада техника соҳасида ўзбек тилидаги қўлланмалар йўқлиги, араб ёзувини, айниқса, эски ўзбек тилини ўқитиш яхши йўлга қўйилмаётганлиги айтилди.

Қизғин баҳслар билан ўтган кечада суҳбат шеърхонлик ва қўшиқ билан алмашиниб турди.

Баҳром ҒОЙИБ

СУРАТ ВА СИЙРАТ

...Ҳа, нима бўлди? Нега куляпсиз? Ие, ичак узиляпти дейсизми? Қўйинг-э, ҳазил ҳам эви билан-да.

...Вой-вой, во-ҳа-ҳа. Энди тушундим, ҳи-ҳи-ҳи.

Саҳнага Эркин Комилов чиқиб қолди, денг. Бир оғиз сўз айтмасдан, ўтди-кетди. Аммо бўлди кулги-бўлди кулги.

Шум боланинг таклифи: кўпгина театрларимизда томошабинлар саноқли. Улар ҳам мудраб ўтиришади. Эркин Комилов ўшанақа пайтларда бир-икки у ёқдан-бу ёққа ўтиб қўйсалар.

Ҳа, яна нима бўлди? Оббо, газетхони тушмагур, роса кулгусевар эканми?!

...Вой, эсим қурсин. Бугун саҳифамизнинг бир четидан Эркин ака ўтиб кетдилар. Ҳар ерда ҳозиру-нозир сураткашимиз Содиқ МАҲКАМОВ уч-тўрт марта тасвирга туширишга улгуриб қолдилар, холос.

ТУРДИ ТУРПФУРУШ ҲАНГОМАСИ

ҚАЛВАҚ МАХЗУМГА ЎХШАТМА

Бу ЙИЛ турп мўлроқ бўлгон эрди, Тошконга сотгони бордим. Бозори чаққон эркан, икки кун деганда сотиб тамомладим. Кечки пойизга битта чипта олдим-у, шаҳри азимни сайр қилиш мақсадинда учрагон авталабусга миндим. Сангиб-сангиб, бошим айланиб, Ленин бобомизнинг боғларига кириб қолибман. Вой, бу ердаги шармандаларни кўринг, вой тонтиқларей, куппа кундузи-я?! Ул юзсизларни кўриб юзим анор бўлди.

Бир офтоб уриб кетгон, маҳсимданам яркираган чўллик азамат, қўгирчоғдай тилло соч ҳурнинг бошини айлантираяпти. Уларнинг қаршисида ёши бетайин серсоқол одам ғунчадайин жувон била чақ-чақлашиб ўлтирибди. Ўнг биқинимда эрса ёш йигит минан қиз. Бири Машраби девонани эслатса, иккинчиси Навоий бобомизнинг ғазалларидаги санамларни беихтиёр ёдга солади. Йигит қизга Машрабнинг мусаббаъсини бузиб айтаяпти:

> **Сени севдим Лазокат,**
> **Холу хатинг офат,**
> **Уйқумда йўқ ҳаловат. . .**

Яна бир балолар. Хижолат бўлгонимдан юзимни тўним этаги била тўсиб, калишим етаклагон томонга жўнаб солдим. Андоғ юргонимдин сўнг, бир хилват жойга бориб нафасимни ростлагон бўлдим. Эй яратгонинга шукур. Яхшиям биззи қишлоқларда мунақа боғлар йўқ. Гузарнинг орқасидаги олмазорни бузиб, ўрнига пахта экишгони мутлоқ тўғри эркан. Номи номаълум дарахтларни экиб қўйишгонида нима бўларди.

Кейин бизам пешин пайтлари хотинни етаклаб юрармидик?! Қарабсизки, қишлоғимиз шаҳарча туғарди. Ана бунда кўрардингиз: у бурчакда Собир сариқнинг ўғли Самат бир сулув бирла, бу панада Ойдиннинг қизи Саломат ўқишдошининг пинжига киргон, нариги қоронғу жойда бизни тўнғич ўғлимиз. . .

Туф, туф, туф. . . Нима деб валдираяпман ўзи, мияси айниған чол? Шайтон йўлдан урди чоғи. Қишлоқда боққа бало борми? Унда пахтани ким экади? Турпни-чи? Молларга ким ем беради, ким соғади? Инанкейин, тонтиқ мулла Турдивой, ўйлаброқ гапир, қишлоқ қизларида оз-моз бўлсаям иффат бор. Ана бу қизга ўх-ша-а-б. И-я. . .

Ким бўлди бу танишроқ кўринади? Ё олло, ахир қишлоғимиз оқсоқолининг «отинчалар мадрасасин»да ўқийтургон кенжа қизи-ку! Ёнидаги сўлоқмон ким бўлди? Ўлтиришларига ўлайму, қўлларида марўжна, ораларидан эрса, қил тугул ҳатто ҳаво ҳам ўтмайди. Во ажаб, ана бу ҳўкизнинг нафсини кўринг, ўпқон-а, ўпқон. Ўзиникини еб бўлиб, қизнинг қўлидагисига мушук қараш қиляпти. Фаҳмимча, тагида қолдиради, деб умид қилиб турғон эрди, кўрдики, у ўйлаганчалик бўлмади. Бечора йигит қишлоқда ўсгон-ов, бўлмаса, қизнинг оғзи четидан оққанигача ялармиди? Бир-икки ялатмагон эрди, ўқтин-ўқтин ютиниб, бир сапчиб бўйнига чирмашиб ялай бошлади. Оқсоқолнинг қизи-ям бировга ҳақини ўтқазиб қўядурғонлар уруғиданмас. У ҳам қўлидагиларини ташлаб, ялатгонидан ҳам кўпроқ ялаб олди.

Туриб-туриб ёшларга ҳам ҳайрон қоласан киши, ахир еб тўймогон ҳеч замонда ялаб тўярмиди?!. . . Қарасам аҳвол мушкуллашиб боряпти, бир-бирини егудай шаштлари бор. Бечоралар чиқимга тоблари йўқроқ кўринади, мендан кетса кетибди, бир ширинликка тўйдирай деб, ёнларига боргон эрдим, урра солиб қочиб қолишди. Бир қора нарсага кўзим тушиб қолди. Нафснинг гапига кириб, шошилгонларидан «чўчқонинг терисидан ясалгон» (Қодирий ибораси) осгич халтасини ташлаб кетишибди. Тийинлиқ нарсанинг устида думбалоқ ошгонлар тағин фалон сўмлик халта учун бир-бирларини бўғизлаб қўйишмасин деб, минг-минг ҳазар била бўлса-да, халтани кўтариб, орқаларидан чопдим. Чунонам узоқ ва кўп чопдимки, жоним бўғзимга тиқилиб қолди. Энди етдим деганимда... «гурс» этиб бир ўрага шўнғиб кетдим. Йиқилгонимда ҳушимни бериб қўйгон эрканман, бир маҳал ўзимга келдим. Бурним била томоғим чунонам ачишяптики, сўз ила таъриф айлаб бўлмайди. Оёғим, бошим зириллаб оғрияпти, билдимки бош ёрилгон, оёқ сингон. Локегин бурун-томоғимни нима безовта қилаётган эркан ҳеч аниқлолмай масов бўлдим. Нимагадир тагим ҳам ҳўлдай туюлди, олдинига жароҳат олгон аъзоларимдан оққан қон бўлса керак, деб ўйлагондим. Озгина ялаб кўргон эрдим... Қилгон таҳоратим бир пул бўлди.

ШАҲАР УЙҚУГА тушди шекилли, шовқунлар ҳам эшитилмай қолди. Фақат узоқ-узоқларда дайди итлар бир-бирини йўқлаб чақиришяпти. Мен фақирни йўқлайдурғон бир меҳрибоним йўқ. Ёрдам сўраб бақираверб томоғим йиртилаёзди, ҳеч бир зот қулоқ солмади ё тилимга тушунмади, бошқа тилни билмасам. Охирги марта бор кучимни йиғиб, ўзбек тилида «до-о-д» деганимни биламан, кўзимни очсам шифохонада ётибман. Оёқ тузалгунча бир ярим ой ўтди. Кечки пойизга битта чипта олдим-у, қизнинг халтасини бўйнимга илиб, шаҳри азимни сайр қилиб юрибман. Ўтгон-кетгондан отинчалар мадрасаси қаерда десам, нуқул мачитларни кўрсатишади. Омонатни эгасига топширолмай ҳалак бўлдим. Устига-устак, ким кўрса менга қараб тиржайгони-тиржайгон. Ҳижолат бўлгонимдан, орқа-олдимга қараб олдим. Ҳаммаси жойида, яктакнинг йиртилгон-сўкилгон жойи йўқ. Менам қасдма-қасдига одамларга термулиб юргон эрдим, ниҳоят, кулгунинг сирини англагондай бўлдим. Қарасам, ёшу қарининг қўлида марўжна, фақат фақирнинг илки бўш. Қиладурғон иши бўлмағондан кейин одам ўсал бўлиб қолар эркан. Қишлоқда дала ишлари билан куннинг кеч бўлгонини билмас эрдим. Бу ерда куннинг ўтиши ҳам қийин бўлиб кетди. Ўшанчунам шаҳардагилар нима қилишни билмай, марўжна ялаб юришар экан-да?!

Уф-ф... ёмон зерикиб кетдим. Ҳой қизим, бизгаям битта марўжнангиздан берворинг...

Баҳром БЕК

МИТТИ МАСАЛЛАР

ЕЛКАМДА КЎТАРИБ

— Мени ақлли-ҳушли, эпчил-фаросатли одамлар минишади, — деди енгил машина дилижонга (коляска) мақтаниб.

Унинг нимага шама қилаётганини фаҳмлаган дилижон:

— Ўша сени бошқарадиган фаросатли одамларни мен мана шу елкамда кўтариб катта қилганман, — деб жавоб қилибди.

КИР ВА СОВУН

Ювилаётган кир совунга деди:

— Шунчалик кўпириб тошганинг, жонингни жабборга берганинг билан барибир менинг отим сендан олдин айтиладику?!

— Отинг олдин айтилгани билан сени ахлат чуқурига тўкишади. Мени эса кичрайиб, майдариб қолган бўлсам-да, ҳурмат билан токчага олиб қўйишади. Энди орамиздаги фарқни билгандирсан, — деди шунда совун.

Ў. АБРАЕВ

АГАР ОШИҚЛИГИМ АЙТСАМ

ҲАЗИЛ ЭМАС

Жонимга ишқ жабридан
ўзга бирор жафо йўқ,

Жоним жароҳатига
жаҳонда бир шифо йўқ.

Ишқ дардидан бошқа дард
тўлиб ётган замонда

Жарроҳ-ку дарддан ҳам кўп
битта Ибн Сино йўқ.

Ҳолимни шеърга сол деб,
аҳли қаламга борсам,

«Даҳо» кўпу Навоий,
Ҳофиз, Бобур Мирзо йўқ.

Қадимий китоблардан
нажот топмоқ истадим,

Китоб-ку йўқ, бўлса ҳам
мен тушунар имло йўқ.

Бобом ривоят этган
ошиқларга эргашиб

Шогирд тушмоқ бўлувдим
Э... бунда ҳам маъно йўқ.

Чунки Юсуфга тақлид
қилмоғимдан кулдилар:

«Эсингни йиғ, ғойибдан
қўллагувчи худо йўқ.»

Сандиқда мисли Тоҳир
оқай десам, во алам,

Сандиқсоз бир усто йўқ,
сандиқ оқар дарё йўқ.

Мажнунликни ихтиёр айламоқ
ҳам жиннилик:

Дардлашувга оҳу йўқ,
дайдишга чўл, саҳро йўқ.

Намга бериб кўксимни
ётай десам хонамда

Бетон исканжа ичра
тупроқ деган ваҳо йўқ.

«Севмай ўлай илоё»...
«Оҳ»им сўнар оғзимда,

Нетай, нафас олмоққа
Булғанмаган ҳаво йўқ.

Тақдир, ёзиғинг қурсин,
Тошдан эмас-ку одам,

Ишқ аҳлини шу ҳолга
солганларга жазо йўқ.

Тақдир кулар: «Ҳой, овсар,
ишқ деганинг нимаси?

Асрингда қиз кўп, аммо,
Лайли йўғу Зуҳро йўқ».

Билмадим, тушдами ё
ўнгда яшаб юрибман,

Ё мен йўқман дунёда,
ё аслида дунё йўқ.

Самандар ВОҲИДОВ

Латиф ТОЖИБОЕВ

ҚУРОҚ

Ҳурматли редакция ходимлари, ман райбиткамбинатга сапожникман. Тиливизирда тилга этибор — элга этибор деган перидачини кўриб шу хатни ёздим. Хат ёзишимми яна бир нўси бор. Кеча сентрални балнисага боргандим. Каридордаги ёзувлани кўриб ҳайрон қолдим, ҳамаси русча. Санбулитинииям, стингазитиниям тушунмадим. Неужели шунақа бўлиб кетган. Нервим қўзғаб, касалим эсдан чиқди.

Абит қилай деб исталавойга кирдим. Менюда тўлка бурш, катлет, Апитет бўғилди, настраенам бузилди.

Попути райсабизга ўттим. Қўлимга пўрма бериб, абразесга қараб тўлғазинг, дейишди. Ўқисам русчайкан, тушунмадим. Пўрмасини ғижимлаб карзинкага ташладим.

Армиядаги ўғлимга посилка жўнатиш эсимга тушиб қолди. Палаженисини билиш учун узил сивязга ўттим. Эйдаям иш битмади. Ман танийдиган одам сабранияга кетибди. Ўрнида битта рус қиз ўтирипти. Гапирганим билан беспалезни деб остонадан қайтдим.

Астанопкага келсам пасажир йўқ. Боре дедиму, пешком жўнавордим.

Ҳурматли редакция ходимлари, ҳамма ерда перестройка, олимла айтканидай, қачонгача ўзбекчага русчани қўшиб гапирамиз? Идоралани вивескасини қачонгача русча ёзишади? Давайте бу масалани ўйлаб кўрайлик.

С приветом,
ЯМОҚЧИЕВ УЛОҚЧИ

ШАҲРИХОНГА САЁҲАТ

МУҚИМИЙ «САЁҲАТНОМА»СИГА НАЗИРА

Борсам бир кун
Шаҳрихонга,
Тонгдан қизиқ бозор экан.
Магазиндан чайқовчи кўп,
Деҳқонга кўп озор экан.
Ҳар йўлакда ёймачи-ю,
Кўчма дўкон қатор экан.
Олмоқ бўлсанг, ҳатто игна,
Икки ҳисса сотор экан.
Харидордан аттори кўп,
Паттачи таъмакор экан.
Деҳқонлардан анча ортиқ,
Тагжой пули олар экан.
Танглик қилиб «катта»
бозор
Савдо қилиш озор экан.
Камёб матоҳ ахтарсангиз,
Чайқовчилар дастёр экан.
Олғирларга катта имкон
Берган экан Парпи полвон,
«Чайқовчига ўрин йўқ»
деб,
Ёзган сўзи бекор экан...
Борсам, ўтиб мол бозорга,
Аҳвол яна душвор экан.
Инсофи йўқ даллоллари,
Кўпи золим хунхор экан.
Дарвозада уч оқсоқол,
Бўйнин чўзиб хўроз мисол,
Сўлкавой ундирса дарҳол
Киришга йўл очар экан.
Борсанг автовокзалига,
Ачингайсан аҳволига.
Куйиб офтобда кекса-ёш,
Хит, автобус кутар экан.
Меҳмонхона излаб аранг,
Топсам, у ҳам харобу танг.
Қайга боқма тўзону чанг,
Билмадим ким саркор
экан...

Расулжон УМАРОВ

АКСИОМАЛАР

Ўз фикрингга эга бўлгандан кўра бошлиққа фикрдош бўл.

●

Муаллим бўлсанг — китобинг кўпаяр, ветврач бўлсанг — сигиринг.

●

Элга танилиш учун аввало хотинингга, сўнгра раҳбарингга ёқишинг керак.

●

Машинанг бўлса, «оқсоқ»лигинг билинмайди.

●

Оқил педагог бўлгандан кўра, жоҳил бўлсанг ҳам врач бўлганинг маъқул, чунки одамлар саводсиз қолишдан қўрқмайди, ўлимдан қўрқади.

●

Китоб ўқигандан кўра китоб сотганинг тузук, нега десанг, китобфуруш ҳам савдо аҳли ҳисобланади.

●

Ҳақиқат излаб қийналгунча, зулук изласанг, пул бўлади.

●

Хушомадгўй бўлсанг, бошлиқ хушлайди, серпул бўлсанг — хотин.

Мирвали МАРАЖАБОВ

ПАРЧАЛАНГАН ФИКРЛАР

Матбуот сўзидан кучлироқ сўз матбуотда босилмайдиган сўздир.

●

Ўз ақлига эга бўлиш — ҳали ақлли бўлиш дегани эмас.

●

Қуйидан чиққан танқид ҳеч қачон асл қадр-қимматига эга бўлмайди.

●

Ибтидоий цензура — Главпалеолит.

●

Зулматнинг охирига етгунча, охир-замоннинг охирига етиш осон.

●

Инсон — маймуннинг нуқтаи назарида — меҳнат нималарга олиб келиши мумкинлигининг ёрқин намунаси.

●

Бир кўришдаёқ севиб қолиш вақт ва пулни ҳаммадан кўп тежайди.

●

Ёшликда биз ҳақда нима деб ўйлашаётгани қизиқтиради.

Камолатга етганимизда биз ҳақда нима деб ўйлашаётганининг аҳамияти қолмайди.

Кексайганимиздан сўнг қарасак, биз ҳақимизда ҳеч ким ўйламаётган бўлади.

ЖАҲОНГИР таржимаси

Чойхонамизнинг ушбу саҳифасини Тошкент Давлат университетининг талабалари Мирзараҳим Мамажонов, Баҳром Обиджонов ва Жаҳонгир Наҳанов тайёрлаганлар.

БИЛСА ҲАЗИЛ, БИЛМАСА ЧИН

Сураткашимиз Содиқ Маҳкамов Америка Қўшма Штатларида ижодий сафарда бўлганида унинг қўлига хорижий журналлар тушиб қолибди. У саҳифаларни варақлаб, бир-талай кулгиқўзғатар суратларни кўриб нусха олади ва чойхонамизга тақдим этади. Биз бу суратларни сизга ҳавола этар эканмиз, улар қувноқ хандага сабаб бўлади ва фикрингизни қитиқлайди, деб ўйлаймиз.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ.
Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р 11844. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Б. — 3142. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12